

۲۳

مدیریت شهری

فصلنامه پژوهشی، تحلیلی و آموزشی
مدیریت و برنامه‌ریزی شهری
۱۰۸ صفحه، ۵۰۰۰ ریال

سال هفتم - بهار ۱۳۸۸

✓ نقش شهرداری الکترونیکی در گستردگی شهری با استفاده از داده‌های سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی (مورد: شهر مرند)

مهدی ملاراده، دکتر شهریور روستایی

✓ تحلیل توزیع فضایی و مکان‌گزینی پارک‌های شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS

(مطالعه موردی منطقه ۲ شهر زاهدان)

محمد محمدی، دکتر علی‌اکبر پرهیزگار

✓ شناسایی، ارزیابی و تشریح جامع عوامل استراتژیک محیطی و سازمانی در توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک مناطق تهران

مهران نژادجوادی‌پور

✓ درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی

دکتر علی‌اکبر تقوایی، رسول ناچدار

✓ ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری شهر جدید بهارستان در راستای تحقق شهرداری الکترونیکی

حمیدرضا شیروانی، زهرا بانسی

✓ ارائه مدل پیشنهادی جهت پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک در طرح‌های توسعه گردشگری روستایی

(بررسی تطبیقی و ارائه مدل پیشنهادی با توجه به شرایط معاصر ایران)

دکتر محمدرضا بمانیان، دکتر محمدرضا پورجعفر، مهندس هادی محمودی‌نژاد

✓ CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکردی تحلیلی

یوسف اشرفی

- مقاله باید نتیجه تحقیقات شخصی نویسنده (ها) بوده و قبلاً در نشریات داخلی و یا خارجی منتشر نشده باشد. در مورد مقالات ارائه شده در مجامع علمی، مشخصات کامل مجمع باید با مقاله همراه گردد و مقاله‌های تحقیقی که به تائید هیات تحریریه رسیده و از کیفیت خوبی برخوردار باشند نیز پذیرفته می‌شود.
- مقاله باید سلیس، روان و از نظر دستور زبان صحیح باشد و در انتخاب واژه‌ها دقت لازم مبذول گردد. مقاله می‌تواند به زبان فارسی یا انگلیسی باشد.
- در متن فارسی باید تا حد امکان از معادل فارسی کلمات لاتین استفاده شود و چنانچه معادل فارسی به اندازه کافی رسا نباشد، می‌توان با ذکر شماره در بالای معادل، عین کلمه لاتین در زیرنویس آورده شود.
- مقاله باید فقط بر یک روی صفحه کاغذ استاندارد (۳۰-۲۱ سانتیمتر) با دو فاصله ماشین تحریر و از هر طرف سه سانتیمتر حاشیه، در سه نسخه خوانا تهیه و ارسال شود.
- صفحه اول باید شامل نام و نشانی کامل و شماره تلفن نویسنده (ها) و منابع مالی تحقیق (در صورت لزوم) باشد.
- متن مقاله باید به ترتیب شامل عنوان (بدون نام نویسنده)، سه تا پنج کلمه کلیدی در مورد زمینه تحقیق، خلاصه، مقدمه، روش بررسی، نتایج بحث و نتیجه‌گیری، تشکر، خلاصه انگلیسی و فهرست منابع باشد.
- خلاصه انگلیسی باید بر روی یک صفحه جداگانه، به ترتیب شامل عنوان مقاله، نام نویسنده (ها)، کلمات کلیدی، متن، نشانی کامل (به صورت زیرنویس) باشد. مقالات خارجی باید همراه با یک خلاصه فارسی و یک خلاصه انگلیسی باشند.
- جدولها به تعداد محدود با شماره و عنوان ماشین شده در بالا و توضیحات و منبع جدول در زیر آن تمیز و بدون خط خوردگی، هر کدام بر روی یک صفحه جداگانه آورده شود.
- شکل‌ها و نمودارها فقط در موارد بسیار ضروری و به تعداد محدود با کیفیت خوب، بر روی کاغذ براق کشیده و یا چاپ شده با شماره عنوان، توضیح و منبع در زیر آن هر کدام بر روی یک صفحه جداگانه آورده شود.
- محل قرار دادن جدولها، نمودارها و شکل‌ها در متن باید با علامتی در حاشیه مقاله تعیین شود.
- تنها متابعی باید در پایان مقاله ذکر شود که در متن نیز مورد استفاده قرار گرفته باشد و از ذکر منابع مشابه و کم اهمیت خودداری شود.
- منابع مورد استفاده باید بر روی صفحه (ها) جداگانه، با شماره ردیف، به ترتیب الفبایی حروف اول نام خانوادگی نویسنده (ها)، سال انتشار داخل دو نقطه، عنوان کامل مقاله، نام انحصاری مجله، شماره دوره و یا جلد، شماره صفحات (اول تا آخر مقاله) آورده شود و در متن مقاله فقط به نام نویسنده و سال انتشار (داخل پرانتز و شماره صفحه) اشاره شود.
- در صورت استفاده از منابع فارسی و خارجی، باید ابتدا کلیه منابع فارسی و سپس کلیه منابع خارجی به ترتیب یاد شده در بالا با شماره ردیف مسلسل آورده شود.
- در مورد کتاب: مشخصات کامل کتاب، ناشر و محل نشر ذکر شود.
- هیات تحریریه در رد و قبول مقالات رسیده مجاز است.
- نویسندگان مسئول محتوی و پاسخگویی نظریات ارائه شده در مقالات و نوشته‌های خود می‌باشند.
- جهت تهیه مقالات به زبانهای خارجی، به راهنمای انگلیسی مندرج در صفحه داخل جلد طرف دیگر مجله مراجعه شود.

صاحب امتیاز: سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور

مدیرمسئول: علی نیکزاد

سر دبیر: محمدرضا بمانیان

هیأت تحریریه به ترتیب حروف الفبا:

- دکتر ایرج اعتصام، استاد دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران (بازنشسته).

- دکتر بهناز امین زاده، دانشیار دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران.

- دکتر محمدرضا بمانیان، دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.

- دکتر مصطفی بهزادفر، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

- دکتر محمدرضا پورجعفر، دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.

- دکتر داراب دیبا، استاد دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران (بازنشسته).

- دکتر رحمت‌الله صدیقی سروسنایی، استاد دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

- دکتر محمود طاووسی، استاد دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس (بازنشسته).

- دکتر محمدمهدی عزیزی، دانشیار دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.

- دکتر علی عسگری، دانشیار برنامه‌ریزی مخاطرات محیطی، دانشگاه یورک (تورنتو) کانادا.

- دکتر علی غفاری، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی.

- دکتر علی اکبر فرهنگی، استاد دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران.

- دکتر محمود گلابچی، استاد دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.

- دکتر غلامرضا لطیفی، استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی.

- دکتر ناصر میرسپاسی، استاد دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.

- دکتر محمد نقی زاده، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.

داوران علمی این شماره:

دکتر ناصر براتی، دکتر محمدرضا بمانیان، دکتر محمدرضا پورجعفر، دکتر علی اکبر تقوایی، دکتر

کامران رحیم‌اف، دکتر محمدرضا شاهبنده، دکتر محمدمهدی عزیزی، دکتر محمد فتحیان، دکتر منیژه

کشتگری، دکتر ناصر مزینی، دکتر غلامعلی منتظر.

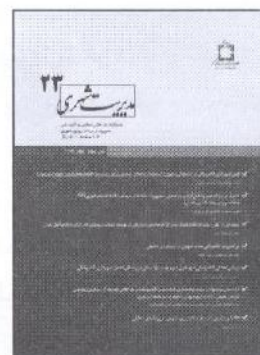
مدیر شهری

فصلنامه مدیریت شهری

Modiriatiat Shahr

شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸

No.23.Spring 2009

پژوهشکده مطالعات شهری و روستایی

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

آدرس: تهران، بلوار کشاورز، ابتدای خیابان نادری،

پلاک ۱۷، انتشارات سازمان شهرداریها و

دهیاریهای کشور

تلفن: ۸۸۹۶۶۲۳۹-۸۸۹۶۳۸۲-۸۸۹۸۶۵۱-۸۸۹۷۶۶۵۱

دورنگار: ۸۸۹۷۷۹۱۸

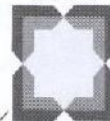
کد پستی: ۱۴۱۶۳۳۶۶۱

آدرس پژوهشکده مطالعات شهری و روستایی:

نشانی فوق‌طبقه چهارم شمالی

تلفن: ۸۸۹۷۷۹۱۹

وزارت کشور

سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور

مرکز تحقیقات، اطلاع‌رسانی و مهندسی

<http://www.imo.org.ir>

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸

Modiriat Shahri - No.23.Spring 2009

فهرست مطالب

- ۷ نقش شهرداری الکترونیکی در گستردگی شهری با استفاده از داده‌های سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی
(مورد: شهر مرنند)
مهدی ملازاده، دکتر شهریور روستایی
- ۱۷ تحلیل توزیع فضایی و مکان‌گزینی پارک‌های شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS
(مطالعه موردی منطقه ۲ شهر زاهدان)
محمد محمدی، دکتر علی‌اکبر پرهیزگار
- ۲۹ شناسایی، ارزیابی و تشریح جامع عوامل استراتژیک محیطی و سازمانی در توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک مناطق تهران
مهران نژادجوادی‌پور
- ۴۵ درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی
دکتر علی‌اکبر تقوایی، رسول تاجدار
- ۵۹ ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری شهر جدید بهارستان در راستای تحقق شهرداری الکترونیکی
حمیدرضا شیروانی، زهرا بانثی
- ۷۱ ارائه مدل پیشنهادی جهت پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک در طرح‌های توسعه گردشگری روستایی
(بررسی تطبیقی و ارائه مدل پیشنهادی با توجه به شرایط معاصر ایران)
دکتر محمدرضا بمانیان، دکتر محمدرضا پورجعفر، مهندس هادی محمودی‌نژاد
- ۸۹ CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکردی تحلیلی
یوسف اشرفی

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
Modiriat Shahri - No.23.Spring 2009

۷-۱۶

زمان دریافت مقاله:

۱۳۸۷/۱۰/۲۱

زمان پذیرش نهایی:

۱۳۸۸/۱/۲۹

نقش شهرداری الکترونیکی در گستردگی شهری با استفاده از داده‌های سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی (مورد: مرند)

مهدی ملازاده

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

دکتر شه‌ریور روستایی*

عضو هیأت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

Electronic Municipality Role in Development Using Remote Estimation Data and Geographic System - Case Study: Marand

Abstract:

City as a living organization and an active system in society development process as a place of scientific changes in its growth has encountered many changes.

These days electronic city view lying on virtual places creation using information technology and geographical information system (GIS) is considered by urban managers. Here electronic city and development management role in improving the future growth of cities using remote estimation data is very important.

Considering the fact that in recent decades citizenship process has affected Iran's urban organic growth, Marand is used to find out the urban region changes.

In this research to evaluate city development, statistical methods is used and for usage changes satellite TM, ETM and IRS picture in 1368, 1379 and 1385 are used and after reconstruction to discover the changes section methods are used. To predict the changes until 1395 Markof chain model and automatic cells are used and to describe the problem, electronic city's role is evaluated and finally virtual urban places creation in improving the growth and urban development control is determined.

Keywords: Electronic city, Virtual area, urban development, Satellite pictures, GIS, Marand City.

چکیده

شهر به‌عنوان ارگانیزم زنده و سیستمی پویا در فرآیند توسعه جوامع بشری به‌عنوان خواستگاه تحولات علمی در فرآیند رشد خود تغییرات عمده‌ای متحمل شده است. امروزه دیدگاه شهر الکترونیکی با تکیه بر خلق فضاهای مجازی با بهره‌مندی از پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) مورد توجه مدیران و نظریه‌پردازان شهری می‌باشد. در این بین، نقش شهر الکترونیکی و مدیریت گستردگی در بهینه کردن رشد آتی شهر با تلفیق داده‌های سنجش از دور، از اهمیت زیادی برخوردار است.

با توجه به اینکه در چند دهه اخیر، فرآیند شهرنشینی رشد ارگانیک شهری ایران را تحت تأثیر قرار داده است؛ از این رو برای پی بردن به تغییرات حادث‌شده منطقه شهری، شهر مرند مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در این مقاله برای ارزیابی گستردگی شهری از روش‌های آماری و همچنین برای تبدیلات کاربری از تصاویر ماهواره‌ای چندزمانه TM، ETM، و IRS سال‌های ۱۳۶۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۵ استفاده شد و پس از عملیات تصحیح و بازسازی برای کشف تغییرات، از روش‌های فازی استفاده گردید. همچنین برای پیش‌بینی روند تغییرات تا سال ۱۳۹۵ از روش ترکیبی مدل زنجیره مارکوف و سلول‌های خودکار استفاده شده است و برای تبیین مسأله نقش شهر الکترونیکی در مدیریت گستردگی شهری مورد ارزیابی قرار گرفت. در انتها نیز نقش ایجاد فضای شهری مجازی در بهینه شدن توسعه و کنترل گستردگی شهری مرند تبیین می‌شود.

کلمات کلیدی:

شهر الکترونیکی، فضای مجازی، گستردگی شهری، تصاویر ماهواره‌ای، GIS و شهر مرند.

* نویسنده مسئول، تلفن و فکس: ۰۲۴۱-۵۱۵۲۴۵۲

E-mail: Srostaiei@gmail.com

مقدمه

چنین توسعه‌ای مشخص نمودن جهات توسعه، مکان‌یابی مناسب و اعمال سیاست‌های حفاظت طبیعی در راستای توسعه اجتماعی-اقتصادی، نیاز به برنامه‌ریزی توسعه‌ای زمین شهری را ضروری می‌سازد (امین‌زاده، ۱۳۷۹). اما در این زمینه مدل شهر الکترونیک و استفاده از توانمندی‌های فناوری اطلاعات و اینترنت، کاربرد زیادی دارد و یقیناً ایجاد کارکردها در فضای مجازی باعث کنترل توسعه فیزیکی شهری می‌شود.

شهر در اساس پدیده‌ای اجتماعی-اقتصادی است که همواره تحت تأثیر نیروها و عوامل گوناگون شکل گرفته و توسعه می‌یابد.

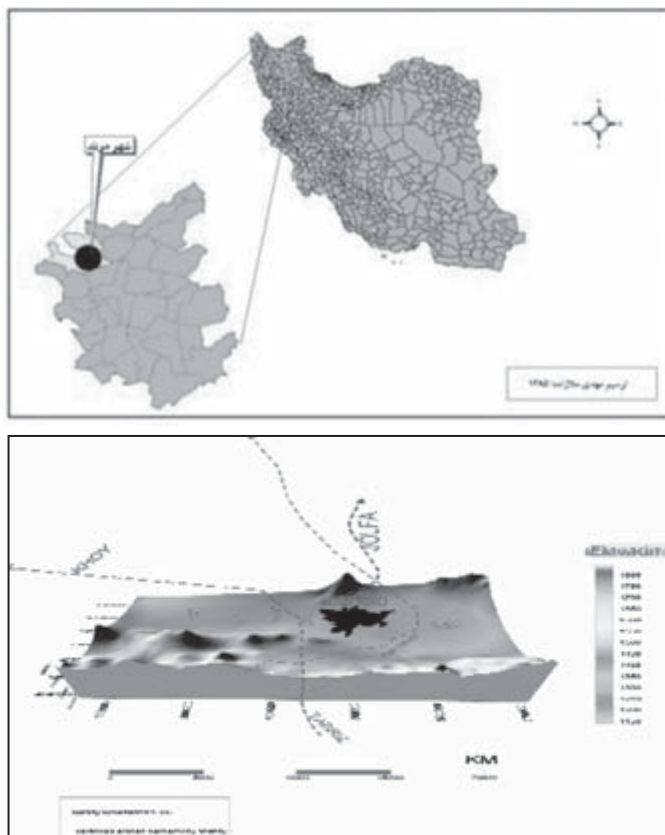
انسان‌ها برای کار، زندگی و ارتباطات، در پهنه‌ای محدود و کمابیش متراکم، گرد هم می‌آیند و کم‌کم شهر را پدید می‌آورند. بنابراین شهرها همچون موجودات زنده، همواره از لحاظ کالبد بزرگ‌تر و از لحاظ ساخت، پیچیده‌تر می‌شوند (هوشیار، ۱۳۸۳).

اما در ایران با در نظر گرفتن نرخ رشد شهرنشینی فعلی، نیاز به فضای بیشتری جهت توسعه لازم می‌باشد. اگرچه رشد درون‌زای شهر (عمودی)، بخشی از نیازها را ممکن می‌سازد، اما گسترش غالب در حومه شهرها، روند توسعه فیزیکی را تسریع خواهد کرد تا جایی که توسعه نامناسب کاربری‌ها باعث تحلیل و از بین رفتن نظام ارگانیک توسعه شهری می‌شود و محیط طبیعی و مصنوعی را دچار بحران می‌سازد. برای کنترل و هدایت

محدوده مورد مطالعه

شهر مرند از نظر مختصات جغرافیایی در بین محدوده ۳۸ درجه و ۱۸ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۵۲ دقیقه عرض شمالی و بین ۴۶ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۴۵ درجه و ۱۲ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است. این شهر با ۱۵۴۰ متر ارتفاع متوسط از سطح دریاهای آزاد قرار دارد.

نقشه (شماره ۱): موقعیت و محدوده استان و شهر مرند

روش تحقیق، مواد و روش‌ها روش و ابزار گردآوری اطلاعات و پردازش داده‌ها

نوع تحقیق توسعه‌ای - کاربردی و روش اصلی آن توصیفی - تحلیلی می‌باشد. در تحقیق حاضر بر اساس ماهیت تحقیق به دو شیوه زیر گردآوری اطلاعات صورت گرفته است:

۱- روش اسنادی و کتابخانه‌ای در جهت تبیین تئوریک موضوع و گردآوری اطلاعات از مراکز رسمی؛

۲ - مطالعات میدانی که شامل بازدید از منطقه جهت‌شناسی ویژگی‌های مردم، تطبیق نقشه‌های موجود با منطقه مورد مطالعه.

به منظور بررسی و ارزیابی تغییرات صورت گرفته، چهار دوره تصویر ماهواره‌ای مربوط به داده‌های ۱۳۵۶/۸/۲۸ و ۱۳۶۸/۶/۳۰، TM، ETM ۱۳۷۹، TM ۱۳۸۵/۸/۱۵، MMS اسپارت در این تحقیق بعد از ورود اطلاعات و رقومی‌سازی نقشه‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌های آماری، پردازش تصاویر ماهواره‌ای، آنالیز اطلاعات در پایگاه داده‌ها و سیستم اطلاعات جغرافیایی، لایه‌های اطلاعاتی در محیط نرم‌افزاری استخراج گردید.

مراحل کار شامل تصحیح هندسی تصاویر ماهواره‌ای، تحلیل مؤلفه‌های اصلی و ساخت تصویر مرکب رنگی بود که در نهایت با استفاده از روش طبقه‌بندی، نظارت شد و چهار کلاس عمده اراضی ساخته شد. همچنین باغات، اراضی بایر و اراضی کشاورزی از روی تصاویر ماهواره‌ای استخراج شد و با استفاده از روش فازی^۱، تصاویر طبقه‌بندی شد و مورد مقایسه قرار گرفت و تغییرات نقشه به‌دست آمد. همچنین برای پیش‌بینی روند توسعه آتی از مدل‌های زنجیره مارکوف و سلول‌های خودکار در محیط نرم‌افزار استفاده شده است.

مفهوم گستردگی^۲ و گستردگی شهری

ماهیت سیال (متغیر) گستردگی و رشد بی‌قواره شهری و بروز انواع آن در هر جامعه ارائه تعریف واحدی را برای

این پدیده دشوار ساخته و تعاریف متفاوتی از آن ارائه گردیده است. به‌طور کلی گسترش بی‌تناسب نواحی شهری در زمین‌های توسعه‌یافته و این که شکل مطلوب توسعه است یا نه، بحث‌برانگیز است.

گستردگی شهری به گسترش شهرنشینی بر می‌گردد که عمدتاً به‌عنوان یک پدیده جهانی، محصول رشد جمعیت و مهاجرت در مقیاس وسیع است. این پدیده، الگوهای تغییر در کاربری اراضی را جهت می‌بخشد و معمولاً به‌صورت شعاعی مستقیم در طول مرکز شهر و یا به‌صورت خطی به موازات شاهراه‌ها صورت می‌گیرد و در خارج شهر، در لبه ناحیه شهر یا به موازات شاهراه‌ها ایجاد می‌شود. گستردگی، حتی کوچک‌ترین روستاها را تحت تأثیر قرار داده و به‌عنوان یکی از تهدیدهای بالقوه در توسعه پایدار شناخته می‌شود (باقری، ۱۳۸۵).

گستردگی، توسعه کم‌تراکم در ورای محدوده‌های خدماتی و اشتغال شهری است که مردم در محلی جدای از محل‌های کار، خرید، آموزش و تفریح زندگی می‌کنند و نیازمند اتومبیل برای رفت‌وآمد بین مناطق هستند و الگویی از توسعه شهری است که شهر در سطحی وسیع‌تر از آنچه باید باشد گسترده است؛ زیرا قطعات توسعه‌نیافته در بین قطعات ساخته‌شده پراکنده می‌شوند (Richardson, 2001). گستردگی، شکل خاصی از توسعه زمین است که با تراکم کم، پراکنده و تحت فشار قرار دادن خصایص اجتماعی و زیست‌محیطی مشخص می‌شود (Ewing, 1997).

خصایص و ویژگی‌های گستردگی شهری

با وجود تعاریف زیادی که از این پدیده در منابع مختلف ارائه شده است، ویژگی‌های زیر در اکثر آنها مورد تأکید قرار گرفته است:

۱- جدایی عملکرد در کاربری اراضی؛

۲- تأکید بر اتومبیل در حمل و نقل؛

۳- فشار بر محدوده‌های متروپلی جهت رشد؛

۴- تراکم پایین اشتغال و سکونت؛

۵- همگنی جمعیت از نظر نژاد، رنگ، طبقه و وضعیت مسکن؛

۶- ناتوانی دولت‌های محلی برای اعمال سیاست‌های مقابله با اثرات منفی الگوی مذکور.

این پدیده، وضعیت تراکمی شهرهای عمده آمریکا، استرالیا و کانادا را به شدت متأثر ساخته است به طوری که میانگین تراکم جمعیتی شهرهای آنها زیر ۲۸ نفر در هکتار است (Batty, M and others, P.12).

هلمکب (HOL Comb, 1999)، اشکال گوناگون گستردگی را به سه شکل بیان می‌کند که عبارتند:

۱- توسعهٔ پرش قورباغه‌ای^۱؛

۲- توسعه خطی یا نواری^۲؛

۳- توسعه کم‌تراکم^۳.

توسعه پرش قورباغه‌ای زمانی شکل می‌گیرد که توسعه‌دهندگان، مساکنی را با مقداری فاصله از نواحی موجود، با دور زدن قطعات خالی که به شهر نزدیک‌تر هستند ایجاد می‌کنند. تحت چنین شرایطی مردم رفت‌وآمد طولانی را تحمل می‌کنند(همان).

توسعه خطی یا نواری زمانی شکل می‌گیرد که توسعه تجاری گسترده‌ای در یک الگوی خطی به موازات دو طرف بزرگراه اصلی ایجاد می‌شود. توسعه نواری برای مشاغلی که وابسته به ترافیک بالای اتومبیل هستند سودمند می‌باشد. در این نوع گستردگی، ماشین‌های کمتری باید برای دسترسی به فروشگاه‌ها و ادارات مسافرت طولانی داشته باشند.

توسعه کم‌تراکم و یک‌بعدی بر روی قطعات نسبتاً بزرگ شکل می‌گیرند که در آنها فقط خانه‌های همجوار وجود دارد. منتقدان توسعه کم‌تراکم اظهار می‌کنند که این شکل گستردگی فضاهای بیشتر و فواصل با رفت‌وآمد طولانی را در بر می‌گیرد؛ اما مردم خواهان این شکل از گستردگی هستند؛ زیرا توسعه کم‌ترافیک، یک زندگی با استاندارد بالاتر و محصور در فضای سبز را ارائه می‌دهد و آن را در مقابل نواحی شهری متراکمی می‌بینند که درصد بالاتری را از زمین اشغال می‌کنند و مقدار ناچیزی از محیط زیست طبیعی را برای جذب و کنترل آلودگی‌ها باقی می‌گذارند.

جدول (شماره ۱): مقایسه گستردگی شهری در آمریکا و ایران^۲

ایران	آمریکا
سیاست‌های غلط دولت می‌باشد.	گستردگی شیوه زندگی است.
بدون برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی شده است.
مبتنی بر فقر است.	مبتنی بر رفاه است.
به صورت مسکن و کارخانه (تلفیقی) است.	فقط به صورت مسکن است.
برای تصاحب زمین	تصاحب زمین مفهوم ندارد.
به صورت کربدوری شروع به حرکت می‌کند.	به صورت حومه‌نشینی بروز می‌کند.

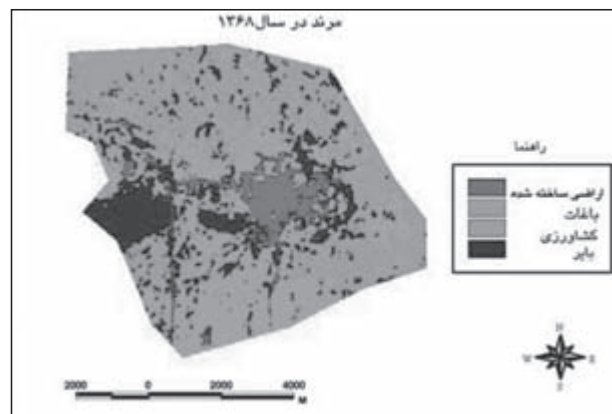
1-Leapfrog
2- Stripor Ribbon
3-Lowdensity.Single. dimansional

۴- برداشت از باقری، ۸۵

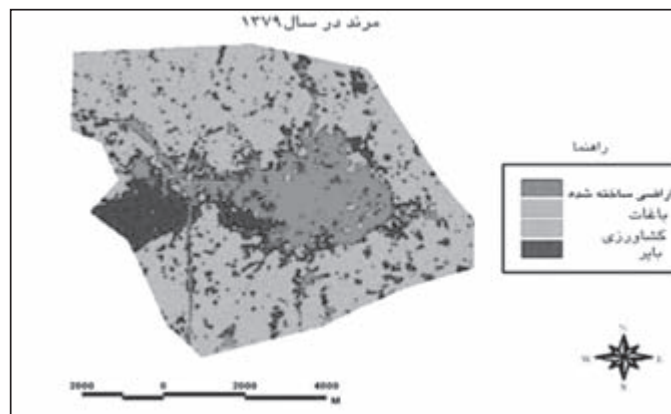
تبیین گسترده‌ی شهری مرنده با استفاده از تصاویر ماهواره چندزمانه

با توجه به اینکه، در سال‌های اخیر در حوضه استحفاظی شهر مرنده در اثر توسعه، تغییر و تحول قابل توجهی در کاربری اراضی اتفاق افتاده است، از این رو برای پی بردن به نوع و میزان تغییرات حادث شده در منطقه فوق، تصاویر سنجنده‌های سال‌های ۱۳۶۸، ۱۳۷۹ و ۱۳۸۵ مورد استفاده قرار گرفتند. پس از عملیات تصحیح و بارزسازی برای

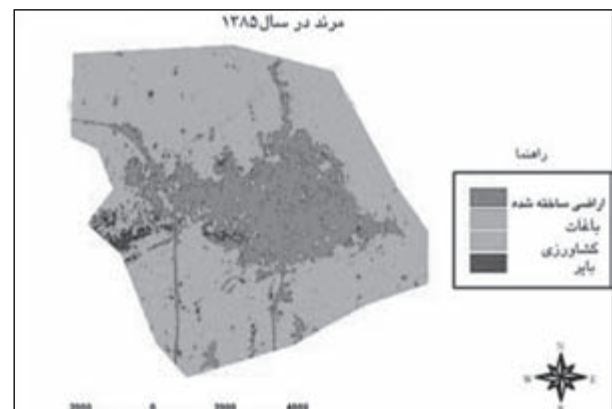
کشف و ارزیابی تغییرات از روش‌های فازی مبتنی بر شدت انطباق Fuzzy Artmap و مقایسه بعد از طبقه‌بندی Crosstab استفاده شد. همچنین برای پیش‌بینی روند تغییرات تا سال ۱۳۹۵ از روش ترکیبی زنجیره‌های مارکوف و سلول‌های خودکار استفاده گردیده است. کل نقشه‌های (شماره ۲، ۳ و ۴) و جدول (شماره ۲) میزان تغییرات پیکسل طبقه‌بندی اراضی منطقه را در طی سال‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۹ و ۱۳۸۵ نشان می‌دهد.

نقشه (شماره ۲): طبقه‌بندی اراضی منطقه در طی سال ۱۳۶۸

نقشه (شماره ۳): طبقه‌بندی اراضی منطقه در طی سال ۱۳۷۹

نقشه (شماره ۴): طبقه‌بندی اراضی منطقه در طی سال ۱۳۸۵

کل نقشه‌های (شماره ۲، ۳ و ۴) و جدول اراضی منطقه را در طی سال‌های ۱۳۶۸ و (شماره ۲) میزان تغییرات پیکسل طبقه‌بندی ۱۳۷۹ و ۱۳۸۵ نشان می‌دهد.

جدول (شماره ۲): میزان تغییرات پیکسل برای کاربری‌های مختلف بین سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۵

	کاربری شهر	باغات	کشاورزی	بایر	مجموع سال ۱۳۶۸
کاربری شهر	۴۵۰۲	۰	۰	۱۱	۴۵۱۳
باغات	۱۶۴۸	۳۱۹۷	۶۶۵۳	۱۰۰	۱۶۰۱
کشاورزی	۵۸۱۷	۲۱۰۰	۳۷۷۸۹	۴۱۱	۴۶۱۴۹
بایر	۵۰۵۷	۶۸۴	۶۱۳۵	۱۳۹۱	۱۳۲۷۰
مجموع ۱۳۸۵	۱۷۰۲۶	۵۹۸۴	۵۰۶۱۵	۱۹۱۶	۱۰۸۹۵۸

محاسبه میزان تغییرات کاربری اراضی شهر بین سال‌های ۱۳۶۸ - ۱۳۸۵:

$$\text{مساحت کاربری شهر مرند در سال ۱۳۶۸} = \frac{4502 \times (28/5)^2}{10000} = 365/6 \text{ هکتار}$$

$$\text{مساحت کاربری شهر مرند در سال ۱۳۸۵} = \frac{17026 \times (28/5)^2}{10000} = 1382 \text{ هکتار}$$

$$\text{هکتار } 1017/25 - 365/6 - 1382 = \text{محاسبه میزان تغییرات شهر بین سال‌های ۱۳۶۸ - ۱۳۸۵}$$

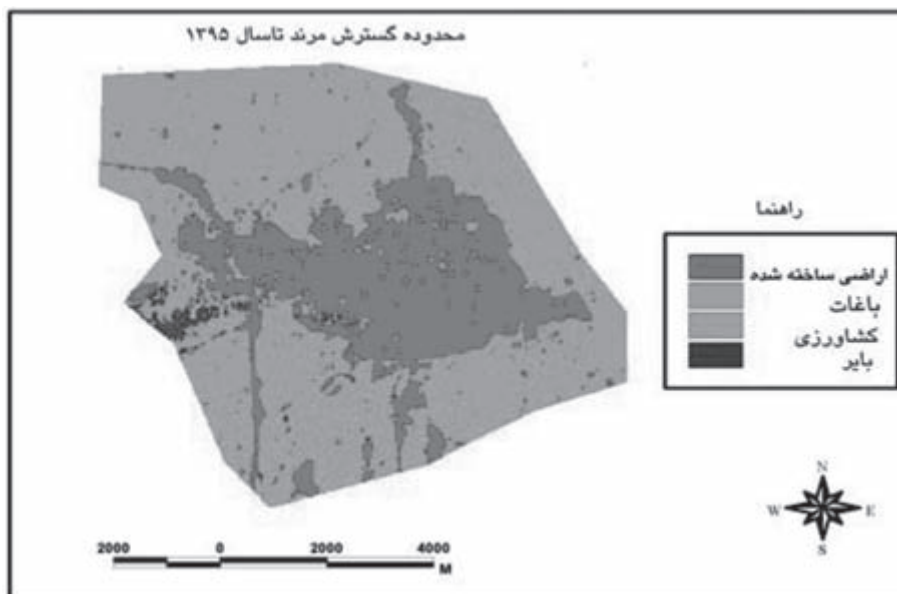
فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahri
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

■ ۱۲ ■

در تحقیق حاضر برای پیش‌بینی روند تغییرات کاربری اراضی ابتدا نقشه‌های کاربری سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ با استفاده از زنجیره‌های مارکوف مورد تحلیل قرار گرفت و سپس به پیش‌بینی روند تغییرات تا سال ۱۳۹۵ با استفاده از تلفیق روش مارکوف و سلول‌های خودکار پرداخته شد. نقشه (شماره ۵) و جدول (شماره ۳) پیش‌بینی کاربری و پوشش اراضی منطقه مورد مطالعه را تا سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. از نکات قابل توجه در این جدول بیشترین احتمال تغییر در کاربری اراضی ساخته شده است که طبق پیش‌بینی‌های انجام شده ممکن است مقدار این اراضی از ۱۳۸۲,۸ هکتار در سال ۱۳۸۵ به ۱۷۸۶ هکتار در سال ۱۳۹۵ برسد.

جدول (شماره ۳): پیش‌بینی روند تغییرات کاربری تا سال ۱۳۹۵ با تلفیق روش مارکوف و سلول‌های خودکار (تعداد پیکسل)

	کاربری شهر	باغات	کشاورزی	بایر	مجموع سال ۱۳۸۵
کاربری شهر	۱۷۰۲۶	۰	۰	۰	۱۷۰۲۶
باغات	۵۱۵	۴۳۲۸	۱۱۴۱	۰	۵۹۸۴
کشاورزی	۳۵۹۱	۱۲۲	۴۶۸۹۳	۹	۵۰۶۱۵
بایر	۸۵۷	۲۴	۲۰۹	۸۲۶	۱۹۱۶
مجموع ۱۳۹۵	۲۱۹۸۹	۴۴۷۴	۴۸۲۴۵	۸۳۶	۱۰۸۹۵۸

نقشه (شماره ۹): کاربری و اراضی پیش‌بینی‌شده برای سال ۱۳۹۵ با تلفیق زنجیره‌های مارکوف و سلول‌های خودکار

محاسبه میزان تبدیل کاربری‌های اراضی شهر بین سال‌های ۱۳۸۵ - ۱۳۹۵:

$$\text{مساحت کاربری مساحت ساخته‌شده در سال ۱۳۸۵} = \frac{17025 \times (28/5)^2}{10000} = 1382/8 \text{ هکتار}$$

$$\text{مساحت ساخته‌شده برای سال ۱۳۹۵} = \frac{21989 \times (28/5)^2}{10000} = 1786 \text{ هکتار}$$

$$\text{میزان مساحت شهری اضافه‌شده بین سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۵} = 1786 - 1382/8 = 403 \text{ هکتار}$$

جدول (شماره ۴): تغییرات کاربری‌های مختلف در محدوده مورد مطالعه تا سال ۱۳۸۵ - ۱۳۹۵ (به هکتار)

	اراضی ساخته‌شده	باغات	کشاورزی	بایر	مجموع ۱۳۸۵
اراضی ساخته‌شده	۱۳۸۲/۸	۰	۰	۰	۱۳۸۲/۸
باغات	۴۱/۹	۳۵۱/۵	۹۲/۶	۰	۴۸۶
کشاورزی	۲۹۱/۶	۹/۹	۳۸۰۸/۸	۰/۸	۴۱۱۱
بایر	۶۹/۶	۱/۹	۱۶/۹	۶۷/۹	۱۵۵/۶
مجموع ۱۳۹۵	۱۷۸۶	۳۶۳/۴	۳۹۱۸	۶۸/۸	۳۶/۶

مدل شهر الکترونیک، راهکاری برای کاهش معضلات گسترده‌گی شهر

امروزه شهر الکترونیکی با تکیه بر توانمندی‌های سازمانه‌های اطلاعاتی، راهکاری بهینه برای مشکلات و معضلات شهری می‌باشد و با گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و به تبع آن جهانی شدن، کم‌رنگ شدن مرزهای سنتی و از بین رفتن مساحت‌ها، خلق فضاهای مجازی در قالب الگوی شهر الکترونیک اهمیت زیادی پیدا می‌کند؛ به طوری که کشورهای مختلف در ایجاد شهر الکترونیک و دولت الکترونیک با استفاده از توانمندی‌های سیستم اطلاعات جغرافیایی اقدامات زیادی کرده‌اند در سال‌های اخیر در ایران شهرهایی مثل کیش، مشهد، و شهرهای دیگر مطرح شده است.

شهر الکترونیک، شهری است که اجرای اکثر فعالیت‌های آن از طریق امکانات مبتنی بر اینترنت و سیستم‌های الکترونیک امکان‌پذیر باشد. در چنین شهری ضرورتی ندارد مردم برای انجام کارهای روزمره خود مانند پرداخت قبوض آب، برق، تلفن، پرداخت جرائم، خرید املاک یا کالا وقت زیادی را صرف کنند، بلکه تمام این کارها را می‌توانند از طریق رایانه شخصی خود، هنگامی که به شبکه جهانی اینترنت متصل است انجام دهند. همین طور مشارکت در فعالیت‌های شهری از جمله ارتباط با مسئولان ادارات، بنگاه‌های اقتصادی و اجتماعی، شهردار و سایر مسئولان شهری تا حد زیادی تسهیل می‌گردد و خدمات به شهروندان به گونه‌ای ساده‌تر و مطلوب‌تر ارائه می‌شود، تا آنجا که ساکنان شهر می‌توانند در اسرع وقت در جریان اتفاقات و رویدادهای شهر قرار بگیرند و برای رفع آنها اظهار نظر کنند. در این شهر ارتباطات و تعاملات فی‌مابین سازمان‌ها افزایش می‌یابد و دسترسی به خدمات مورد نیاز را برای مردم، تجار و دیگر افراد مرتبط با شهر فراهم می‌سازد.

مزایای شهر الکترونیک در کنترل گسترده‌گی شهری مرنده

بهبود کیفیت زندگی مردم: در شهر الکترونیک توزیع

خدمات شهری بین شهروندان به صورت مساوی و عادلانه صورت می‌گیرد. تمامی شهروندان به آموزش‌های عمومی دسترسی خواهند داشت. فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری جدید در شهر باعث بهبود اوضاع اقتصادی شهر می‌گردد و در نهایت این عوامل باعث بهبود کیفیت زندگی شهروندان می‌شود.

ارائه خدمات یک مرحله‌ای به شهروندان: با ایجاد ساختار مناسب ارتباطات شهری توسط فناوری اطلاعات و همچنین الکترونیکی کردن آنها دیگر نیازی به مراجعه پی‌درپی مردم به ادارات و سازمان‌های مختلف، جهت انجام کارها وجود نخواهد داشت، بلکه تمام فرآیند لازم برای انجام یک کار در شهر، به یک فعالیت تقلیل خواهد یافت که در این صورت توسعه کالبد شهر و امکانات اضافی و در نهایت کنترل توسعه فیزیکی شهر را به دنبال خواهد داشت.

تقویت رقابت تجاری شهر و ایجاد فرصت‌های تجاری بیشتر توسط تجارت الکترونیک: الکترونیکی کردن پرداخت‌ها و دریافت‌ها، همچنین آگاهی سریع تجار از فرصت‌های تجاری موجود در شهر، محیط رقابتی قابل توجهی را در عرصه تجارت به وجود آورده و تقویت خواهد کرد. در این صورت تجار و مردم شهر می‌توانند نسبت به فرصت‌های تجاری موجود در شهر آگاهی پیدا کنند و در صورت تمایل برای استفاده از آنها به صورت الکترونیکی اقدام کنند که در این محیط مجازی امکان ایجاد مال و فروشگاه‌های مجازی، افزایش مراکز تجاری واقعی کاهش می‌یابد.

کاهش ترافیک شهری: استفاده از اینترنت در انجام فعالیت‌های شهری شهروندان باعث می‌شود که آنها قادر باشند از منزل، فعالیت‌های خود را مدیریت کنند و به مراجعه فیزیکی به سازمان نیاز نداشته باشند. این امر باعث کاهش ترافیک شهری می‌گردد. از آنجا که در شیوه سنتی شهرها، بخش عظیمی از بودجه شهرها صرف ترافیک شهری می‌شود. با توجه به حذف رقم اختصاص یافته به ترافیک در یک شهر الکترونیک، این بودجه می‌تواند صرف امور دیگری مانند توسعه پارک‌ها،

بیمارستان‌ها، تفریحگاه‌ها و سایر بخش‌ها گردد(جلالی، ۱۳۸۴).

کاهش آلودگی هوا با کاهش ترافیک شهری:

در حال حاضر عمده‌ترین مشکلی که سلامت شهروندان شهرها و اماکن مسکونی و تجاری را تهدید می‌نماید، آلودگی بیش از حد هوا به دلیل استفاده بی‌رویه از اتومبیل و وسایل حمل و نقل می‌باشد. کاهش ترافیک به وجود آمده در نتیجه افزایش استفاده از اینترنت در انجام فعالیت‌های شهری باعث افزایش استفاده از اینترنت در انجام فعالیت‌های شهری و در نتیجه کاهش آلودگی هوا خواهد شد. زیرا همان‌طور که گفته شد در شهر الکترونیک لازم نیست برای انجام حجم وسیعی از کارهای روزمره در خیابان تردد نمود بلکه امکان دسترسی به بسیاری از خدمات و اطلاعات شهری برای شهروندان از منزل وجود دارد (جلالی، ۱۳۸۴). یقیناً مصرف زیاد انرژی و ترافیک از عمده مشکلات شهرهای بزرگ و میانی در ایران است که ایجاد شهر مجازی، کاهش مراجعات و به تبع آن کاهش ترافیک شهری را باعث می‌شود.

شهر الکترونیک مردم را توان ایجاد شرایط بهینه در جهت خلق فضای مجازی و به‌منظور کاهش مصرف انرژی، ترافیک و همچنین ایجاد فضای رقابتی می‌تواند راهی میانبر برای کاهش مشکلات و معضلات توسعه بی‌رویه شهری کشور باشد.

خلاصه و نتیجه‌گیری:

شهر مردم به‌عنوان شهر میانه‌انداز در سلسله مراتب شهری با جذب جمعیت مازاد پیرامون، در طول سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ همواره بر رشد فیزیکی خود افزوده است. در فرآیند توسعه شهری آنچه اتفاق افتاده، تبدیل توسعه شکل ارگانیک به الگوی توسعه بی‌قواره و لجام‌گسیخته است؛ به طوری که نتیجه بررسی مدل‌های مختلف و بررسی تصاویر ماهواره‌ای، سهم بالایی از رشد به‌علت گسترده‌گی و بی‌قواره‌گی شهری را تأیید می‌کند. همچنین بررسی تصاویر ماهواره‌ای چندزمانه (۱۳۶۵ تا

۱۳۸۵) نشان‌دهنده تبدیل کاربری‌های باغات، کشاورزی مخصوصاً بایر به فضای ساخته‌شده شهری می‌باشد.

نتایج حاصل از روش‌های پیش‌بینی توسعه آتی مردم برای سال‌های ۱۳۹۵ مثل مدل زنجیره مارکوف و سلول‌های خودکار نشان‌دهند گسترش فضایی در سال‌های آتی به‌صورت اسپرال و تبدیل کاربری‌های دیگر به زمین‌های ساخته‌شده است تا حدی که در ۱۰ سال آینده مساحت ساخته‌شده مردم با افزایش ۴۰۳ هکتار به ۱۷۸۶ هکتار خواهد رسید و برای کاهش مشکلات گسترده‌گی شهری، ایده شهر الکترونیک با تأکید توانمندی‌های سیستم اطلاعات جغرافیایی با خلق فضاهای مجازی می‌تواند راهگشا باشد.

منابع و مأخذ:

- تغییرات کاربری و پوشش زمین با استفاده از داده‌های سنجش از دور و سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی در استان گلستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱.
- 12-Azimi, N. Recent Urban Growth and Change in the Spatial of Iranian Citues. The case of Tabriz (1966-1991) Ph.D. Theises . Unhversity of Ottawa, 1995 .
- 13-Aspinall, Modelling Landuse Chang with Genralized Linear, 2004.
- 14-Barredo, Kasanko, Cormic & Lavalle, Modelling Dynamic Spatial Processes : Simullation Of Urban Future Scenarios Through Cellular Automata ; CCR-TP 261, 21020 Ispra (VA), Italy, 2000.
- 15-Batty, M and others, The Dynamics of Urban Sprawl; Working paper series, paper 15; Center for Advanced Spatial Analysis; University College; London, 1999.
- 16- Bullard, R.D, Johnson, G.S and Torres, A.O, Atlanta Mega Sprawl, forum for Applied Research and Public Policy, 1999.
- 17- Briggs. D & Beal. L, Spatial Analysis In Social and Environmental Epidemiology ; Imperial College London, 2005.
- 18- Ewing , R, Is Los Angles - style Sprawl desirable? J . Am . plane, 1997.
- 19- Fish man, R, bourgeois Utopias : the Rise and fall of suburbia, 1982, Indiana State of the Environment Repet Island press, Washington, 1997.
- 20- Gollhom, O, The limit less city : Aprimeron the Urban Sprawl Dabate, 2002.
- 21- Hass. J. E, Latroph . R. G, Land Resource Impact indicators of Urban sprawl, 2003.
- 22- Robinson , L, Newell, J . P, Mar 2 luff, J. M, Twenty-five years of sprawl in Seattle, 2003.

- ۱- احدنژاد، محسن؛ «ارزیابی و مدل‌سازی تغییرات کاربری اراضی با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای چندزمانه و GIS»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد سنجش از دور دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹.
- ۲- باقری، جبریل؛ «بررسی تغییرات فضای سبز شهری تبریز با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز، ۱۳۸۵.
- ۳- آرنوف، استان؛ «سیستم اطلاعات جغرافیایی»، ترجمه سازمان نقشه‌برداری کشور، مدیریت سیستم‌های جغرافیایی، ۱۳۷۵.
- ۴- جلالی، علی اکبر؛ «شهر الکترونیک»، انتشارات علم و صنعت، ۱۳۸۴.
- ۵- پناهی جلودارلو، قربان؛ «تحلیلی بر روند شهرنشینی در مادر شهرهای ایران» (مورد: شهر تبریز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، ۱۳۷۹.
- ۶- رهنمایی، محمدتقی؛ «مجموعه مباحث و روش‌های شهرسازی، جغرافیا»، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی، ۱۳۸۲.
- ۷- زبیری، محمود؛ مجد، علیرضا؛ «آشنایی با فن‌سنجش از دور و کاربرد آن در منابع طبیعی»، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۳.
- ۸- هوشیار، حسن؛ «دیدگاه‌ها عوامل و عناصر مؤثر در توسعه فیزیکی شهرهای ایران»، آموزش جغرافیایی، سال نوزدهم، شماره ۷، بهار ۱۳۸۴.
- ۹- روستایی، شهریور؛ «سازمان‌یابی فضایی نظام سکونتگاهی و نقش آن در تعادل ناحیه‌ای» (مورد آذربایجان)، رساله دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷.
- ۱۰- ملازاده، مهدی؛ «بررسی روند توسعه فیزیکی شهر مرند و مدل‌سازی تغییرات آن با استفاده از تصاویر ماهواره‌ای چندزمانه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.

۱۱- نشاط، عبدالحمید؛ تجزیه و تحلیل و ارزیابی

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
Modiriat Shahrī - No.23.Spring 2009

۱۷-۲۸

زمان دریافت مقاله:

۱۳۸۷/۲/۵

زمان پذیرش نهایی:

۱۳۸۷/۶/۴

تحلیل توزیع فضایی و مکان‌گزینی پارک‌های شهری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS (مطالعه موردی منطقه ۲ شهر زاهدان)

مهدی محمدی*

عضو هیأت علمی دانشگاه پیام‌نور واحد قره‌آغاچ، استان آذربایجان شرقی، ایران.

دکتر علی اکبر پرهیزگار

دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Site selection and spatial analysis of city parks distribution using geographic information system (A case study in Zahedan city; district II)

Abstract:

Spatial distribution of city parks and green space as well as other service centers (utilities) are an important factor for the people who live there. In addition to the psychological and aesthetic aspects of parks and green spaces as recreational centers in urban areas they also have vital significance for land use adjustment as urban sinks which has a significant role on sustainable development of the city.

Zahedan, as a main city in the center of a growing region, located in southeast part of the country. The city has been expanded due to considerable rate of population since 1980. During past few years development of universities in the city caused a drastic increase of student population as well. From geographic point of view the city is placed in a critical situation because of its unique location in a major commercial crossroad as well as drug smuggling pass way and politically unstable neighboring countries. Successive draught within past years was another major factor influencing landscape of the city. Due to the mentioned factors, land use planning projects were not successfully implemented in the city.

The rate of green space per capita in District II of the city does not match with the population rate in the district because of the mentioned influencing factors. The Present research studies the number of parks in compare with the urban structure and site selection of parks considering city's master plan.

The results of the study revealed that number of parks in the district and city is adequate, but the number of neighboring local parks in the district is not enough. Also existing parks were not well distributed throughout the city. Furthermore some of those sites which are suggested for park establishment according to city's master plan are already occupied by other land uses. Consequently site selection for local neighboring parks was implemented based on those weighted layers.

Key words:

Green space, park, urban planning, geographic information system, urban structure, detail plan

چکیده

امروزه نحوه توزیع خدمات شهری، یکی از ضروریات مهم زندگی شهری به‌شمار می‌آید. پارک‌ها و فضاهای سبز، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز خدمات رفاهی و تفریحی بوده که علاوه بر جنبه بهداشتی و روانی، در توسعه پایدار شهری از اهمیت بالایی برخوردارند.

شهر زاهدان به‌عنوان یک مادر شهر و قطب رشد منطقه‌ای در جنوب شرق ایران، تحت تأثیر عوامل متعدد از قبیل رشد بی‌رویه جمعیت بعد از دهه ۱۳۶۰، قرار گرفتن در چهارراه تجاری و قاچاق کالا و مواد مخدر، وقوع خشکسالی‌های متوالی، ناامنی در دول همسایه، بالا رفتن سرانه دانشجویی و غیره نتوانسته است به اهداف از پیش تعیین شده در طرح‌های شهری دست یابد.

منطقه ۲ شهر زاهدان نیز بالطبع، تحت تأثیر عوامل مذکور قرار گرفته و موجب ناهمخوانی سرانه فضای سبز با جمعیت ساکن در آن گردیده است. به همین منظور و برای پی بردن به نحوه توزیع فضایی پارک‌ها، این منطقه به‌عنوان محدوده مورد مطالعه انتخاب گردید. در این تحقیق از سیستم اطلاعات جغرافیایی در جهت تجزیه و تحلیل این ناهمخوانی به بررسی میزان تبعیت پارک‌های منطقه ۲ از نظام کالبدی شهر و نحوه مکان‌گزینی پارک‌ها با توجه به طرح تفصیلی شهر پرداخته شده است.

نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که تعداد پارک‌های ناحیه‌ای و شهری در منطقه، کافی می‌باشد ولی پارک‌های واحد همسایگی و محله‌ای کافی نمی‌باشند و نیز پارک‌های موجود از لحاظ رعایت نظام سلسله مراتب کالبد شهری متوازن و متعادل نیستند (یعنی به نسبت مقیاس‌های نظام کالبدی، اندازه و شعاع پوشش پارک‌ها درست نبوده است و تعدادی از پارک‌ها درست مکانیابی نشده‌اند). به‌علاوه تعدادی از مکان‌های پیشنهادی برای ایجاد پارک در طرح تفصیلی، که اینک توسط سایر کاربری‌ها اشغال شده‌اند در عدم کفایت و توازن پارک‌ها نقش مهمی بازی می‌کنند. این نتایج با استفاده از فنون و توابع تحلیلی GIS که در متن مقاله بدانها پرداخته شده به‌دست آمده است و در نهایت لایه‌های مورد نظر از داده‌های فضایی و خصیصه‌ای برای پارک‌های واحد همسایگی و محله‌ای وزن‌گذاری شده‌اند و مکان‌گزینی جهت احداث این دست از پارک‌ها انجام گرفته است.

کلمات کلیدی:

فضای سبز، پارک، برنامه‌ریزی شهری، سیستم اطلاعات جغرافیایی، نظام کالبدی شهر

* نویسنده مسئول، مکاتبات، تلفن: ۰۲۴۱-۵۱۵۲۴۵۲

E-mail: yamahdi5@yahoo.com

مقدمه

ظاهراً با انقلاب صنعتی، بشر توانست نیازهای مادی خود را در اعلا درجه موفقیت برآورده سازد اما در این امر کاملاً تک‌بعدی عمل نمود و از توجه به نیازهای روحی و روانی خود غافل ماند. این امر نتایج ناگواری به دنبال داشت که از آن جمله می‌توان به تخریب محیط زیست، پدیده مهاجرت، جهش در شهرنشینی و در نهایت آشفتگی فضایی-کالبدی شهرها که نمود عینی آن توزیع و مکان‌یابی نامناسب کاربری‌های شهری است اشاره کرد.

کشورهای پیشرفته جهان تقریباً توانستند با برنامه‌ریزی‌های دقیق و مدون بر بسیاری از مشکلات فائق آیند اما این مشکلات هنوز هم دامنگیر بسیاری از شهرهای کشورهای عقب‌مانده و در حال توسعه از جمله ایران می‌باشد.

نوع کاربری و توزیع فضایی آنها به‌عنوان اطلاعات بارزتری از یک شهر محسوب می‌شوند که همواره صاحب‌نظران و مدیران شهری به آن نیاز دارند. یکی از این کاربری‌ها که در واقع تأمین‌کننده بخشی از نیازهای روحی و روانی انسان شهرنشین به‌شمار می‌آید و به‌عنوان یک عنصر زنده و پویا نقش بازدهی اکولوژیکی، اجتماعی و زیباسازی شهر را به‌عهده دارد کاربری فضای سبز و پارک‌ها می‌باشند (۱۷ و ۱۸). آگاهی از نوع و میزان آن، همواره به‌عنوان تلاشی برای برآورد میزان استفاده شهروندان در یک شهر محسوب می‌شود که از سوی نهادها و ادارات ذی‌ربط صورت می‌گیرد. در این راستا، سیستم اطلاعات جغرافیایی، به‌عنوان یک ابزار کارآمد محسوب می‌شود. توسعه فنون تحلیلی و پایگاه‌های داده‌ای در سال‌های اخیر موجب شده که از این تکنولوژی نوین به‌عنوان یک راهبرد سریع و کم‌هزینه در مقایسه با روش‌های سنتی استفاده شود.

در زمینه استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در مکان‌یابی مراکز خدمات شهری، تحقیقات زیادی در کشورهای مختلف جهان صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به تحقیق امیلی تالن 'تحت عنوان «تجسم زیبایی؛ نقشه‌های حقوقی برای برنامه‌ریزان»

اشاره کرد که در آن به مکان‌یابی پارک‌ها با استفاده از GIS پرداخته است (۱۹).

در کشور ایران نیز اولین مطالعات مربوط به مکان‌یابی پارک‌ها با استفاده از GIS در سال ۱۳۷۸ توسط مهندس مهران قدوسی صورت گرفت و بعد در سال ۱۳۸۰ خانم شهناز بخشی و در سال ۱۳۸۲ آقای اکبر اسمعیلی تحقیقاتی در این زمینه به ترتیب در شهرهای کرمانشاه و تبریز انجام داده‌اند (۲۰).

در این تحقیق برآنیم با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی و توابع تحلیلی آن نظیر: مدل‌های همسایگی، بافرینگ، تحلیلگر فضایی و روش پلیگون‌های تاپسن به بررسی و توزیع فضایی پارک‌ها در منطقه ۲ شهر زاهدان پرداخته و سپس یک الگوی مناسبی از توزیع فضایی پارک‌ها در منطقه مذکور ارائه نماییم.

قلمرو تحقیق

منطقه مورد مطالعه در نقاط جغرافیایی ۲۹ درجه ۳۰ دقیقه عرض شمالی و ۶۰ درجه ۵ دقیقه طول شرقی و با ارتفاع متوسط ۱۳۷۸ متر از سطح دریا واقع است و مساحتی در حدود ۲۶۰۰ هکتار را در بر می‌گیرد.

از نظر تقسیمات شهری، منطقه ۲ شهرداری زاهدان واقع در غرب شهر زاهدان می‌باشد. این منطقه از نظر توپوگرافی حالتی تقریباً هموار و بدون شیب دارد و عمدتاً از تشکیلات رسوبی ریز و نفوذناپذیر تشکیل شده است که این عامل سبب نفوذناپذیری خاک منطقه و بالا بودن سطح آب‌های زیرزمینی می‌گردد و ذخیره آبی منطقه را بسیار پایین می‌آورد. به‌دلیل شرایط خاص اقلیمی بسیار گرم و خشک، پوشش گیاهی و گونه‌های درختی خاصی نظیر کاج، گز، اکالیپتوس، خرزهره، ارغوان، همیشه‌بهار، شب‌بو، آهاری و ختمی قادر به رشد هستند (۳ و ۸).

مواد و روش‌ها

مواد (داده‌های مورد نیاز):

زاهدان در طی ۵ سال ۱۳۸۰-۱۳۷۶.

برای بررسی موضوع مورد بحث، به یکسری داده‌های فضایی و خصیصه‌ای نیاز داریم. داده‌های فضایی مورد استفاده در این تحقیق عبارتند از: نقشه پایه شهر به مقیاس ۱:۱۰۰۰۰، نقشه حوزه‌های سرشماری جمعیت سال ۱۳۷۵، لایه کاربری اراضی محدوده مورد مطالعه، لایه پارک‌های موجود در سطح محدوده و لایه تقسیمات کالبدی محدوده به تفکیک واحد همسایگی، محله‌ای، ناحیه‌ای و شهری. اطلاعات خصیصه‌ای عبارتند از: مشخصات هر یک از پارک‌ها (مساحت، نوع پارک، همجواری‌ها، قیمت زمین، نوع آبیاری و شعاع پوشش استاندارد)، مشخصات هر یک از تقسیمات کالبدی محدوده (جمعیت، مساحت، نواحی، محلات و...).

سایر منابع اطلاعاتی نظیر: گزارش‌های طرح تفصیلی سال ۱۳۶۸، طرح توسعه و عمران و حوزه نفوذ سال ۱۳۷۴، آمارنامه‌های سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۰، سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵، گزارش‌های سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری زاهدان، ستاد احیای فضای سبز استانداری سیستان و بلوچستان و کارنامه عملکرد شهرداری

روش‌های ورود اطلاعات

ابتدا کلیه داده‌های میدانی، فضایی و خصیصه‌ای مورد نیاز جمع‌آوری شد و اصلاحاتی بر روی داده‌های فضایی صورت گرفت؛ سپس با وارد نمودن داده‌های خصیصه‌ای، بانک اطلاعاتی در محیط GIS تشکیل گردید. همچنین لازم بود لایه‌های مورد نیاز را که از فیلدهای اطلاعاتی به وجود می‌آیند طبقه‌بندی، ویرایش و ذخیره کنیم.

در داده‌های توصیفی، فیلدهای مورد نظر: وسعت، جمعیت، سرانه‌ها، استانداردها، معیارها و مشخصات پارک‌ها و... استخراج و در لایه‌های خاص خود ذخیره شدند. با استفاده از معیارها و استانداردها، با روش‌های ارزیابی همجواری‌ها، همپوشانی لایه‌ها و تعیین شعاع عملکرد به هر یک از محله‌ها وزن خاصی داده شد و سپس امر مکان‌یابی صورت گرفت. نمودار زیر مراحل کلی تحقیق را نشان می‌دهد:

شکل (شماره ۱): نمودار روند انجام عملیات تحقیق (منبع: پژوهشگر، ۱۳۸۴)

روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات

به‌منظور تحلیل پراکندگی و مکان‌یابی کاربری‌ها نظیر کاربری فضای سبز (پارک‌ها)، روش‌های متعددی در سیستم اطلاعات جغرافیایی وجود دارد که در این تحقیق از ۴ روش عمده استفاده شده است و در زیر به توضیح آنها پرداخته می‌شود.

الف) روش تحلیل تاینسن Thiessen:

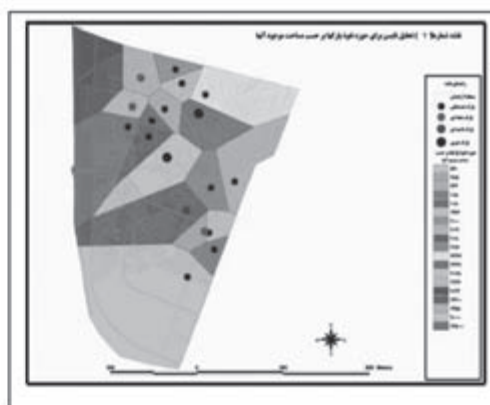
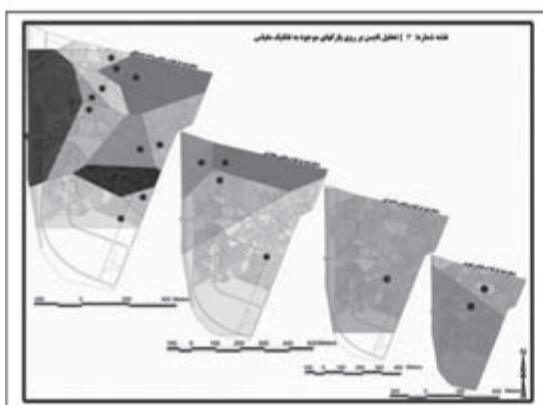
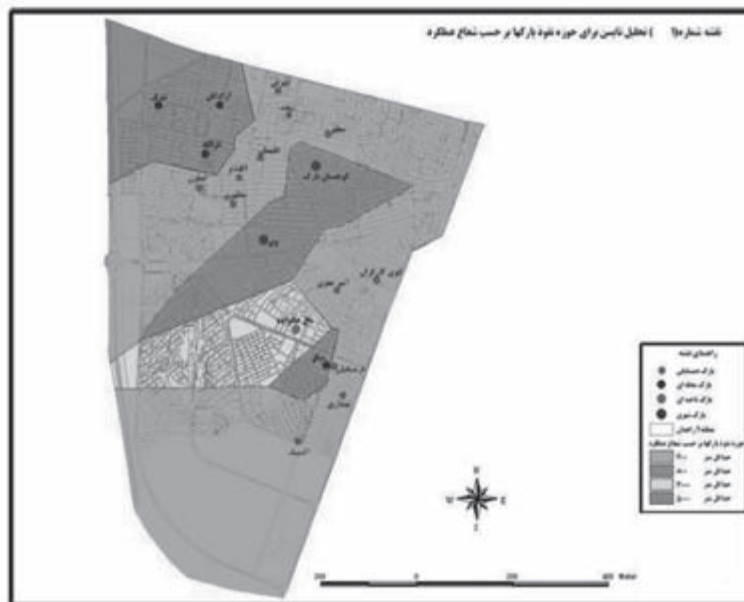
از این روش در جهت تعیین حوزه نفوذ پارک‌ها برحسب شعاع عملکرد و مساحت موجود آنها استفاده گردیده است. این روش عوارض نقطه‌ای را به پلیگونی تبدیل نموده و عدم توجه به موانعی چون جاده‌های شریانی، رودخانه و مسیل از معایب و عدم همپوشی سطوح ایجاد شده، از مزایای آن به‌شمار می‌روند (۱). در نقشه (شماره ۱) که حوزه نفوذ پارک‌ها برحسب شعاع عملکرد نشان داده شده است به‌طور خودکار عامل مقیاس نیز دخالت داده می‌شود؛ زیرا میزان شعاع عملکرد با توجه به مقیاس تعریف می‌شود. با دقت کردن در این نقشه به توزیع ناهمگون پارک‌ها بیشتر پی برده و نامطلوب بودن شعاع عملکرد آنها را احساس می‌کنیم. همان‌طور که در جدول (شماره ۱) نیز می‌بینیم شعاع عملکرد اکثر پارک‌ها نامطلوب گزارش می‌شود؛ به‌جز پارک‌های واحد همسایگی که در آنجا نیز پلیگون به‌دست آمده برای آنها، دلیل بر شعاع نفوذ آنها در این ابعاد نیست بلکه دلیل آن بیشتر بودن تعداد این دسته از پارک‌ها نسبت به سایر پارک‌ها و توزیع نامتوازن آنهاست؛ زیرا وقتی که شعاع عمل این پارک‌ها در قالب مقیاس تعریف می‌شود ابعاد وسیعی را در بر می‌گیرند. همان‌طور که در نقشه (شماره ۱) می‌بینیم. از طرفی چون در قسمت جنوب غرب منطقه هیچ پارکی مشاهده نمی‌شود شعاع عمل پارک‌های شهری و ناحیه‌ای بیشتر به این قسمت کشیده شده است.

نقشه (شماره ۲) که تحلیل تاینسن را برای حوزه نفوذ پارک‌های موجود در منطقه ۲ برحسب مساحت آنها نشان می‌دهد مهم‌ترین حسن آن مشخص نمودن حوزه عمل هر پارک به‌صورت جداگانه است. در اینجا علاوه بر معیار

مساحت، مقیاس نیز خودبه‌خود رعایت شده است. تنها در محدوده‌هایی که پارک ندارند نزدیک‌ترین پارک به این محدوده‌ها حوزه عمل وسیعی را به خود اختصاص داده است. مانند پارک فدک در قسمت شمال غرب و یا پارک المپیک در جنوب محدوده مورد مطالعه. با کمی دقت در این نقشه به نقشه (شماره ۱) نیز می‌توانیم پی ببریم؛ به این صورت که، اگر مرزهای حوزه پارک‌ها را با رعایت مقیاس آنها حذف کنیم همان نقشه شعاع عملکرد به‌وجود خواهد آمد.

طبق نقشه (شماره ۳) نیز به‌راحتی می‌توان به کمبود پارک در مقیاس کالبدی پی برد که در طرح تفصیلی چندان رعایت نشده است. این امر در حال حاضر به نامطلوب بودن شعاع عملکرد پارک‌ها از نظر سلسله مراتب کالبدی در سطح محدوده منجر شده است. نقشه‌های الف، ب، ج و د به ترتیب این کمبودها را نشان می‌دهند.

از این تحلیل می‌توان برای مشخص کردن مطلوبیت و عدم مطلوبیت شعاع عملکردی هر یک از پارک‌ها استفاده نمود که جدول (شماره ۱) نشان‌دهنده نتایج حاصل از این تحلیل در میزان مطلوبیت شعاع عملکرد پارک‌ها می‌باشد.

جدول شماره (۱) شعاع عملکردی مطلوب و نامطلوب پارکهای موجود با تحلیل تائین

ردیف	نوع پارک	مساحت تحت پوشش در تحلیل (به متر مربع)	شعاع متوسط هر پارک	شعاع متوسط کل پارکها	تفاضل	نوع عملکرد
۱	واحد همسایگی	۹۳۱۳۴/۵	۱۷۲۱/۲	۶۲۸/۷	۱۰۹۳/۴	مطلوب
۲	محله ای	۷۰۲۴۰/۱۴	۱۲۶/۸۳	۶۲۸/۷	-۵۰۱/۹	نامطلوب
۳	ناحیه ای	۴۶۹۴۷۶/۹	۳۲۷/۹	۶۲۸/۷	-۳۰۰/۸	نامطلوب
۴	شهری	۵۰۵۸۰۹/۳	۳۴۰/۴	۶۲۸/۷	-۲۸۸/۳	نامطلوب

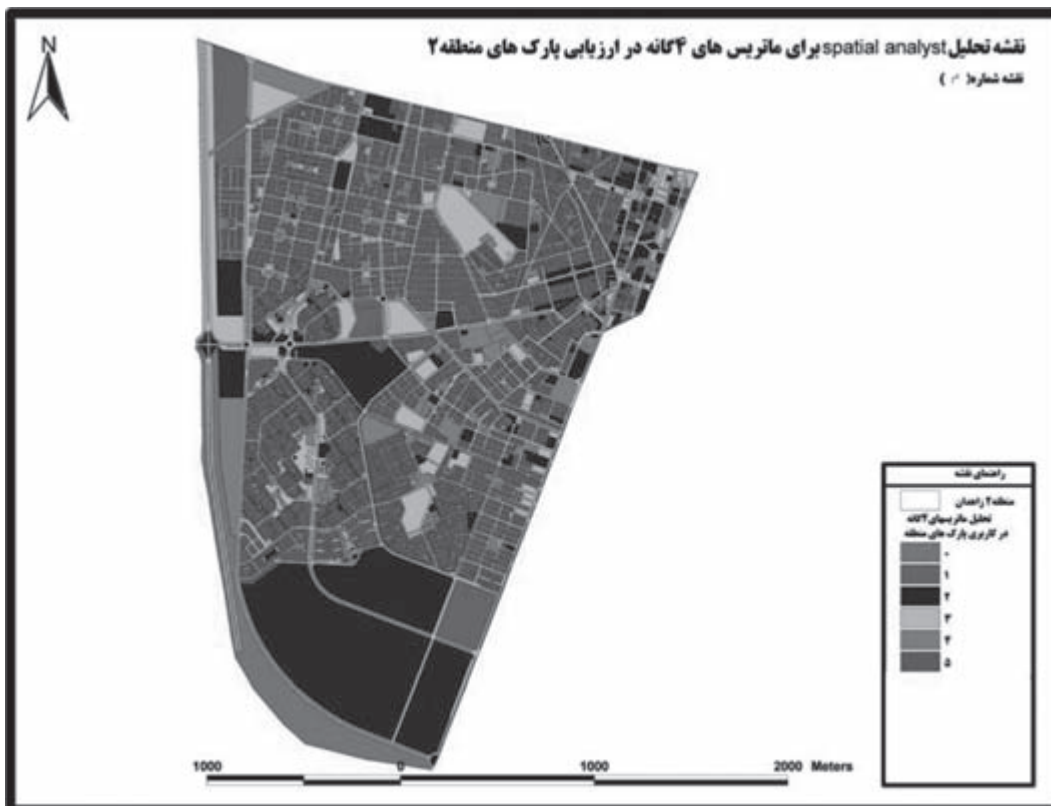
(منبع: پژوهشگر، ۱۳۸۴)

ب) تحلیل Spatial analyst

این تحلیل در جهت ارزیابی کاربری‌های همجوار با پارک‌های منطقه ۲ با استفاده از ۴ ماتریس سازگاری، مطلوبیت، ظرفیت و وابستگی به کار گرفته شده است. بر اساس ماتریس سازگاری، کاربری‌های مستقر در یک منطقه نباید مزاحم و مانع فعالیت‌های یکدیگر باشند. بر اساس ماتریس مطلوبیت، هر کاربری با توجه به ویژگی‌های خاص خود محل خاصی می‌طلبد و بالعکس. برای ارزیابی این محل و کاربری ملاک‌هایی از قبیل اندازه و ابعاد، موقعیت، شیب، خاک، دسترسی، بو، صدا و... لازم است. بر اساس ماتریس ظرفیت، کاربری‌ها از نظر

سلسله مراتب کالبدی ارزیابی می‌شوند. عملکرد مناسب هر کاربری در گرو انطباق مقیاس آن کاربری با مقیاس کالبدی شهر می‌باشد. بر اساس ماتریس وابستگی، لزوم همجواری و وابستگی یک کاربری به دیگر کاربری‌ها سنجیده می‌شود. لزوم وجود کاربری آموزشی، تجاری و فضای سبز در یک محله مسکونی (۶ و ۷ و ۱۳).

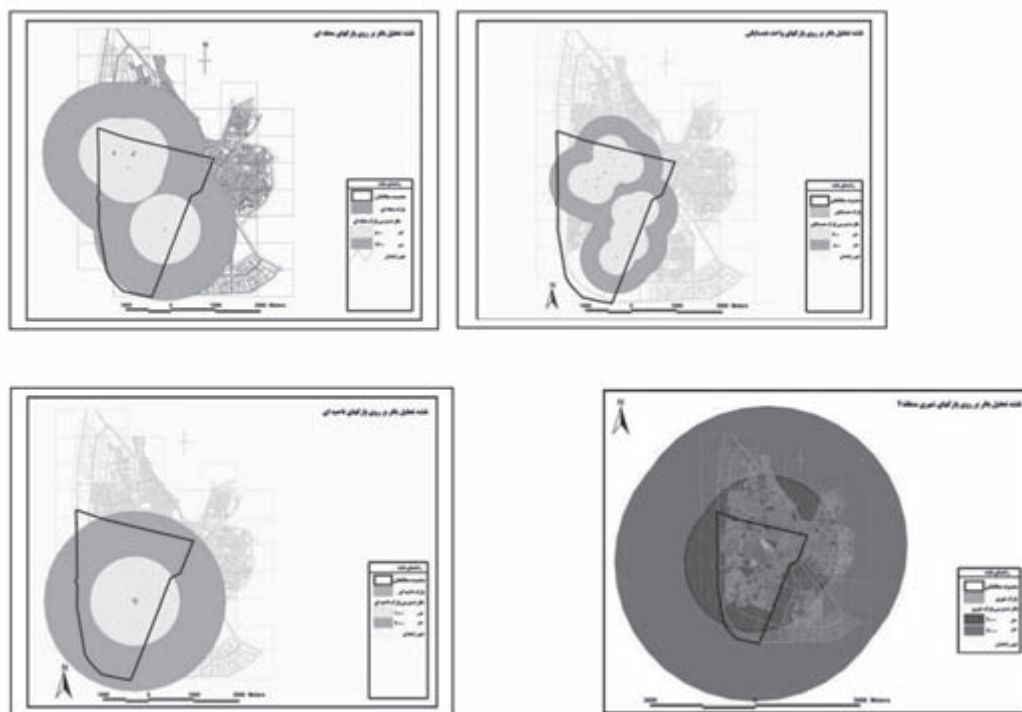
در نقشه‌های به‌دست آمده از این تحلیل، ارزیابی همجواری برای نوع پارک به ترتیب در مقیاس‌های کالبدی صورت گرفته است. همچنین در هر جای منطقه اگر بتوان در آینده پارک احداث کرد ضرایب سازگاری همجواری‌ها مطابق ماتریس‌های مذکور مشخص می‌باشند.

ج) تحلیل Buffer

مربوط به شعاع دسترسی پارک‌ها، تحقیق فوق انجام شده و نتایج حاصل از این تحلیل با لایه حوزه‌های سرشماری جمعیت محدوده intersect شده که نتایج حاصل در جدول (شماره ۲) ارائه گردیده است.

جهت تعیین شعاع عملکرد پارک‌ها این تحلیل بر روی فاصله عمل می‌نماید و برای انجام آن به شعاع دسترسی نیاز می‌باشد. با توجه به داده‌های

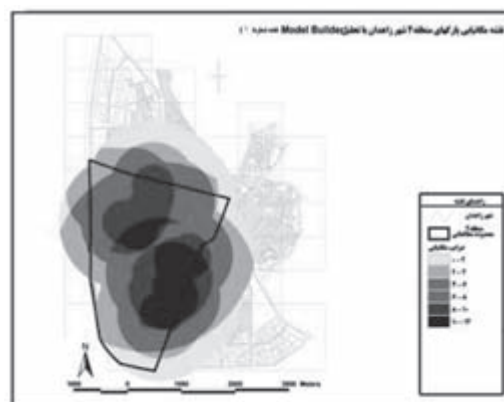
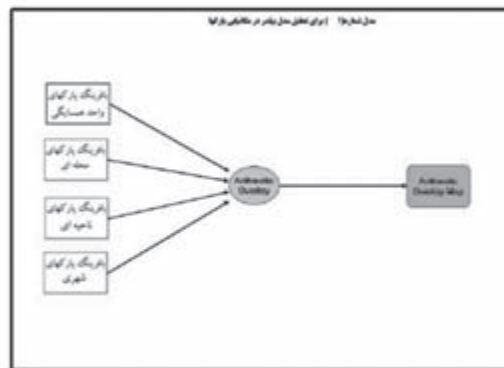

جدول (شماره ۲): تعداد و مشخصات جمعیتی تحت پوشش شعاع عملکردی پارک‌ها با تحلیل بافر

پارک شهری		پارک ناحیه‌ای		پارک محله‌ای		پارک واحد همسایگی		منطقه دو	مشخصات جمعیتی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد		
۱۰۰	۲۶۰۰	۸۰	۲۰۸۰	۴۵	۱۱۷۰	۵۰	۱۳۰۰	۲۶۰۰	مساحت (هکتار)
۱۰۰	۲۱۰۷۰۰	۷۰	۱۴۷۴۹۰	۵۰	۱۰۵۳۵۰	۵۵	۱۱۵۸۸۵	۲۱۰۷۰۰	جمعیت
۱۰۰	۳۷۰۰۰	۷۰	۲۵۹۰۰	۵۰	۱۸۵۰۰	۵۵	۲۰۳۵۰	۳۷۰۰۰	خانواده

د) استفاده از روش Model builder برای مکان‌گزینی

این روش یکی از قوی‌ترین تحلیل‌های GIS می‌باشد. مدل (شماره ۱) و نقشه (شماره ۹) بیانگر این تحلیل برای مکان‌گزینی پارک‌های منطقه ۲ می‌باشند. در محدوده مورد مطالعه، مکان‌های تراکم برای پارک‌های موجود، حوالی خیابان بزرگمهر، بلوار معلم و حوالی پارک لاله به‌دست آمده است. همچنین محدوده‌های نیازمند به پارک در قسمت‌های جنوب، جنوب غرب و شمال غرب منطقه می‌باشند. از مزایای این مکان‌ها این است که اکثر منابع آبیاری طبق طرح شبکه آبرسانی پارک‌ها در این محدوده واقع شده است و خود سازمان پارک‌ها نیز در این محدوده می‌باشد (۸ و ۹).

یافته‌ها

با توجه به تحلیل‌های صورت گرفته بر روی آمارها و نقشه‌های منطقه مورد مطالعه یافته‌های زیر حاصل گردیده است:

۱- تحلیل ناهمخوانی بین میزان جمعیت و فضای سبز موجود در منطقه:

با توجه به جمعیت ۲۱۲۷۰۰ نفری ایرانی‌ها (بدون مهاجرین افغان) در سال ۱۳۸۱، مساحت کل ۲۶۰۰ هکتار و مساحت کل فضای سبز در منطقه طبق لیست سازمان پارک‌ها ۳۲۵۹۰۶ متر مربع (۱۰ و ۱۱)، نتیجه می‌گیریم که بین سرانه موجود فضای سبز در منطقه (۱/۵۴ مترمربع) و استاندارد تعریف‌شده طبق معیارهای وزارت مسکن و شهرسازی در ایران (۷ تا ۱۲ مترمربع به‌ازای هر نفر) (۱۴ و ۴) و نیز استاندارد در نظر گرفته شده توسط محقق، با توجه به منابع و وضعیت موجود منطقه (بیش از ۵ مترمربع) (۳ و ۱۲) فاصله قابل توجهی دیده می‌شود و لذا فضاهای اختصاص یافته به فضای سبز، کمتر از یک سوم استانداردهای شهری کشور می‌باشد و باید برای بهبود وضعیت فضای سبز منطقه اقداماتی اساسی صورت گیرد.

۲- تحلیل تبعیت پارک‌های موجود در سطح منطقه ۲ از نظام سلسله مراتب کالبدی شهر:

بررسی‌ها نشان داد که تنها ۳۳ درصد پارک‌های واحد همسایگی، ۲۵ درصد پارک‌های محله‌ای، تنها پارک ناحیه‌ای و ۵۰ درصد پارک‌های شهری در محدوده مورد مطالعه، اصل سلسله مراتب کالبدی را به لحاظ مکان‌گزینی رعایت نموده‌اند. همچنین معلوم شد که فاصله استاندارد به لحاظ سلسله مراتبی بین بقیه پارک‌ها رعایت نشده و شعاع عملکرد اکثر آنها تداخل داشته و یا مناسب نبوده است. در تحلیل بافر به کمبودهای پوشش جمعیت و وسعت پارک‌ها پرداخته شد و مشخص شد که چقدر از جمعیت و وسعت محدوده در پوشش خدماتی پارک‌های موجود نیستند.

۳- تحلیل مکان‌گزینی پارک‌های موجود در منطقه توسط طرح تفصیلی:

طبق تحلیل Spatial analyst ثابت شد که عده‌ای از پارک‌های واحد همسایگی علاوه بر اینکه با همجواری‌های خود کاملاً ناسازگارند، قابلیت یک پارک را نیز ندارند. لازم به ذکر است که در قسمت بافت جدید محدوده (غرب و جنوب غرب)، با اینکه میزان جمعیت رو به فزونی است در طرح تفصیلی، هیچ فضایی برای

احداث پارک پیش‌بینی نشده است. این در حالی است که طبق طرح جامع شهرسازی حریم شهر زاهدان در قسمت مذکور و پایین‌تر از آن از جمله کاربری‌های مجاز که باید آن را گسترش داد فضای سبز عمومی و پارک می‌باشد (۱۵ و ۱۶). طبق تحلیل یادشده اکثر پارک‌های محدوده از نظر قرارگیری نسبت به هم درست نمی‌باشند که این مورد به مکان‌گزینی غیراستاندارد پارک‌ها بر می‌گردد. همچنین تغییر زیاد کاربری در قسمت بافت جدید، موجب بی‌نظمی در آرایش همجواری پارک‌ها شده است. با توجه به تحلیل تایسن نیز شعاع عمل و نفوذ اکثر پارک‌ها به‌جز چند مورد از پارک‌های واحد همسایگی نامطلوب می‌باشند که دلیل آن پراکندگی ناموزون پارک‌ها و کمبود آنها در مقیاس‌های واحد همسایگی و محله‌ای در سطح محدوده می‌باشند. جدول (شماره ۳) مشخصات محلات منطقه ۲ و پارک‌های موجود در آن را با تحلیل وضع موجود و کمبودها نشان می‌دهد.

جدول شماره (۳): مشخصات محلات منطقه ۲ و پارک‌های موجود در آنها با تحلیل وضع موجود و کمبودها

مشخصات شماره محلات	نواحی	مساحت محلات به مترمربع	جمعیت محلات ۱۳۸۱	سراجه کل در محلات به مترمربع	مساحت پارک‌های موجود در محلات	سراجه فضای سبز موجود به ازای هر نفر	استاندارد مساحت فضای سبز به احتساب سراجه ۵ متر مربع به ازای هر نفر	کمبود سراجه فضای سبز نسبت به سراجه استاندارد	کمبود مساحت فضای سبز نسبت به حد استاندارد	پارک‌های موجود در محلات
۱	۱	۱۹۹۳۱/۳۱۸	۷۵۵۹	۳۶/۳۷	-	-	۳۷۷۵	-۵	-۳۷۷۵	-
۲	۱	۲۲۱۹۰۳/۷۷۹	۱۷۵۳۰	۱۲/۶۴	-	-	۸۷۶۵۰	-۵	-۸۷۶۵۰	-
۳	۱	۲۴۳۶۶/۰۰۶۹	۱۹۴۸۰	۱۵/۰۲	۱۶۷۳۳۶	۸/۵۹	۹۷۴۰۰	۴۳/۵۹	۶۹۹۳۶	معلم - کوهستان پارک
۴	۱	۱۴۷۲۸/۴۲	۱۰۶۷۱	۱۳/۸۲	-	-	۵۳۳۵۵	-۵	-۵۳۳۵۵	-
۵	۲	۲۱۹۳۲۱/۲۲۱	۱۳۲۲۱	۱۶/۵۹	۳۹۷۶	۰/۳	۶۶۱۰۵	-۴/۷	-۶۲۱۲۹	اشرفی - شاعد
۶	۲	۵۲۳۳۷۹/۱۴۹	۲۱۹۴۷	۲۵/۶۷	۲۸۷۸۷	۱/۳۲	۱۰۹۷۳۵	-۳/۶۸	-۸۰۷۶۱	آزادگان - فدک
۷	۲	۳۰۴۶۹۹/۶۶	۱۸۲۱۷	۱۶/۷۳	۹۵۳۸۶	۵/۲۳	۹۱۰۸۵	+۰/۲۳	+۴۳۰۱	گلستان - تاراج - لاله
۸	۲	۶۷۳۶۱۱/۰۲۲	۲۲۴۴۸	۲۹/۹۸	۵۶۱۹	۰/۲۵	۱۱۲۴۴۰	-۴/۷۵	-۱۰۶۶۲۱	الغدیر - نستران - مطهری
۹	۳	۲۴۵۹۷۷۰	۵۰۴۶۷	۴۸/۷۴	۱۷۴۶۶	۰/۲۴	۲۵۲۳۳۵	-۴/۶۶	-۲۳۴۸۶۹	مغزی - خانواده - لیکو - السیک
۱۰	۱	۲۲۹۰۳۸	۱۳۴۱۱	۱۷/۰۸	۲۰۲۱	۰/۱۵	۶۷۰۵۵	-۴/۸۵	-۶۵۰۳۴	کوی کارگران
۱۱	۱	۵۳۸۱۴۴	۱۷۰۴۵	۳۱/۵۷	۵۱۲۸	۰/۳	۸۵۲۲۵	-۴/۷	-۸۰۰۹۷	فرهنگیان - بهداری
جمع	-	۵۸۴۸۴۰۷/۶۳۸	۲۱۱۹۹۶	-	۲۳۵۹۰۶	-	۱۰۵۹۹۸۰	-	-۷۲۴۰۷۴	-

نتیجه گیری

در نهایت نتیجه یافته‌ها نشان می‌دهد با توجه به آمارهایی که از وضعیت سرانه و تراکم جمعیت در منطقه ارائه شد، مسأله فضای سبز هم در شهر و هم منطقه ۲ به صورت بحران جلوه می‌کند؛ به‌ویژه در قسمت بافت جدید محدوده (غرب و جنوب غرب) که شدیداً امر ساخت‌وساز و تراکم‌فروشی در آنجا حاکم است و فعلاً از رسیدگی و پرداختن به فضای سبز محدوده غافل مانده‌اند.

در سطح محدوده، با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده مشخص شد که از نظر پارک‌های واحد همسایگی و محله‌ای کمبودهایی وجود دارد؛ به این صورت که با توجه به ۲۰ مرکز واحد همسایگی، ۸ مرکز محله، ۳ مرکز ناحیه و یک مرکز منطقه، می‌توان گفت که نزدیک به ۷ پارک واحد همسایگی و ۵ پارک محله‌ای نیاز است. نظام سلسله مراتب کالبدی و مساحت در مکان‌گزینی اکثر پارک‌ها رعایت نشده و کمتر در مرکز واحد همسایگی و محله می‌توان پارکی یافت که اصول مکان‌یابی در آن رعایت شده باشد.

با توجه به اینکه معیار پارک و فضای سبز عمومی در درجه اول بر مبنای جمعیت و نیاز استفاده‌کنندگان می‌باشد (۵)، در محدوده مورد مطالعه و در قسمت‌های نیازمند، اولویت با احداث پارک‌های واحد همسایگی و محله‌ای می‌باشد.

پیشنهادها

با توجه به وضعیت نابسامان پارک‌های موجود از نظر کمی و کیفی، اولین اقدامی که پیشنهاد می‌شود تجهیز پارک‌های موجود در نقاط مختلف محدوده و احداث پارک در قسمت بافت جدید می‌باشد و این کار با توجه ویژه دولت نسبت به انتقال آب چاه نیمه‌ها به شهر زاهدان و افزایش تصفیه‌خانه‌های آب، که اخیراً صورت گرفته امری کاملاً تحقق‌پذیر است.

از آنجایی که سازمان پاک‌ها و فضای سبز شهر

زاهدان به‌عنوان متولی امر در رسیدگی به فضای سبز و پارک‌ها می‌باشد نسبت به کنترل کمی و کیفی پارک‌ها موفق عمل نمی‌کند؛ لذا برای حل این موضوع واگذاری بخشی از فضای سبز شهر زاهدان به بخش خصوصی و نظارت بر عملکرد آن توسط سازمان پارک‌ها ضروری به‌نظر می‌رسد.

- با توجه به تراکم‌فروشی و ساخت‌وساز مسکن در قسمت جنوب غرب محدوده، تسریع در احداث پارک‌های پیش‌بینی‌شده در طرح تفصیلی، قبل از تصرف سایر کاربری‌ها امر مهمی است که شهرداری منطقه ۲ و سازمان پارک‌ها باید بدان اقدام نمایند.

- به‌دلیل موقعیت جغرافیایی محدوده و وجود ترمینال بزرگ شهر در آن و تردد زیاد ماشین‌های عبوری (به‌ویژه سواری)، تعریف و احداث بلوارهای بزرگ به‌ویژه امتداد خیابان معلم، همراه با فضای سبز، درختان و امکانات تفریحی در این منطقه کاملاً ضروری می‌باشد.

- رسیدگی به پارک‌های موجود از نظر کیفی به‌ویژه پارک‌های فدک، آزادگان، کوی کارگران و نیکو که در محله‌های پرجمعیت قرار گرفته‌اند.

- جلوگیری از بریدن درختان به بهانه استانداردسازی فاصله کاشت درختان. (با توجه به اقلیم منطقه این استانداردسازی باید متناسب با مقتضیات طبیعی آنجا باشد، اول درخت نوپا در فاصله مناسب کاشته شود و پرورش یابد بعد از پاگرفتن آن، درخت غیر استاندارد بریده شود).

- به‌دلیل وزش بادهای تند و فصلی در منطقه، نهال‌های کاشته شده در پارک‌ها و بلوارها حتماً با پوشش و چوب حفاظ حمایت گردند.

- طرح کدگذاری درختان در کل منطقه ۲ و حتی شهر برای انجام طرح آمایش فضای سبز صورت پذیرد.

- پارک‌ها، بلوارها و میدانی نمونه با تشویق مشارکت مردم و تشکلات غیردولتی شناسایی، انتخاب و معرفی گردند.

- نهالستان و عرصه طبیعی جهت تکثیر درختان و درختچه‌های سازگار با محیط در قسمت جنوبی محدوده

ایجاد گردد.

- و در نهایت نقش و اهمیت فضای سبز از طریق رسانه‌های عمومی محلی به آموزش گذاشته شود.

منابع و مآخذ:

۱- اسمعیلی، اکبر؛ «تحلیل پارک‌های درون‌شهری از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری (مورد: مناطق ۱ و ۸ تبریز)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.

۲- بخشی، شهناز؛ «مکان‌یابی پارک‌های شهر کرمانشاه با استفاده از GIS»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.

۳- بندریان، اسفندیار؛ «توسعه و گسترش شهر زاهدان در جنوب شرق ایران»، ۱۳۷۸.

۴- بهرام‌سلطانی، کامبیز؛ «پیشنهاد روش محاسبه سرانه فضای سبز شهری»، مجله آبادی، شماره ۱۷، تابستان ۱۳۷۴.

۵- بیژن‌زاد، محمدرضا؛ «مکان‌یابی مبنای طراحی فضای سبز»، اصفهان: سمینار سراسری فضای سبز، ۱۳۷۵.

۶- پورمحمدی، محمدرضا؛ «برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری»، انتشارات سمت، ۱۳۸۲.

۷- حبیبی، سیدمحسن و مسائلی، صدیقه؛ «سرانه کاربری‌های شهری»، انتشارات سازمان ملی زمین و مسکن، ۱۳۷۸.

۸- سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر زاهدان، «طرح جامع فضای سبز شهر زاهدان»، ۱۳۸۰.

۹- سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر زاهدان، «طرح جامع شبکه آبرسانی فضای سبز شهر زاهدان»، ۱۳۸۰.

۱۰- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی شهر زاهدان، «نقشه و آمار حوزه‌های سرشماری شهر زاهدان»، ۱۳۷۵.

۱۱- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی شهر کشور، «سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر زاهدان»، ۱۳۷۵.

۱۲- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، «ضوابط طراحی فضای سبز شهری»، دفتر امور فنی و تدوین معیارها، ۱۳۸۰.

۱۳- شیعه، اسماعیل، «مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری»، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۷۶.

۱۴- مجنونیان، هنریک؛ «مباحثی پیرامون پارک‌ها، فضای سبز و تفرجگاه‌ها»، سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۴.

۱۵- مهندسین مشاور شهر و خانه، «طرح تفصیلی شهر زاهدان»، ۱۳۶۸.

۱۶- مهندسین مشاور شهر و خانه، «طرح جامع عمران و حوزه نفوذ شهر زاهدان»، ۱۳۶۵.

17- Barber, Alan, "planning: past, present and future, published by the urban parks forum", April 2002.

18- Ruth, Massey, "urban planning and development: Green spaces or profit places (the privatization of Johannesburg's urban parks)", September 2003.

19- Talen, Emily, "Visualizing fairness Equity maps for planners", APA Journal, vol.64, No.1, winter 1998.

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
Modiriat Shahri - No.23.Spring 2009

۲۹-۴۴

زمان دریافت مقاله:

۱۳۸۷/۷/۲۱

زمان پذیرش نهایی:

۱۳۸۷/۱۱/۹

شناسایی، ارزیابی و تشریح جامع عوامل استراتژیک محیطی و سازمانی در توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک مناطق تهران

مهران نژادجوادی پور*

کارشناس ارشد مدیریت شهری و مشاور شهرداری منطقه ۱۳ تهران، تهران، ایران.

Recognition, evaluation and description of organizational, environmental and strategic factors in electronic municipalities' services in Tehran

Abstract:

Analysis of inside and outside environment of organizations and recognition and strategic factors evaluations including external threats, opportunities good points and internal weak points is a main part of strategic planning process. This article is a research report which is done to recognize and evaluate the strategic factors of Electronic services development around Tehran's different regions. So, first it has reviewed the literature and its scientific framework and then has provided the results.

During research levels external and internal problems which have a probable effect on municipalities' services development are determined and their importance and the way they affect are described. Then four strategic factors are recognized and a brief description of opportunities and threats out of the organization and weak points in the organization including examples is provided. Finally effect and importance of each factor in the related industry and the way of managing it has been evaluated, so the four strategic factors are put into categories and the most important factor which prevents the development of electronic Municipality services in Tehran has been introduced.

Key words: electronic municipality services, strategic factors (opportunities, threats, power and weak points), urban management, Tehran regions municipalities.

چکیده

تحلیل محیط خارجی و داخلی سازمان‌ها و شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک چهارگانه - شامل فرصت‌ها و تهدیدات برون‌سازمانی و نقاط قوت و ضعف درون‌سازمانی - یکی از ارکان اساسی فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک و زمینه‌ساز تدوین راهبردهاست. مقاله حاضر، گزارش پژوهشی است که به منظور شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک توسعه خدمات الکترونیک در سطح شهرداری‌های مناطق تهران، انجام پذیرفته است. بدین منظور، نخست به بررسی اجمالی ادبیات و تشریح چارچوب علمی تحقیق پرداخته و سپس یافته‌های مراحل مختلف پژوهش ارائه شده است.

طی مراحل تحقیق، ابتدا زمینه‌ها و مسائل کلیدی برون‌سازمانی و درون‌سازمانی که دارای تأثیرات احتمالی و بالقوه بر توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک هستند، تعیین گشته و اهمیت و نحوه تأثیرگذاری آنها نیز تشریح شده است. سپس عوامل استراتژیک چهارگانه را بر اساس مسائل کلیدی و تأثیرگذار، شناسایی نموده و تشریح جامع و مبسوطی از فرصت‌ها و تهدیدات برون‌سازمانی و همچنین نقاط قوت و ضعف‌های درون‌سازمانی، به همراه شواهد عینی و مصادیق عملی آنها، ارائه شده است. در نهایت نیز اثربخشی و اهمیت نسبی هر یک از این عوامل در حیطه صنعت مربوطه (وزن) و نحوه مواجهه یا مدیریت هر عامل توسط شهرداری‌های مناطق (امتیاز)، مطابق الگوی پیاده‌سازی ماتریس‌های ارزیابی عوامل خارجی و داخلی، مورد ارزیابی قرار گرفته است. بدین ترتیب ضمن تحلیل و جمع‌بندی یافته‌های پژوهش، عوامل استراتژیک چهارگانه بر اساس عملکرد آنها رتبه‌بندی شده و مهم‌ترین عوامل سوق‌دهنده و بازدارنده شهرداری‌های مناطق در راستای توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک در سطح مناطق تهران، معرفی شده است.

کلمات کلیدی:

خدمات شهرداری الکترونیک، عوامل استراتژیک (فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف)، مدیریت شهری، شهرداری‌های مناطق تهران.

* نویسنده مسئول، تلفن: ۰۹۱۲۱۱۸۵۲۵۳، فکس: ۷۷۸۴۸۵۷۳

E-mail: mehnan-njp@yahoo.com

مقدمه

در عصر حاضر، اطلاعات و اطلاع‌رسانی از مهم‌ترین ابزار استراتژیک مدیریت اثربخش و کارآمد تمامی سازمان‌های دولتی و خصوصی محسوب می‌گردند. به دلیل اهمیت اطلاعات در فرآیند تصمیم‌گیری، فناوری اطلاعات و ارتباطات در جهان با سرعت چشمگیری توسعه یافته و تمامی فعالیت‌های روزمره بشر را تحت تأثیر قرار داده است.

از سوی دیگر با توسعه روزافزون فناوری اطلاعات و ارتباطات و به کارگیری گسترده آن در جوامع شهری و زندگی روزمره شهروندان، مفهوم، اهمیت راهبردی و تمرکز جغرافیایی «خدمات» نیز دستخوش تحولات گسترده‌ای شده است.

شهرهای امروزی به عنوان نقاط تجلی شکل نوین زندگی در عصر ارتباطات و موج چهارم (که به نهضت مجازی شدن تعبیر می‌شود)، به سبب تمرکز خدمات و حجم بیشینه تعاملات اجتماعی و اقتصادی، در بالاترین سطح نیاز به بهره‌گیری از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطاتی قرار دارند. بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات در عرصه «مدیریت شهری» نیز تأثیرات و تحولات ژرفی را در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در پی داشته و خواهد داشت.

در این میان، به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در قالب «خدمات الکترونیک شهری» - در تعاملات و تراکنش‌های میان شهروندان، نهادهای مدیریتی و سایر سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات شهری - به عنوان راهکاری اثربخش و کارآمد در راستای توسعه، ارتقای کیفیت و نوآوری در حوزه‌های مختلف ارائه خدمات به شهروندان به شمار می‌رود (۶).

بدین ترتیب شهرداری‌ها نیز به عنوان مراکز عمده مدیریت و ارائه خدمات شهری، می‌توانند با استقرار و توسعه خدمات الکترونیکی و تعاملی در قالب خدمات شهرداری الکترونیک، از قابلیت‌ها و مزایای فراوان آن در عرصه خدمت‌رسانی به شهروندان بهره گیرند (۷).

با توسعه خدمات الکترونیک تعاملی در شهرداری‌ها،

دیگر نیازی به مراجعه حضوری شهروندان به این مراکز نبوده و اطلاعات و خدمات شهری مورد نیاز شهروندان از هر مکان و در تمامی اوقات در دسترس آنها قرار گرفته و می‌توانند پیوسته از روند امور خود مطلع گردند.

با توجه به اهداف توسعه‌ای و مصوبات الزام‌آور شورای اسلامی شهر تهران و همچنین عزم و پیگیری مجدانه شهرداری تهران، هم‌اکنون «توسعه خدمات شهری مبتنی بر فناوری‌های نوین» در کانون توجه نهادهای مدیریت شهری تهران جای دارد.

همچنین با توجه به اتخاذ سیاست «ناحیه‌محوری و محله‌گرایی» از سوی نهادهای متولی مدیریت شهر تهران (در راستای افزایش اختیارات و تقویت شهرداری‌های مناطق در اداره امور شهری)، می‌توان به جایگاه و نقش شهرداری‌های مناطق و از سوی دیگر به اهمیت و ضرورت برنامه‌ریزی جامع و راهبردی در راستای استقرار و توسعه خدمات شهرداری‌های الکترونیک در سطح مناطق تهران پی برد.

۱- مروری بر مبانی نظری و ادبیات تحقیق

۱-۱- خدمات شهری الکترونیکی و تعاملی به طور کلی «خدمات‌رسانی الکترونیک» به معنای فراهم نمودن شرایطی است که سازمان‌ها بتوانند خدمات متنوع خود را با بهره‌گیری از قابلیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، به شهروندان ارائه کنند.

«خدمات الکترونیک شهری» به معنای خدمات‌رسانی الکترونیکی به شهروندان - که از آن به عنوان نوعی از «خدمات اجتماعی الکترونیکی» نیز یاد می‌شود (۹) - در دو سطح مفهومی عام و خاص، قابل مشاهده و بررسی است.

در واقع مفهوم عام آن به صورت «خدمات شهری الکترونیک»، دامنه وسیع خدمات تمامی دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و خصوصی را (در ارتباط با نیازمندی‌های گوناگون شهروندان در زمینه‌های مختلف تجاری، اداری، آموزشی، فرهنگی، تفریحی، گردشگری و سایر موارد)

در بر می‌گیرد. این مفهوم در ارتباط با نظریه‌هایی چون «دولت الکترونیک» و «شهرهای الکترونیک و مجازی» مطرح شده و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

اما هنگامی که ارائه الکترونیک خدمات شهری از سوی شهرداری‌ها، مدنظر قرار گیرد (چنان که پژوهش حاضر نیز بر این جنبه متمرکز است)، از آن به عنوان «خدمات الکترونیک شهرداری» یاد شده و در قالب مفاهیم ویژه‌ای چون «شهرداری الکترونیک» و «دولت الکترونیک محلی» مطرح می‌گردد (۸).

تعاملی بودن خدمات الکترونیک شهری بدین معناست که روند جریان اطلاعات بین شهروندان و نهادها و سازمان‌های شهری، دوسویه است. بدین ترتیب و بر این اساس، ارگان‌های شهری پا را از ارائه اطلاعات صرف فراتر نهاده (مراحل نخستین پیدایش و ارتقا؛ در فرآیند شکل‌گیری و تکامل شهر و شهرداری الکترونیک) و با فراهم نمودن زمینه دریافت اطلاعات و مدارک مورد نیاز جهت انجام امور شهروندان، خدمات گسترده‌تری را به‌نحوی مطلوب به آنها عرضه می‌دارند (مرحله تعامل؛ سومین مرحله تکامل شهر و شهرداری الکترونیک).

بدین ترتیب «خدمات الکترونیک شهری» دارای شرح وسیعی از عملکردها و قابلیت‌ها است که با تأمین مزایایی چون فراهم نمودن زمینه نوآوری و بهبود کیفیت خدمات (افزایش سرعت، دقت و اطمینان و قابلیت دسترسی در هر زمان و مکان) و تسهیل فرآیندهای شهری (که کاهش ترافیک و آلودگی‌های زیست‌محیطی شهرها را در پی دارد) به تحقق شعار شهروندمداری و رضایتمندی شهروندان می‌انجامد (۸).

۲-۱- شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک

تحلیل محیط خارجی و داخلی سازمان‌ها و شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک چهارگانه - شامل فرصت‌ها و تهدیدات محیط خارجی و نقاط قوت و ضعف داخلی سازمان‌ها- یکی از ارکان اساسی برنامه‌ریزی استراتژیک و نخستین گام جهت تدوین استراتژی‌ها می‌باشد (۱).

مقصود از «فرصت‌ها و تهدیدات خارجی»، رویدادها و روندهای موجود در محیط خارجی سازمان است که

می‌توانند در آینده به میزان زیادی به سازمان منفعت یا زیان برسانند. فرصت‌ها و تهدیدها، خارج از کنترل یک سازمان بوده و از این رو به عوامل خارجی یا برون‌سازمانی تعبیر می‌شوند (۲).

از سویی دیگر «نقاط قوت و ضعف داخلی» در زمره فعالیت‌های درون‌سازمانی و قابل کنترل قرار گرفته و ممکن است سازمان آنها را به شکلی ضعیف و یا به نحوی مطلوب و ایده‌آل انجام داده و مدیریت نماید (۲).

اصل اساسی مدیریت استراتژیک این است که سازمان‌ها باید برای بهره‌جستن از فرصت‌های خارجی و پرهیز از اثرات ناشی از تهدیدات خارجی یا کاهش آنها، در صدد تدوین استراتژی‌های مقتضی و مورد نیاز برآیند. همچنین از دیگر فعالیت‌های اصلی و ضروری مدیریت استراتژیک این است که نقاط قوت و ضعف دوایر و واحدهای سازمان را شناسایی و آنها را ارزیابی نماید. بدین ترتیب شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک خارجی و داخلی، می‌تواند موفقیت سازمان را تضمین نماید (۳).

۲- روش تحقیق

۲-۱- چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری پژوهش بر اساس مبانی نظری برنامه‌ریزی استراتژیک (به‌صورت عام) و برنامه‌ریزی استراتژیک فناوری اطلاعات و ارتباطات (به‌صورت خاص) و الگوهای معتبر و استاندارد تحلیل و ارزیابی محیط خارجی و محیط داخلی سازمان‌ها، تدوین شده است.

بدین ترتیب که به‌منظور «تحلیل محیط و شناسایی عوامل برون‌سازمانی (فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی)»، از الگوی تجزیه و تحلیل «پستل» (که گونه جامع‌تری از مدل «پست» می‌باشد) استفاده شده است. بر اساس این مدل، محیط خارجی سازمان به شش حوزه «سیاسی»، «اقتصادی»، «اجتماعی-فرهنگی»، «فناوری»، «قانونی» و «مسائل و شرایط محیطی» تقسیم شده و مورد بررسی قرار می‌گیرند (۱۰). همچنین جهت «تحلیل سازمان و شناسایی عوامل درون‌سازمانی (نقاط قوت و ضعف)»، با جمع‌بندی از دو الگوی «بررسی عوامل داخلی» (۲) و

«تجزیه و تحلیل سازمانی» (۳)، حوزه‌های «مدیریت»، «ساختار سازمانی»، «منابع انسانی»، «فرهنگ سازمانی»، «مالی و حسابداری»، «بازاریابی»، «تولید و عملیات»، «تحقیق و توسعه» و «فناوری اطلاعات و ارتباطات» مورد مطالعه قرار می‌گیرند. سپس در راستای ارزیابی عوامل استراتژیک، میزان اثربخشی و اهمیت نسبی عوامل در حیطه صنعت مربوطه (وزن عوامل) و همچنین نحوه مواجهه و مدیریت عوامل در محدوده فعالیت‌های سازمان (امتیاز عوامل) برای هر یک از عوامل شناسایی شده، با استفاده از الگوهای «ماتریس ارزیابی عوامل خارجی/ داخلی» و «ماتریس ارزیابی عوامل داخلی/ خارجی» و «ماتریس ارزیابی عوامل داخلی» مورد سنجش و تحلیل قرار می‌گیرند (۲، ۳).

از آنجا که مطابق مدل‌های یادشده، معیار و مبنای شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک، بر پایه خبرگی، قضاوت و تحلیل کارشناسان مدیران ارشد، کارشناسان و مشاوران خبره سازمان قرار دارد، تمامی مراحل پژوهش در تعاملی مستمر با گروه‌های نامبرده انجام می‌پذیرد.

۲-۲- مدل مفهومی و فرآیند پژوهش

به منظور شناسایی و ارزیابی عوامل استراتژیک توسعه خدمات تعاملی شهرداری‌های الکترونیک مناطق تهران، پژوهشی کاربردی و به روش توصیفی-پیمایشی، در سه فاز یا مرحله به شرح ذیل تعریف گشته و به اجرا درآمده است. در فاز نخست پژوهش، عوامل کلان دارای تأثیرات احتمالی بر توسعه خدمات شهرداری الکترونیک و در تناظر با هر یک از حوزه‌های یادشده در مدل‌های مطالعه محیط خارجی و داخلی سازمان، مورد شناسایی قرار می‌گیرند. هدف و مقصود این مرحله، شناسایی زمینه‌های عمده و بالقوه بروز عوامل استراتژیک چهارگانه می‌باشد؛ که به عنوان یک چارچوب پژوهشی در مرحله شناسایی عوامل استراتژیک مورد استفاده قرار می‌گیرند. بدین منظور، علاوه بر مطالعات نظری در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، خدمات الکترونیک و حیطه مسائل شهری، مصاحباتی نیز با برخی خبرگان، صاحب نظران و همچنین مسئولان و مدیران ارشد نهادهای مدیریت شهری تهران

صورت گرفته است.

در فاز دوم پژوهش، به منظور شناسایی عوامل استراتژیک چهارگانه، پرسش‌نامه‌ای بر اساس زمینه‌های عمده شناسایی شده و با استفاده از «تکنیک دلفی» تدوین شده و از پرسش‌شوندگان خواسته شد، فرصت‌ها و تهدیدات محیطی و همچنین نقاط قوت و ضعف شهرداری‌های مناطق تهران را با توجه به حوزه کارشناسی و یا حیطه مسئولیت خویش، شناسایی و معرفی نمایند. با جمع‌آوری آرای پاسخ‌دهندگان و تجزیه و تحلیل و دسته‌بندی آنها، فهرستی اولیه از عوامل استراتژیک چهارگانه به دست آمد. در فاز سوم پژوهش، به منظور ارزیابی هر یک از عوامل استراتژیک شناسایی شده و تعیین نوع و میزان عملکرد آنها، با پیروی از الگوی ماتریس‌های ارزیابی عوامل خارجی و داخلی، پرسش‌نامه دیگری تهیه گشت و از پرسش‌شوندگان خواسته شد تا میزان اثربخشی و اهمیت نسبی (وزن) و نوع و میزان کارایی (امتیاز) هر یک از عوامل را ارزیابی نمایند. سپس میزان عملکرد هر یک از عوامل فهرست اولیه، محاسبه شد و نوع عملکرد آنها (به عنوان عامل سوق‌دهنده یا عامل بازدارنده) مورد آزمون قرار گرفت و بدین ترتیب فهرست نهایی عوامل استراتژیک چهارگانه به ترتیب عملکرد آنها، ارائه شد. در نمودار (شماره ۱) مدل مفهومی مراحل و اجزای پژوهش در قالب یک شمای عملیاتی (فلوچارت) نمایش داده شده است.

نمودار (شماره ۱): مدل مفهومی مراحل و اجزای فرآیند پژوهش

۳- تحلیل و ارائه یافته‌های پژوهش

۳-۱- فاز نخست: شناسایی حوزه‌های تأثیرگذار

پس از گردآوری و پالایش داده‌های حاصل از مطالعات نظری صورت گرفته و بهره‌گیری از نقطه‌نظرات صاحب‌نظران مسائل شهری و کارشناسان فناوری اطلاعات و ارتباطات در قالب مصاحبه، مطالب به دست آمده به روش کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و با دسته‌بندی و تلخیص یافته‌ها، عوامل تأثیرگذار کلان و زمینه‌های عمده بروز عوامل استراتژیک- در تطابق با حوزه‌های شش‌گانه مدل تجزیه و تحلیل محیطی پستل و حوزه‌های نه‌گانه مدل تجزیه و تحلیل سازمان- به شرح ذیل شناسایی شد:

۱-۱-۳- زمینه‌ها و مسائل تأثیرگذار محیط

خارجی

عوامل کلان و زمینه‌های عمده بروز عوامل استراتژیک برون‌سازمانی، در تطابق با حوزه‌های شش‌گانه مدل تحلیل پستل عبارتند از:

الف. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «سیاسی»:

- نوع نگرش و سیاست‌های حمایتی یا الزام‌آور مسئولان، سیاست‌گذاران و نهادهای سیاسی کشور (به‌ویژه هیأت دولت و مجلس شورای اسلامی) در ارتباط با توسعه به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در دستگاه‌های دولتی و سازمان‌های عمومی؛

- مصوبات یا توصیه‌های صاحب‌منصبان و نهادهای کلان سیاسی، در مواردی چون: نهضت خدمات‌رسانی، تکریم ارباب‌رجوع و اشتغال‌زایی؛

- نوع نگرش، سیاست‌ها و برنامه‌های نهادهای بالادست مدیریت شهری تهران (شورای اسلامی و شهرداری شهر تهران) در زمینه توسعه بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

- سطح توسعه «فرهنگ شهروندمداری» (شهروندمحوری) و استقبال و حمایت متولیان امور شهری از ارائه خدمات جدید یا بهبود کیفیت خدمات فعلی، با بهره‌گیری از روش‌ها و فناوری‌های نوین و ارائه خدمات الکترونیک؛

- جایگاه تقویت حکومت‌های محلی (افزایش توانایی و

استقلال در تصمیم‌گیری و اداره امور شهری در مقیاس منطقه، محله و نواحی شهر) در پارادایم سیاسی حاکم؛
- پارادایم حاکم در ارتباط با افزایش رضایت و عدالت اجتماعی.

ب. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «قانونی»

- توجه به محور فناوری اطلاعات و ارتباطات در قوانین و مصوبات کلان کشور، از قبیل:

- چشم‌انداز بیست‌ساله کشور (ایران ۱۴۰۴)؛

- قانون اساسی و قوانین موضوعه (از جمله سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی)؛

- مصوبات دولت، وزارتخانه‌ها و سازمان‌های تابعه؛

- برنامه‌های پنج‌ساله توسعه (به‌ویژه برنامه‌های سوم و چهارم)؛

- مصوبات شورای عالی فناوری اطلاعات و ارتباطات (به‌ویژه طرح‌های تکفا و تسما).

- مصوبات و برنامه‌های نهادهای کلان مدیریت شهری در راستای توسعه بهره‌گیری از مزایای فناوری اطلاعات و ارتباطات، از جمله:

- مصوبات شورای اسلامی شهر تهران (به‌ویژه چشم‌انداز تهران)؛

- برنامه‌ها و بخشنامه‌های شهرداری تهران و سازمان‌های وابسته (به‌ویژه مصوبات و شورای عالی انفورماتیک و برنامه‌های سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران).

ج. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه

«اقتصادی»

- وضعیت تصویب و تخصیص منابع مالی- اعتباری یا هرگونه تسهیلات اقتصادی از سوی نهادها و دستگاه‌های بالادست؛

- امکان ایجاد منابع درآمد جدید و پایدار و توسعه فعالیت‌های اقتصادی شهرداری‌ها از طریق ارائه خدمات الکترونیک؛

- امکان یافتن راهکارهای صرفه‌جویی منابع و کاهش هزینه‌های مختلف برون‌سازمانی از طریق ارائه خدمات الکترونیک؛

- امکان توسعه همکاری با سایر نهادهای دولتی، سازمان‌های خصوصی و پیمانکاران از طریق توسعه خدمات شهرداری الکترونیک.

د. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «اجتماعی - فرهنگی»

- جایگاه توسعه «فرهنگ شهروندی» و میزان توجه به میزان مشارکت‌های مردمی در فرآیندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، در پارادایم اجتماعی - فرهنگی حاکم بر جامعه شهروندان؛

- بسستر فرهنگی استفاده از خدمات الکترونیک و میزان استقبال و تمایل شهروندان به دریافت خدمات الکترونیک؛

- آگاهی، دانش و توانایی شهروندان جهت دریافت خدمات الکترونیک.

ه. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «فناوری»

- سطح ارتباط با مراکز علمی - تحقیقاتی، مراکز آموزش عالی، خبرگان و صاحب‌نظران مسائل شهری و فناوری اطلاعات و ارتباطات و میزان تمایل آنان به همکاری و مشارکت‌های علمی و اجرایی در راستای توسعه خدمات تعاملی شهرداری الکترونیک؛

- وجود زیرساخت‌های فنی مورد نیاز جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک در سطح مناطق مختلف شهر تهران (شبکه‌های ارتباطی سریع و مطمئن، به‌ویژه شبکه‌های بی‌سیم و خطوط فیبرنوری)؛

- میزان برخورداری و دسترسی سایر نهادها و سازمان‌های دولتی و خصوصی ارائه‌دهنده خدمات از امکانات فنی مورد نیاز جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک (با تأکید بر استقرار و توسعه خدمات الکترونیکی تعاملی و یکپارچه)؛

- سطح بهره‌مندی و دسترسی شهروندان به امکانات و تجهیزات مورد نیاز به صورت شخصی (رایانه شخصی، خطوط ارتباطی و دسترسی به اینترنت و مواردی از این دست)؛

- وجود امکانات و تسهیلات فنی جهت دسترسی شهروندان به خدمات الکترونیک از طریق بخش عمومی (امکانات مراکز عمومی مانند مراکز آموزشی، فرهنگسراها،

کتابخانه‌ها، کافی‌نت‌ها، کیوسک‌های اینترنتی، دفاتر ارائه خدمات دولت الکترونیک).

و. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «مسائل و شرایط محیطی»

- سطح اهمیت مسائل زیست‌محیطی شهر و میزان توجه نهادهای مدیریت شهری و سایر ارگان‌های متولی مدیریت حمل و نقل و بهینه‌سازی محیط‌زیست؛

- وجود سیاست‌ها و قوانین حمایتی یا محدودکننده (از سوی نهادهای ذی‌ربط) جهت کنترل حرکت جمعیت و کاهش مشکلاتی چون آلودگی هوا و ترافیک شهری (مانند برقراری محدودیت‌های ترافیکی در سطح شهر)؛

- وجهه ویژه مناطق مختلف به لحاظ بافت و کاربری غالب اراضی در آن مناطق (توجه به شرایط و مزیت‌های رقابتی مناطق)؛

- پتانسیل‌های ویژه سیاسی، اداری، تجاری، مذهبی و زبانی، تفریحی، گردشگری (میراث فرهنگی - تاریخی) و...؛

- زمینه ارائه خدمات الکترونیکی «تعاملی و یکپارچه» (میزان استقبال و تمایل به مشارکت علمی، فنی یا اقتصادی از سوی سایر نهادها و سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات شهری در سطح مناطق).

۲-۱-۳- زمینه‌ها و مسائل تأثیرگذار داخلی (سازمانی)

عوامل کلان و زمینه‌های عمده بروز عوامل استراتژیک درون‌سازمانی، در تطابق با حوزه‌های نه‌گانه مدل تجزیه و تحلیل سازمان عبارتند از:

الف. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «مدیریت»

- میزان توجه و پیگیری مستمر مدیران ارشد شهرداری‌ها در راستای استقرار و توسعه خدمات الکترونیک تعاملی؛

- پیشینه برنامه‌ریزی راهبردی و اجرایی در راستای استقرار و توسعه خدمات الکترونیک تعاملی در شهرداری.

ب. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «ساختار سازمانی»:

- وجود متولی مشخص با شرح وظایف روشن و تفویض اختیارات لازم (در قالب یک کمیته، کارگروه یا

واحد سازمانی)؛

- میزان هماهنگی ساختاری و یا وجود تعارض و تداخل در حوزه فعالیت واحدهای مختلف سازمانی.

ج. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «منابع انسانی»

- میزان برخورداری شهرداری‌ها از کارشناسان و کادر فنی متخصص فناوری اطلاعات و ارتباطات (با دانش برنامه‌ریزی و طراحی سیستم و توانایی‌های اجرایی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری)؛

- توانایی شهرداری‌ها در جذب و توسعه منابع انسانی سطوح مختلف؛

- امکان ایجاد فرصت‌های شغلی جدید با توسعه خدمات الکترونیک.

د. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «فرهنگ سازمانی»

- میزان تمایل مدیران، کارمندان و کارکنان شهرداری‌ها در راستای به‌کارگیری روش‌ها و فناوری‌های نوین (در مقابل انس با شیوه‌های رایج و مقاومت در برابر تغییر).

ه. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «مالی-حسابداری»

- در اختیار داشتن منابع مالی-اعتباری مورد نیاز، جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک؛

- وضعیت اختصاص ردیف مالی-بودجه‌ای ویژه، جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک؛

- توانایی تخصیص یا احداث فضای فیزیکی مورد نیاز در سطح منطقه (جهت تسهیل دسترسی به خدمات شهرداری الکترونیک)؛

- قابلیت کاهش هزینه‌ها و مدیریت بهینه منابع سازمانی از طریق ارائه خدمات الکترونیک.

و. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «بازاریابی»

- توانایی سازمان در ایجاد منابع درآمدی جدید و پایدار از طریق توسعه خدمات شهرداری الکترونیک.

ز. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «تولید و عملیات»

- در اختیار داشتن دستورالعمل و شیوه‌های اجرایی

مدون در راستای توسعه خدمات الکترونیک؛

- قابلیت خدمات مختلف جهت ارائه در ساختار الکترونیک؛

- قابلیت انتقال روال اداری، اسناد، مدارک و سایر امور بخش‌ها و واحدهای مختلف سازمانی به ساختار الکترونیک؛

- سطح بهبود کیفیت خدمات مختلف با بهره‌گیری از مزایای خدمات الکترونیک؛

- عملکرد و سطح فعلی ارائه خدمات الکترونیک به شهروندان؛

- میزان ارائه خدمات الکترونیک به صورت مستقیم (از طریق پایگاه اینترنتی)؛

- میزان ارائه خدمات الکترونیک از طریق تسهیلات واسطه‌ای (مانند دفاتر ارائه خدمات الکترونیک و کیوسک‌های اینترنتی)؛

ح. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «تحقیق و توسعه»

- وجود و بهره‌گیری اثربخش از واحد تحقیق و توسعه در سازمان؛

- امکان ارائه خدمات جدید یا توسعه دامنه خدمات از طریق قابلیت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات؛

- پیشینه پژوهشی و داشتن آمار و اطلاعات دقیق در زمینه زیرساخت‌های فنی، اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و...

ط. عوامل تأثیرگذار کلان در حوزه «فناوری اطلاعات و ارتباطات»

- سطح داشته‌های سخت‌افزاری مورد نیاز جهت توسعه خدمات الکترونیک در شهرداری‌ها؛

- پردازنده‌ها و سرورهای مرکزی، پایانه‌های رایانه‌ای و سایر تجهیزات جانبی مختلف؛

- شبکه ارتباطی میان واحدهای مختلف از طریق خطوط پرسرعت و ارتباطات بی‌سیم؛

- سطح داشته‌های نرم‌افزاری مورد نیاز جهت توسعه خدمات الکترونیک در شهرداری‌ها؛

- سیستم‌های کمک تصمیم‌گیری و سیستم‌های

اطلاعات مدیریت در شهرداری؛

– پایگاه‌های داده و آرشیو الکترونیکی اسناد، پرونده‌ها، نقشه‌ها، اطلاعات شهری و...؛

– نرم‌افزارهای کاربردی ارائه خدمات الکترونیک؛

– پایگاه اینترنتی (وبسایت/ پرتال).

۲-۳. فاز دوم: شناسایی عوامل استراتژیک چهارگانه (فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط قوت و ضعف)

در فاز دوم پژوهش با هدف شناسایی عوامل استراتژیک چهارگانه، ابتدا مستندات برنامه‌ها و سایر مصوبات و بخشنامه‌های نهادهای مدیریت شهری به صورت مستقیم یا با مراجعه به پایگاه‌های داده و منابع اطلاع‌رسانی این نهادها، مورد مطالعه قرار گرفته و از این طریق شرایط موجود (فرصت‌ها و چالش‌ها) و اقدامات انجام‌یافته توسط نهادهای کلان مدیریت شهری و شهرداری‌های مناطق (قوت‌ها و ضعف‌ها) مورد بررسی قرار گرفت. سپس آرای تنی چند از مدیران ارشد شهرداری‌ها در خصوص عوامل سوق‌دهنده و بازدارنده موجود در محیط خارجی و داخلی شهرداری‌ها (در ارتباط با هر یک از زمینه‌ها و مسائل تأثیرگذار شناسایی‌شده در فاز پیشین) در قالب مصاحبه اخذ شد.

پس از آن، داده‌های حاصل از پژوهش با رویکردی استقرایی و تطبیقی مورد تحلیل قرار گرفت و با جمع‌بندی، تلخیص و دسته‌بندی یافته‌ها، عوامل سوق‌دهنده (فرصت‌های محیطی و نقاط قوت درون‌سازمانی) و عوامل بازدارنده (تهدیدات محیطی و نقاط ضعف درون‌سازمانی) شناسایی شد.

بر این اساس، ۱۵ عامل استراتژیک برون‌سازمانی (شامل ۸ فرصت و ۷ تهدید برون‌سازمانی) و ۱۳ عامل استراتژیک درون‌سازمانی (شامل ۶ نقطه قوت و ۷ نقطه ضعف درون‌سازمانی) مورد شناسایی قرار گرفت و بدین ترتیب ضمن دسته‌بندی، کدگذاری و انتخاب عنوان اختصاری برای عوامل مذکور، فهرستی از عوامل استراتژیک چهارگانه به ترتیب ذیل به دست آمد:

۱-۲-۳- دسته‌بندی و تشریح فرصت‌های

محیطی

۱. توجه و مصوبات نهادهای سیاسی کشور جهت گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات در بخش عمومی و نهادهای دولتی

– مصوبه دولت مبنی بر «الزام همه دستگاه‌ها به ارائه خدمات در فضای الکترونیک به متقاضیان»؛

– تدابیر نهادهای ذی‌ربط در زمینه کاهش مسائل ترافیک و آلودگی هوای شهری و وضع مقرراتی چون محدودیت‌های ترافیکی در سطح شهر تهران (به‌ویژه در مناطق مرکزی که بخش عمده‌ای از خدمات مختلف دولتی و خصوصی در آن نقاط متمرکز است).

۲. اقدامات و مصوبات شورای اسلامی شهر تهران در راستای گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات در تهران – توجه به توسعه تهران در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و خدمات الکترونیک در سند چشم‌انداز تهران ۱۴۰۴ (۴)؛

– «پروژه توسعه فناوری اطلاعات شهر تهران» به‌عنوان یکی از شش پروژه کلیدی ارتقای مدیریت راهبردی شهر؛

– «شهر الکترونیک» به‌عنوان یکی از ویژگی‌های تهران ایده‌آل در نظرسنجی از شهروندان؛

– تهران ۱۴۰۴ به لحاظ رویکردهای مدیریتی یکپارچه و اثربخش، زیرساخت‌های کارآمد شهری، به‌ویژه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات،... و از این قبیل در جهان اسلام زبازند و الگو خواهد بود. (حضور در جمع ۳ شهر برتر منطقه آسیای جنوب غربی از منظر زیرساخت‌های فناوری اطلاعات)؛

– در محور زیرساخت‌های شهری، تهران ۱۴۰۴ شهری است با زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی پیشرفته و روزآمد که سیاست‌های نوین مدیریت شهری و تمرکززدایی در سطح ملی را به خوبی پشتیبانی می‌نماید؛

– اختصاص بیش از پنجاه درصد تولید ناخالص داخلی تهران به فعالیت‌های دانش‌بر و تحکیم زیرساخت‌های اقتصاد دانش‌بنیان، از جمله در حوزه فناوری اطلاعات و

ارتباطات؛

- اختصاص بخش اعظم جهت‌گیری‌های راهبردی در محور زیرساخت‌های شهری، به توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات (از جمله: تدوین طرح جامع، شتاب بخشیدن به توسعه زیرساخت‌ها، یکپارچه‌سازی زیرساخت‌ها، کاهش تصدی‌گری دولت، ارتقای امنیت الکترونیکی، کمک به کاهش هزینه‌ها و افزایش دانش شهروندان و...)

- مصوبات و بخشنامه‌های شورا در راستای توسعه خدمات الکترونیکی؛

- مصوبه شماره ۴۵۱۰-۵۳۳-۱۶۰ به تاریخ ۱۳۸۳/۳/۲۶ مبنی بر «مکانیزه نمودن سیستم اداری تشکیلات مربوط، به‌عنوان مقدمه جهت ایجاد شهر الکترونیکی به‌منظور تسهیل و تسریع در پاسخگویی به ارباب‌رجوع»؛

- مصوبه شماره ۲۱۳۷۲-۷۰۴-۱۶۰ به تاریخ ۱۳۸۴/۱۱/۱۸ مبنی بر «ساماندهی نظام فناوری اطلاعات شهر تهران»؛

- مصوبه شماره ۱۵۰۲۶-۹۷۲-۱۶۰ به تاریخ ۱۳۸۶/۸/۲۷ مبنی بر «الزام شهرداری به راه‌اندازی دفاتر خدمات الکترونیک از طریق بخش خصوصی» (شامل یک ماده واحد و یک تبصره)؛

- تشکیل «ستاد فناوری اطلاعات شورای شهر»؛ که فعالیت‌های فعلی آن عبارتند از:

- وظیفه ساماندهی و هماهنگی فناوری اطلاعات شهر تهران در تعامل با سازمان‌های دولتی و وزارت فناوری اطلاعات؛

- تدوین «طرح جامع فناوری اطلاعات شهر تهران» (متفاوت از طرح جامع فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران) به‌منظور تعیین خط‌مشی و سهم هر یک از سازمان‌ها در ارتباط با تحقق تهران الکترونیکی.

۳. سیاست‌ها و حمایت‌های شهرداری و شهردار تهران در راستای گسترش خدمات شهرداری الکترونیک - تدوین برنامه‌های توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات و اقدامات صورت‌گرفته توسط شهرداری تهران؛

- منشور فناوری اطلاعات شهرداری تهران و طرح

جامع فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران؛

- توجه به اهمیت و نقش مثبت گسترش خدمات تعاملی شهرداری الکترونیک بر کاهش معضلات کلان‌شهر تهران (از جمله ترافیک شهری و تبعات وسیع اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی آن) به‌عنوان یکی از محورهای اصلی اهداف و اقدامات شهرداری تهران؛

- توجه به توسعه خدمات شهرداری الکترونیک در راستای فرهنگ شهروندمداری نهادهای مدیریت شهری تهران؛

- به گفته شهردار تهران: «نگاه شهرداری به عملکرد خود، یک نگاه خدمات‌محوری است که با توسعه این بخش و مکانیزه کردن آن، این امکان برای شهرداری بیشتر فراهم خواهد شد»؛

- بنابر اظهارات صاحب‌شوندگان: «رویکرد نهادهای مدیریت شهری تهران در حوزه خدمات، رویکردی غیرانتفاعی بوده و اصل بر توسعه و بهینه‌سازی خدمات از طریق جستجوی فرصت‌ها و راهکارهای تأمین منابع مالی است»؛

- تأکید و پیگیری مجدانه شهردار تهران در راستای توسعه خدمات الکترونیک شهرداری و تحقق شهر الکترونیک تهران؛ از جمله:

- تعیین ضرب‌العجل برای راه‌اندازی ساب‌پرتال‌های شهرداری‌های مناطق و اتصال آنها به پرتال مرکزی شهرداری؛

- اقدامات تشویقی چون برگزاری جشنواره ساب‌پرتال‌های شهرداری تهران و تقدیر از فعالیت‌های شهرداری‌های مناطق.

۴. پشتیبانی و همکاری‌های سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران و شهرداری‌های مناطق

- خدمات فنی سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران به‌عنوان متولی این حوزه، در مواردی چون:

- تأمین زیرساخت‌های شبکه‌ای مورد نیاز (از قبیل: شبکه خطوط فیبرنوری و ارتباطات بی‌سیم در سطح مناطق)؛

- تهیه نرم افزارهای مورد نیاز (از جمله تهیه نرم افزار: صدور مکانیزه پروانه های شهرسازی و معماری)؛
- راه اندازی دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری (تأمین سخت افزار و تجهیزات فنی لازم و مدیریت دفاتر)؛
- امکان بهره گیری از همکاری و تجارب شهرداری های سایر مناطق تهران (در چهارچوب طرح جهادی ۱۳۷).
۵. فرصت های ایجاد منابع درآمدی و کاهش هزینه ها
- امکان ایجاد منابع درآمد جدید و پایدار از طریق توسعه ابعاد خدمات رسانی و ارائه خدمات سایر سازمان های دولتی یا خصوصی؛
- کاهش هزینه های مختلف اداری از طریق مدیریت بهینه منابع اقتصادی و بهره وری منابع انسانی در شهرداری ها؛
- امکان همکاری و مشارکت سایر سازمان های دولتی یا خصوصی در راستای استقرار خدمات الکترونیکی تعاملی و یکپارچه؛
- امکان واگذاری تمام یا قسمتی از طرح های توسعه خدمات شهرداری الکترونیک به بخش خصوصی؛
- مصوبات شورای اسلامی شهر تهران در راستای پیگیری و اجرای سیاست های اصل ۴۴ (تصویب لایحه): الزام شهرداری به راه اندازی دفاتر خدمات الکترونیکی از طریق بخش خصوصی)؛
- استقبال و پاسخ گسترده متقاضیان بخش خصوص به فراخوان شهرداری جهت مشارکت در راه اندازی دفاتر خدمات الکترونیک.
۶. فضای مساعد علمی- پژوهشی
- توجه جامعه علمی کارشناسان و پژوهشگران حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات و مسائل شهری به اهمیت و ضرورت موضوعاتی چون دولت الکترونیک و شهر الکترونیک؛
- برگزاری سمینارها و کنفرانس های علمی- پژوهشی متعدد در موضوعات مرتبط؛
- حمایت مراکز آموزش عالی و مؤسسات تحقیقاتی جهت همکاری های علمی- پژوهشی؛

- توجه نهادها و مسئولان مدیریت شهری به رویکرد علمی در این حوزه و حمایت از فعالیت های علمی- پژوهشی؛
- آرمان «دانش بنیان» بودن شهر تهران در عنوان و شعار آرمانی چشم انداز تهران ۱۴۰۴ (۴)؛
- تدوین و ابلاغ «منشور علمی شهرداری تهران» از سوی شهردار تهران به کلیه شهرداری ها و سازمان های وابسته؛
- مصوبات دهمین گردهمایی شهرداران کلان شهرها و مراکز استان ها، مبنی بر ارتقای علمی مدیران شهرداری ها و تأسیس دانشگاه مدیریت شهری.
۷. توجه نهادهای مدیریت شهری تهران به توسعه فرهنگ شهروندی و مشارکت های مردمی
به طور کلی، این امر با ایجاد فرصت هایی چون امکان اطلاع رسانی، آموزش و فرهنگ سازی در سطح جامعه، آشنایی با نیازها و مطالبات شهروندان و ایجاد زمینه همکاری و مشارکت آنان، زمینه و پشتوانه مناسبی را در جهت استقرار و توسعه خدمات شهرداری الکترونیک شهرداری ها فراهم می آورد؛
- سیاست های « ناحیه محوری و محله گرایی» نهادهای مدیریت شهری تهران (طرح انتقال اداره شهرها از منطقه محوری به ناحیه محوری و سپس محله محوری به عنوان گامی در راستای تقویت حکومت های محلی)؛
- تقویت جایگاه و عملکرد انجمن های شورایی و احتساب آن به عنوان یکی از مهم ترین کانون های آگاه سازی مردم از فناوری اطلاعات و نحوه استفاده از آن (۵).
۸. زمینه های مساعد اجتماعی- فرهنگی جامعه شهروندان
- پیش بینی استقبال گسترده و رضایت شهروندان در ارتباط با گسترش خدمات الکترونیک تعاملی به جهت مزایای متعدد آن در روان سازی امور، افزایش تنوع، کیفیت و سرعت خدمات شهری و همچنین بهبود مسائلی چون ترافیک و آلودگی هوا؛
- پیشینه تجربی و آشنایی نسبی شهروندان تهران در

ردیف مالی مستقل به شهرداری‌های مناطق جهت توسعه خدمات الکترونیک؛

- عدم پیش‌بینی و ارائه راهکارهای تأمین منابع مالی -
اعتباری توسعه خدمات الکترونیک توسط شهرداری‌های مناطق؛

- وجود موانع اداری در تصمیم‌گیری جهت ایجاد منابع درآمدی جدید برای شهرداری‌های مناطق؛

- عدم پیش‌بینی و ارائه سازوکارهای ایجاد منابع درآمدی از طریق ارائه خدمات شهرداری الکترونیک؛

- محدودیت در اخذ هزینه خدمات از شهروندان (با توجه به رویکرد غیرانتفاعی در حوزه خدمات‌رسانی به شهروندان).

ت ۴. محدودیت در جذب و توسعه منابع انسانی - محدودیت‌های کلی ناشی از سیاست‌های اجرایی اصل ۴۴ قانون اساسی (کوچک‌سازی و کاهش تصدی‌گری دولت) در نهادها و دستگاه‌های دولتی و عمومی؛

- مصوبه «کمیته منابع انسانی شهرداری تهران» مبنی بر تعدیل و کاهش نیروی انسانی و تعیین سقف تعداد پرسنل در استخدام شهرداری‌های مناطق (با واگذاری امور سازمان به بخش خصوصی نیز می‌بایست به همان میزان از پرسنل سازمان کاسته شود).

ت ۵. تنوع اجتماعی و یکسان نبودن میزان تمایل، سطح دانش و دسترسی به امکانات در اقشار مختلف جامعه شهروندان

- عدم آمادگی برخی شهروندان به دلایلی چون: عدم آگاهی و آشنایی با فناوری‌های نوین و مزایای آنها، دانش فنی محدود و انس و اعتماد به روال‌های سنتی مبتنی بر کاغذ و مراجعه حضوری؛

- پیش‌بینی استقبال گسترده اقشار دارای تحصیلات بالاتر و نسل جوان‌تر در مقایسه با سایر اقشار؛

- پایین بودن دانش استفاده از رایانه در بین شهروندان (۵)؛

- پایین بودن فرهنگ جویندگی اطلاعات در ایران (۵).
ت ۶. عدم دسترسی کافی و همگانی شهروندان به امکانات و تجهیزات فنی مورد نیاز به صورت شخصی

ارتباط با کاربردها و مزایای خدمات الکترونیک؛

- پیشینه‌های تجربی شهروندان (مانند خدمات بانکداری الکترونیک، دولت الکترونیک، ثبت‌نام‌های الکترونیکی و...)

- پیشینه اقدامات صورت گرفته از طریق رسانه‌های عمومی در راستای فرهنگ‌سازی و آشنایی شهروندان با مفاهیم، کاربرد و مزایای خدمات الکترونیک.

۲-۲-۳ دسته‌بندی و تشریح تهدیدات محیطی

ت ۱. کاستی‌های موجود در زیرساختار کلان قانونی - حقوقی در ارتباط با فناوری اطلاعات و ارتباطات و خدمات الکترونیک

- کاستی‌ها و مسائل موجود در زمینه‌هایی چون: «احراز هویت و امضای الکترونیکی»، «پیش‌گیری و رسیدگی به جرایم الکترونیکی»، «اعتبار و سندیت مدارک الکترونیکی» و...؛

این موضوع با توجه به حساسیت امور حوزه‌های مختلف فعالیت شهرداری‌ها - از جمله عوارض، جرایم، اسناد و مدارک مالکیت، پروانه‌ها، مجوزها و... - که دارای جنبه‌های مالی و حقوقی هستند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛
ت ۲. ابهام و محدودیت در اختیارات و مسئولیت‌های شهرداری‌های مناطق

- عدم تبیین روشن دامنه مسئولیت‌ها و اختیارات شهرداری‌های مناطق در زمینه گسترش خدمات الکترونیک تعاملی؛

- عدم ابلاغ یا ارائه راهبرد، راهکار، دستورالعمل عملیاتی یا شیوه‌های اجرایی مدون به شهرداری‌های مناطق؛

- محدودیت‌های ناشی از الزام به توسعه خدمات الکترونیک شهرداری‌های مناطق تهران از طریق بخش خصوصی؛

- تمرکز برنامه‌ریزی و اقدامات اجرایی در سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.

ت ۳. عدم تخصیص یا پیش‌بینی منابع مالی - اعتباری جهت شهرداری‌های مناطق از سوی نهادهای بالادست - عدم اختصاص و اعطای اعتبارات مستقیم و تحت

- محروم بودن تعداد زیادی از خانوارهای شهری از رایانه شخصی به دلیل گران بودن آن (۵)؛

- یکدست نبودن بافت اجتماعی - اقتصادی در سطح مناطق شهر؛

- پایین بودن سرعت خطوط اینترنتی در ایران و عدم رواج خطوط پرسرعت اینترنتی و... (۵).

۷. امکانات محدود و ضعف زیرساخت‌های فنی در بخش عمومی جهت تسهیل دسترسی کافی و همگانی شهروندان

- محدودیت و کاستی امکانات و تجهیزات موجود در اماکن عمومی (اگرچه برای پاسخگویی به نیازهای شهروندان، اقدامات مؤثری چون راه‌اندازی دفاتر خدمات الکترونیکی در مناطق مختلف شهرداری تهران و نصب کیوسک‌های اینترنتی در اماکن عمومی در دستور کار و در حال اجرا می‌باشد).

۳-۲-۳- دسته‌بندی و تشریح نقاط قوت سازمانی

ق ۱. احساس ضرورت و استقبال مدیران ارشد شهرداری‌های مناطق جهت توسعه خدمات الکترونیک تعاملی

- تمایل و استقبال قریب به اتفاق شهرداران و مدیران ارشد مصاحبه‌شونده در راستای توسعه خدمات الکترونیک تعاملی.

ق ۲. استقبال بخش عمده کارمندان و کارکنان شهرداری‌ها جهت توسعه خدمات الکترونیک تعاملی - استقبال کارمندی که در ارتباط مستقیم با ارباب‌رجوع قرار دارند؛

- استقبال کارمندان با سطح تحصیلات بالاتر، دانش فنی کافی و آشنا به مزایای بهره‌گیری از خدمات الکترونیک.

ق ۳. انتقال امور و جریان اداری حوزه‌های خدماتی و فعالیت‌های شهرداری‌ها به ساختار الکترونیکی

- انتقال بخش عمده‌ای از فعالیت‌ها و روال اداری شهرداری‌ها (به‌ویژه در زمینه‌های مالی و اداری) به ساختار الکترونیکی؛

- انتقال بخشی از روال کاری، اسناد و پرونده‌های حوزه‌های خدماتی شهرداری‌ها به ساختار الکترونیکی؛

- به گفته مدیر کل تدوین ضوابط، نظارت و صدور پروانه شهرداری تهران: «تمام فرآیند صدور پروانه ساختمان، مکانیزه شده و تنها بخش‌های کوچکی مربوط به عوارض نظارت فنی باقی مانده، که این بخش نیز مکانیزه خواهد شد. همچنین صدور مکانیزه پروانه ساختمانی و تغییر نرم‌افزار سیستم مکانیزه صدور پروانه (به صورت یک فرآیند کامل، بدون اشکال و با جزئیات کامل) هم اکنون در سازمان فناوری اطلاعات شهرداری مراحل نهایی را طی کرده و به‌زودی یک فرآیند کامل صدور پروانه در نرم‌افزار جدید انجام خواهد شد.»

توضیح آنکه تعداد خواسته‌های مردم از حوزه شهرداری و معماری به ۴۰ نوع می‌رسد و در این ارتباط ۶۴ نوع فعالیت (از اخذ درخواست تا صدور و تحویل پروانه و بایگانی) در شهرداری‌ها صورت می‌گیرد که ۹۰ درصد مراجعات مردمی را شامل می‌گردد.

ق ۴. جایگاه و توانایی‌های شهرداری‌ها در حیطه فعالیت‌های عمرانی و فرهنگی در سطح مناطق

- توانایی و مسئولیت شهرداری‌ها به‌عنوان متولی مدیریت اراضی شهری و اماکن عمومی - فرهنگی، از چند جهت قابل توجه است:

- توسعه زیرساخت‌ها و تجهیز فنی مراکز فرهنگی و اماکن عمومی جهت دسترسی عموم شهروندان؛

- فراهم نمودن امکانات آموزشی و فرهنگ‌سازی در اماکن عمومی؛

- توانایی تخصیص یا احداث فضای فیزیکی مورد نیاز جهت تسهیلات دسترسی همگانی.

ق ۵. بهره‌مندی از زیرساخت‌های فنی مورد نیاز جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک

- شبکه ارتباطی فیبرنوری میان شهرداری‌های تهران؛

- پوشش بخش عمده‌ای از نواحی سطح مناطق به وسیله شبکه ارتباطات بی‌سیم شهرداری‌های مناطق؛

- ارتباط دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری از طریق این شبکه‌ها؛

- بهره‌مندی یا توانایی تأمین سخت‌افزارهای مورد نیاز (سرورها، رایانه‌ها و تجهیزات جانبی) در شهرداری‌های مناطق.

ق ۶. راه‌اندازی پایگاه اینترنتی و دفاتر ارائه خدمات الکترونیک

- برقراری پایگاه اینترنتی شهرداری‌های مناطق تهران در قالب ساب‌پرتال‌های مناطق و قابل دسترسی از طریق پرتال مرکزی شهرداری تهران؛

- راه‌اندازی سریع ساب‌پرتال‌های مناطق و سازمان‌های وابسته به شهرداری تهران (که پیرو پیگیری جدی شهردار تهران و تعیین ضرب‌العجل جهت راه‌اندازی ساب‌پرتال‌های مناطق در سال ۸۶ صورت گرفته است)؛

- راه‌اندازی و آغاز به فعالیت ۵۰ دفتر خدمات الکترونیک شهرداری در سطح مناطق مختلف تهران (تا ابتدای اردیبهشت ۱۳۸۷)؛

- دفاتر فعلی توسط شهرداری‌ها اداره می‌شوند و دفاتر دیگری توسط بخش خصوصی راه‌اندازی و اداره خواهد شد.

۴-۲-۳- دسته‌بندی و تشریح نقاط ضعف سازمانی

ض ۱. عدم پیگیری مستمر برنامه‌ها یا تصمیمات اتخاذشده در زمینه توسعه خدمات الکترونیک با وجود توجه جدی مسئولان شهرداری‌ها و اشراف آنان بر ضرورت توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات و خدمات تعاملی شهرداری الکترونیک، مسائلی منجر به بروز موانع و کندی یا توقف عملیات و در نتیجه از دست رفتن تمرکز و عدم پیگیری مستمر مصوبات، برنامه‌ها یا تصمیمات اتخاذشده می‌گردند:

- روان نبودن روال اداری و حساسیت بالای امور برخی حوزه‌ها (به‌ویژه در حیطه مسائل حقوقی و مالی)؛
- اعتماد کم نسبت به مدارک و ساختار الکترونیکی و نیاز به زمینه‌سازی فرهنگی در کنار تدابیر امنیتی؛
- گستردگی حیطه فعالیت‌های سازمان و در نتیجه

مسئولیت‌ها و مشغله سنگین مدیران ارشد شهرداری‌ها؛
- بروکراسی و محدودیت استقلال و اختیارات مدیران و معاونت‌های مختلف شهرداری‌های مناطق.

ض ۲. فقدان متولی مشخص با شرح وظایف و اختیارات روشن در زمینه توسعه خدمات الکترونیک تعاملی در شهرداری‌ها

- فقدان متولی مستقیم و مستقل (به‌عنوان مثال در غالب یک شورا یا کمیته تخصصی و اجرایی)؛

- عوامل منجر به تضعیف عملکرد واحدهای فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری‌های مناطق؛

- عدم تفویض اختیارات و استقلال کافی، ناهماهنگی، عدم تمرکز و عدم احاطه کامل این واحدها بر کلیه امور مرتبط؛

- کاهش بهره‌وری به دلیل درگیری با امور روزمره و کم‌اهمیت؛

- عدم تخصیص بودجه و ردیف مالی مستقل به این واحدها.

ض ۳. عملکرد محدود ساب‌پرتال شهرداری‌ها و دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری در ارائه خدمات به شهروندان

- دامنه بسیار محدود خدمات در ساب‌پرتال‌ها و دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری‌ها (با توجه به آرمان خدمات شهری یکپارچه)؛

- عدم کفایت ساب‌پرتال‌ها در پاسخگویی به نیازهای شهروندان و نیاز به مراجعه حضوری (به شهرداری یا دفاتر خدمات الکترونیک)؛

- تعداد کم و به تبع آن پراکندگی نامناسب دفاتر در سطح شهر؛

- تنها ۵۰ دفتر در سطح شهر و به‌طور متوسط ۲ تا ۳ دفتر در سطح هر منطقه، مشغول به ارائه خدمات می‌باشند؛

- عملکرد ناقص خدمات‌رسانی در دفاتر (موازی‌کاری به جهت عدم کفایت دفاتر در پاسخگویی و لزوم مراجعه به مراکز شهرداری).

ض ۴. عدم تخصیص منابع مالی و ردیف اعتبارات

مستقل به توسعه خدمات الکترونیک تعاملی

- عدم تخصیص ردیف مالی مستقل به واحد فناوری اطلاعات و ارتباطات مناطق (ادغام در ردیف تجهیزات اداری و سایر بخش‌ها)؛

- عدم پیش‌بینی و تخصیص بودجه مستقل و مشخص به توسعه خدمات الکترونیک تعاملی در شهرداری‌ها.

۵. عدم آمادگی و مقاومت در برابر تغییر از سوی برخی کارمندان و کارکنان شهرداری‌های مناطق

- عدم اطلاع کافی برخی کارمندان از فناوری‌های نوین و مزایای آن، مانوس بودن با شیوه‌ها و روال‌های سنتی و کمبود دانش فنی یا تجربه کاری در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات.

۶. کمبود منابع انسانی متخصص در شهرداری‌های مناطق

- در اختیار نداشتن کارشناسان و متخصصان با تجربه کافی و محدودیت دانش کارمندان فعلی در استخدام شهرداری‌ها (در زمینه‌هایی تخصصی چون: مدیریت فناوری اطلاعات، طراحی سیستم و شبکه، برنامه‌نویسی و مواردی از این دست).

۷. ضعف‌های ساختاری و عملیاتی شهرداری‌ها در پژوهش

- وجود کاستی‌هایی در ساختار سازمانی و فقدان اقدامات اثربخش در حوزه پژوهشی؛ از جمله:

- فقدان یا عملکرد ضعیف واحدهای تحقیق و توسعه و دفاتر مطالعات در شهرداری‌های مناطق؛

- عدم تخصیص بودجه و منابع اعتباری کافی برای تحقیقات؛

- عدم ارتباط مؤثر با مراکز علمی - تحقیقاتی، مشاوران و محققان؛

- پیشینه پژوهشی ناکافی و عدم تعیین یا اعلام اولویت‌های تحقیقاتی؛

- در اختیار نداشتن آمار و اطلاعات دقیق در مورد وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات در سطح مناطق، به‌ویژه در موارد ذیل:

- ضریب نفوذ اینترنت و میزان بهره‌مندی شهروندان از

امکانات و تجهیزات فنی مورد نیاز؛

- سطح دانش، آشنایی فنی، زمینه فرهنگی و میزان استقبال شهروندان از خدمات تعاملی شهرداری الکترونیک؛

- امکانات موجود در اماکن عمومی، عملکرد دفاتر فعلی خدمات الکترونیک شهرداری و میزان رضایتمندی شهروندان.

۳-۳- فاز سوم: ارزیابی عملکرد عوامل استراتژیک

در آخرین فاز پژوهش عوامل استراتژیک شناسایی شده، مطابق الگوی جداول خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل خارجی و داخلی، توسط مدیران ارشد، کارشناسان و مشاوران شهرداری‌های مناطق تهران، مورد ارزیابی قرار گرفته و عملکرد عوامل مذکور محاسبه شده است. محاسبات مذکور و نتایج نهایی این ارزیابی، در جداول (شماره ۱) و (شماره ۲) ارائه شده است:

جدول (شماره ۱): فهرست نهایی عوامل استراتژیک محیطی و ارزیابی عملکرد آنها - EFAS/EFE

نوع	کد	عنوان اختصاری عوامل استراتژیک محیطی	عملکرد
فرصت‌ها (عوامل سوق‌دهنده محیطی)	۳ف	سیاست‌ها و حمایت‌های شهرداری و شهردار تهران	+۰/۰۷۹
	۸ف	خواسته شهروندان جهت توسعه خدمات الکترونیک و زمینه اجتماعی- فرهنگی	+۰/۰۷۴
	۲ف	اقدامات و مصوبات شورای اسلامی شهر تهران در راستای توسعه فناوری اطلاعات	+۰/۰۶۲
	۴ف	پشتیبانی سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات و شهرداری‌های مناطق	+۰/۰۵۴
	۶ف	فضای مساعد علمی- پژوهشی	+۰/۰۵۲
	۵ف	فرصت‌های ایجاد منابع درآمدی و کاهش هزینه‌ها	+۰/۰۴۶
	۱ف	توجه و مصوبات نهادهای سیاسی کشور و وجود مقررات سوق‌دهنده	+۰/۰۳۶
تهدیدها (عوامل بازدارنده محیطی)	۷ف	توسعه فرهنگ شهروندی و مشارکت‌های مردمی	+۰/۰۳۴
	۴ت	محدودیت در جذب و توسعه منابع انسانی	-۰/۰۲۲
	۵ت	تنوع اجتماعی و یکسان نبودن میزان تمایل، دانش و دسترسی شهروندان	-۰/۰۲۵
	۱ت	کاستی‌های موجود در ساختار قانونی- حقوقی فناوری اطلاعات و ارتباطات	-۰/۰۳۸
	۳ت	عدم پیش‌بینی و اعطای منابع مالی و اعتباری به شهرداری‌های مناطق	-۰/۰۴۴
	۶ت	عدم دسترسی کافی و همگانی شهروندان به امکانات مورد نیاز به صورت شخصی	-۰/۰۴۹
	۲ت	ابهام و محدودیت در اختیارات و مسئولیت‌های شهرداری‌های مناطق	-۰/۰۵۳
۷ت	امکانات محدود بخش عمومی جهت تسهیل دسترسی کافی و همگانی شهروندان	-۰/۰۵۷	
جمع			+۰/۱۴۹

جدول (شماره ۲): فهرست نهایی عوامل استراتژیک درون‌سازمانی و ارزیابی عملکرد آنها - EFI/SAFI

نوع	کد	عنوان اختصاری عوامل استراتژیک درون‌سازمانی	عملکرد
فناوری‌ها (عوامل سوق‌دهنده سازمانی)	۱ق	احساس ضرورت و استقبال مدیران ارشد شهرداری‌ها	+۰/۰۵۷
	۵ق	بهره‌مندی از زیرساخت‌های فنی مورد نیاز جهت توسعه خدمات الکترونیک تعاملی	+۰/۰۵۳
	۲ق	استقبال بخش عمده کارمندان و کارکنان شهرداری‌ها	+۰/۰۴۸
	۶ق	راه‌اندازی پایگاه اینترنتی و دفاتر ارائه خدمات الکترونیک در سطح مناطق	+۰/۰۴۷
	۴ق	جایگاه و توانایی‌های شهرداری‌ها در حیطه فعالیت‌های عمرانی و فرهنگی مناطق	+۰/۰۳۳
	۳ق	انتقال امور و جریان اداری حوزه‌های خدماتی و فعالیت‌های سازمان به ساختار الکترونیکی	+۰/۰۱۴
فناوری‌ها (عوامل بازدارنده سازمانی)	۵ض	عدم آمادگی و مقاومت در برابر تغییر از سوی برخی کارمندان و کارکنان	-۰/۰۱۸
	۶ض	کمبود منابع انسانی متخصص در شهرداری‌های مناطق	-۰/۰۳۶
	۲ض	فقدان متولی مشخص با شرح وظایف و اختیارات روشن در ساختار شهرداری‌ها	-۰/۰۴۲
	۷ض	ضعف‌های ساختاری و عملیاتی شهرداری‌های مناطق در حوزه پژوهش	-۰/۰۴۸
	۴ض	عدم تخصیص منابع مالی و ردیف اعتبارات مستقل به توسعه خدمات الکترونیک	-۰/۰۵۰
	۱ض	عدم پیگیری مستمر برنامه‌ها یا تصمیمات اتخاذ شده در زمینه توسعه خدمات الکترونیک	-۰/۰۵۸
	۳ض	عملکرد محدود ساب‌پرتال شهرداری‌ها و دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری‌ها	-۰/۰۶۴
جمع			-۰/۰۷۴

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

الکترونیک تعاملی، مهم‌ترین عوامل سوق‌دهنده محیطی خارجی شهرداری‌ها می‌باشند. از سوی دیگر، عدم دسترسی کافی و همگانی شهروندان به امکانات مورد نیاز از قبیل دسترسی به رایانه و اینترنت (چه به صورت شخصی و یا از طریق امکانات بخش عمومی) و وجود ابهام و محدودیت در اختیارات و مسئولیت‌های شهرداری‌های مناطق و در اختیار نداشتن منابع مالی مورد

با بررسی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی در جدول (شماره ۱)، این گونه استنباط می‌شود که: سیاست‌ها، مصوبات، حمایت‌ها و اقدامات نهادها و مسئولان ارشد مدیریت شهری تهران (شورای اسلامی شهر، شهرداری و شهردار تهران)، به همراه احساس نیاز روزافزون و افزایش استقبال و خواسته‌های شهروندان مبنی بر توسعه خدمات

نیاز، از عمده‌ترین عوامل بازدارنده می‌باشند.

همچنین از مطالعه ماتریس ارزیابی عوامل خارجی در جدول (شماره ۲) چنین برمی‌آید که: توجه و حمایت مسئولان ارشد و کارکنان شهرداری‌های مناطق، بهره‌مندی از زیرساخت‌های فنی مورد نیاز جهت توسعه خدمات شهرداری الکترونیک در سطح مناطق (به‌ویژه خطوط فیبرنوری و شبکه ارتباطی بی‌سیم) و راه‌اندازی ساب‌پرتال‌های شهرداری‌های مناطق و اتصال آنها به پرتال مرکزی شهرداری تهران، همزمان با شروع به کار دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری در سطح مناطق، از مهم‌ترین نقاط قوت شهرداری‌های مناطق به‌شمار می‌روند.

اما در عین حال، محدودیت خدمات ساب‌پرتال‌های شهرداری‌ها، تعداد کم، پراکندگی نامناسب و عدم استفاده از حداکثر ظرفیت خدماتی دفاتر خدمات الکترونیک شهرداری، عدم پیگیری مستمر برنامه‌ها یا تصمیمات و عدم تخصیص منابع مالی و اعتبارات مستقل به توسعه خدمات الکترونیک در شهرداری‌های مناطق، به همراه ضعف ساختار پژوهشی و کمبود اطلاعات و آمار دقیق، از عمده‌ترین ضعف‌ها و محدودیت‌های شهرداری‌های مناطق به‌شمار می‌روند.

از مجموع عملکرد عوامل استراتژیک، این گونه استنباط می‌شود که به‌طور کلی شهرداری‌های تهران به لحاظ استراتژیک در «موقعیت غلبه فرصت‌ها بر تهدیدات و غلبه نقاط ضعف بر قوت‌ها» قرار دارند. در چنین شرایطی، لازم است از مزیت‌هایی که در فرصت‌ها نهفته است، در جهت جبران نقاط ضعف خود استفاده کنند.

لذا توصیه می‌شود تا هر کدام از شهرداری‌ها به اقتضای شرایط استراتژیک ویژه خود در قالب «پژوهش‌های موردی»، با تلفیق این عوامل استراتژیک به کمک ابزارهای مختلف تدوین استراتژی‌ها، راهبردهای خاص سازمان خود را استخراج نمایند.

با وجود توجه جدی و اقدامات اثربخشی که جهت توسعه خدمات الکترونیک تعاملی در رأس برنامه‌های نهادهای مدیریت شهری تهران قرار گرفته است؛ می‌توان همسو با

سیاست تقویت مناطق و ناحیه‌محوری، با تفویض اختیارات و استقلال بیشتر به شهرداری‌های مناطق و بهره‌گیری از خلاقیت و توانایی‌های بالقوه آنها و در مشارکت با بخش خصوصی، گام‌های مؤثرتر و سریع‌تری را در این راه پیمود.

منابع و مأخذ:

- (۱) علی‌احمدی، علی‌رضا؛ ابراهیمی، مهدی؛ سلیمانی‌ملکان، حجت؛ برنامه‌ریزی استراتژیک فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران: انتشارات تولید دانش، ۱۳۸۳.
- (۲) دیوید، فرد آر؛ مدیریت استراتژیک، ترجمه: پارسایان، علی؛ اعرابی، سیدمحمد؛ چاپ دهم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۶.
- (۳) هانگر، دیوید جی؛ ویلن، توماس ال؛ مبانی مدیریت استراتژیک، ترجمه اعرابی، سیدمحمد، ایزدی، داود، چاپ سوم، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۶.
- (۴) شورای اسلامی شهر تهران؛ تهران ۱۴۰۴، جهان شهری فرهنگی، دانش‌بنیان و معیار در دنیای اسلام (طرح تدوین چشم‌انداز و جهت‌گیری‌های راهبردی تهران در افق ۱۴۰۴)، تهران: اندیشکده صنعت و فناوری (آصف)، ۱۳۸۵.
- (۵) شورای اسلامی شهر تهران؛ برنامه‌ریزی استراتژیک شورای اسلامی شهر تهران، تهران: ۱۳۸۴.
- (۶) نژادجوادی‌پور، مهران؛ تدوین راهبردهای استقرار و توسعه خدمات الکترونیک شهری در شهرداری تهران - منطقه ۱۳، پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر اصغر صرافی‌زاده، دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۸۷.
- (۷) نژادجوادی‌پور، مهران؛ خدمات‌رسانی الکترونیک در نهادهای مدیریت شهری؛ ضرورت‌ها، زمینه‌ها و چالش‌ها، تهران: اولین کنفرانس نظام اداری الکترونیک، تیر ۱۳۸۷.
- (۸) نژادجوادی‌پور، مهران؛ نوآوری و توسعه در ارائه خدمات به شهروندان با بهره‌گیری از خدمات الکترونیک شهری، تهران: پنجمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت سرمایه و کیفیت و نخستین همایش ملی مدیریت نوآوری، مرداد ۱۳۸۷.
- (9) Goldkuhl, Göran, What does it mean to serve the Citizen in E-Services?, International Journal of Public Information Systems (IJPIS), Vol. 3, No. 3, pages 135-159, 2007.
- (10) RapidBI Ltd., PEST/PESTLE Analysis Tool & Template, RapidBI website (<http://www.rapidbi.com>), 2008.

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
Modiriat Shahrī - No.23.Spring 2009

۴۵-۵۸

زمان دریافت مقاله:

۱۳۸۷/۶/۳۰

زمان پذیرش نهایی:

۱۳۸۸/۱/۲۹

درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی

دکتر علی اکبر تقوایی*

استادیار دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مهندس رسول تاجدار

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

An analysis on urban well governing (an analysis approach)

Abstract:

With the expectancy of 66 percent of world population living in cities until 2020, world is becoming an urban world. So urban management will be a kind of problem in future, a challenge which itself is affected by technological, population, economical, Political and international changes.

Scientific and research centers and development international organizations in recent decades considering more about urban management are looking for a solution for a more constant urban management and after approaches like constant development theory or people oriented city theory and etc. finally "urban well governing" was accepted as the most effective, most constant and the cheapest method. The purpose of this article explaining definitions and concepts of urban governing is to determine urban well governing scales in Iran's condition.

A correct explanation, making characteristics and a guide line look toward urban well governing help us to have urban constant management with more hope and faster in Iran's cities.

Keywords:

urban governing, urban management, Iran.

چکیده:

با پیش بینی استقرار بیش از ۶۶ درصد جمعیت جهان در شهرها تا سال ۲۰۲۰ میلادی، جهان در حال تبدیل به جهانی شهری است. از این رو مدیریت شهری در آینده به طور اعم و در قرن بیست و یکم به طور اخص، درگیر نوعی چالش خواهد بود؛ چالشی که خود تابعی از تغییر و تحولات فناورانه، جمعیتی، اقتصادی و سیاسی و بین المللی محسوب می گردد. شدت یافتن روزافزون مقیاس و گستردگی و نیز پیچیدگی مسائل شهرها و همچنین آشکار شدن بی کفایتی سیستم های سنتی بوروکراتیک و تصمیم گیری بالا به پایین، سبب شده است گرایش به سوی سیستم هایی به وجود آید که در آن تصمیمات بزرگ و کوچک با اشتراک بین صاحبان منافع شهری اتخاذ شوند. مراکز علمی و تحقیقاتی و سازمان های بین المللی توسعه در طی چند دهه اخیر با تشدید مسائل حوزه مدیریت شهری و در پی تحقق پایداری در مدیریت شهری به چاره جویی پرداخته و به دنبال مطرح شدن دیدگاه و تئوری توسعه پایدار، شهر انسان گرا هستند و در زمان حاضر رویکرد «حکمروایی خوب شهری» را به عنوان اثربخش ترین، کم هزینه ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت معرفی نموده اند. هدف از نوشتار حاضر؛ بررسی و تحلیل مفاهیم و اصول مرتبط با حکمروایی خوب شهری و بررسی نمونه ای از تجارب داخلی مرتبط با این رویکرد و تأکید بر این نکته است که با وجود ساختاری شدن پاره ای از مشکلات مدیریت شهری در ایران؛ تبیین صحیح، نهادینه سازی و نگاه راهبردی به موضوع «حکمروایی خوب شهری»، کمک می کند تا مدیریت پایدار شهری به سرعت و امیدواری بیشتری در شهرهای ایران شکل گیرد.

کلمات کلیدی:

حکمروایی شهری، حکمروایی خوب شهری، مدیریت پایدار شهری.

مقدمه

شواهد نشان می‌دهد در حالی که در سال ۱۹۵۰ تقریباً ۲۸ درصد و در حال حاضر بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند، جهان همچنان با روند روبه‌رشد شهرنشینی روبه‌روست؛ به گونه‌ای که تا سال ۲۰۲۰ بیش از ۶۶ درصد جمعیت جهان در شهرها زندگی خواهند کرد (Morgan, T. 2003: 7). این رشد سریع و بی‌رویه شهرها و انبوه جمعیت شهرنشین جهان، بیش از هر زمان دیگری نه تنها معنای هویت شهری و کارکردهای مورد انتظار از آن (James, M, B. 1991: 11) را به‌ویژه در شهرهای بزرگ و مناطق پیرامون آنها تغییر داده است بلکه مدیریت شهری را به یکی از پیچیده‌ترین و اصلی‌ترین عرصه‌های روابط حکومت و مردم تبدیل کرده است.

مدیریت شهری در آینده به‌طور اعم و در قرن بیست و یکم به‌طور اخص دچار نوعی چالش خواهد بود؛ چالشی که خود تابعی از تغییر و تحولات فناورانه، جمعیتی، اقتصادی و سیاسی و بین‌المللی محسوب می‌گردد (صالحی، ۱۳۸۱: ۵۱). رشد فراگیر همراه با چالش‌های جدی اجتماعی - کالبدی، اقتصادی و فرهنگی و زیست‌محیطی شهرها سال‌هاست که اجماع فکری کارشناسان‌های برای چاره‌اندیشی حل مسائل زندگی شهرنشینی و کارآمدی مدیریت شهری به‌کار گرفته شده است. به عبارتی رهیافت‌ها و روش‌های برون‌رفت از ناپایداری شهرنشینی، بر ظرفیت‌سازی و توانمند بودن مدیریت شهری تأکید کرده است.

مدیریت شهری یک مفهوم فراگیر است که هدف آن تقویت سازمان‌های دولتی و غیردولتی (NGO) برای شناسایی برنامه‌ها و سیاست‌های گوناگون و پیاده‌سازی آنها با نتایج بهینه است. اندیشه اولیه کارآمدی مدیریت شهری در مؤلفه‌هایی چون در خدمت گرفتن سرمایه بیشتر، صنعتی شدن، نیروی کار بیشتر و به‌طور کلی در رشد کمی دیده می‌شد. ولی تجربه‌های جهانی به‌خصوص مطالعات بانک جهانی نشان داده است که این رویکردها نتوانسته بهبود فضای زیست، به‌خصوص در کلان‌شهرها را در پی داشته باشد و هر روز موانع زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی و

به‌طور کلی فضایی این رویکردها نمایان تر می‌شود. نهایت این روند تحول، به دیدگاه و تئوری‌های توسعه پایدار، شهر انسان‌گرا و حکمروایی خوب شهری (اداره مردمی شهرها) ختم شده است که امید می‌رود رهیافت‌ها و رویکردهای نوین مذکور، به‌ویژه حکمرانی خوب شهری به‌عنوان اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت (ترابی، ۱۳۸۳: ۵) نظام پیچیده و چندسطحی امروزه مدیریت شهرها را بهبود بخشد.

طرح مسأله

امروزه در دنیا پذیرفته شده است که توسعه پایدار شهرها در صورتی تحقق می‌یابد که اهداف مردم‌سالاری، برابری در خدمات‌رسانی و حفظ محیط زیست با شکل‌گیری مدیریت واحد شهری و با رعایت اصول علوم روز شهرسازی، ترافیک شهری و تقسیم عادلانه منابع و درآمد شهری توأمان دنبال شود. باتوجه به اینکه شهرها به‌عنوان نیروی محرک رشد اقتصادی و نیز کانون کار و فعالیت و موقعیت‌های اجتماعی عموم کشورهای جهان محسوب می‌شوند، در وضعیت موجود شهرنشینی چندسطحی، مدیریت شهری بایستی دارای مؤلفه‌هایی چون شفافیت، پاسخگویی، مشارکت‌طلبی، قانون‌مداری، کارآمدی و اجماع‌گرایی باشد تا از تمام شرایط افزایش شهرنشینی بهره‌گیرد. از طرف دیگر، شدت یافتن روزافزون مقیاس و گستردگی و نیز پیچیدگی مسائل شهرها و همچنین آشکار شدن بی‌کفایتی سیستم‌های سنتی بوروکراتیک و تصمیم‌گیری بالا به پایین، سبب شده است گرایش به سوی سیستم‌هایی به‌وجود آید که در آن تصمیمات بزرگ و کوچک با اشتراک بین صاحبان منافع شهری اتخاذ می‌شوند (عسگری (الف)، ۱۳۷۸: ۱۳۴). جامعه جهانی، امروزه به این نتیجه رسیده است که مشکل عمده مدیریت شهری کمبود منابع مالی یا تکنولوژی مدرن و یا نیروی انسانی ماهر نیست بلکه پیش و بیش از همه، مشکل اصلی در شیوه اداره این عوامل است (ترابی، ۱۳۸۳: ۶).

نیم‌نگاهی به وضعیت مدیریت شهری در ایران نشان

می‌دهد به دلایلی چون تمرکزگرایی، برون‌زا بودن برنامه‌ها و طرح‌های شهری، اقتصاد رانتی و مبتنی بر نفت، مدیریت شهری در سیطره دولت است و مدام از مدیریت یکپارچه و سیستمی فاصله گرفته و در گرداب مدیریت بخشی و سلولی گرفتار آمده و از روند شهرنشینی و مسائل حاصل از این شهرنشینی، عقب مانده و در دیدگاه‌ها و نگرش‌های از بالا به پایین گرفتار گردیده است. نتایج یک سده مدیریت شهری نوین در ایران به‌خصوص در کلان‌شهرها نشان می‌دهد ویژگی‌های اصلی زیر در مدیریت شهری ایران عموماً حاکم است (بوجانی، ۱۳۸۶: ۱۲):

شهرهای ایران از رهیافت‌های مؤثر آن در اصلاح و ارتقای نظام مدیریت شهرها استفاده شود. طی دهه اخیر، مقوله جدیدی در نظام مدیریت شهرها، تحت عنوان حکمروایی خوب شهری مطرح شده است که بر چگونگی دست یافتن به مدیریتی کارا و بهینه با زمینه توسعه‌ای مردم‌سالار و عادلانه تأکید دارد. نوشتار حاضر سعی دارد تا حد امکان به بررسی و تحلیل مفاهیم و اصول مرتبط با حکمروایی خوب شهری و بررسی نمونه‌ای از تجارب داخلی بپردازد.

۱- پیشینه بحث حکمروایی خوب شهری

از آنجایی که حکمروایی در بیانی ساده، فرآیندی از تصمیم‌سازی و روندی است که تصمیم‌ها در آن به اجرا در می‌آیند، می‌توان آن را به قدمت تمدن بشری دانست (فرزین‌پاک، ۱۳۸۳: ۶۸). اگرچه کاربرد مفهوم حکمروایی شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ و از آفریقا آغاز گردید، اما «برایان مک‌لین» اولین نظریه‌پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم پرداخته است (زیبایی، ۱۳۸۷: ۲). او عقیده دارد تقاضای روزافزون مردم شهرها این است که حکومت شهری باید نسبت به روندهای تغییر در شهر «پاسخ‌گوتر»، اقداماتش با مسائل شهری و تحول آنها «متناسب‌تر»، نسبت به اجتماع «مسئول‌تر»، به‌عنوان بخشی از نظام یادگیری بهتر عمل کند و سرانجام نقش مهم در پیش‌بینی، کشف و استقبال از آینده ایفا کند. جهت تحقق این تقاضاها او ارتباط با نظام اجتماع را ضروری می‌داند و با این مقدمات حکمروایی را نوعی فرآیند می‌داند که متضمن نظام به‌هم‌پیوسته‌ای است که هم «حکومت» و هم «اجتماع» را در بر می‌گیرد. پس از او افراد دیگری چون «مک‌کینلی» (Mc Kinlay) و «اتکینسن» (Atkinson) نیز این بحث را مطرح کرده‌اند (برک‌پور، ۱۳۸۵: ۴۹۱).

در اواخر دهه ۱۹۸۰، پس از یک دهه سیاست‌های تعدیل اقتصادی ساختاری در بسیاری از کشورهای آفریقایی، بانک جهانی به این نتیجه رسید که حکمرانی، موضوعی اساسی در راهبرد توسعه کشورهایی است که عملکردشان ضعیف است. به عبارتی بانک جهانی در مطالعات سال ۱۹۸۹ دریافت که حکمرانی - شیوه مدیریت و اداره کشور یا رابطه شهروندان با

- ◆ تکیه بر ساختارها و نهادهای متمرکز و غیردموکراتیک و بی‌توجهی به نهادهای عمومی و مدنی؛
- ◆ کسب درآمد ناپایدار و رانتی برای تأمین خدمات شهری؛
- ◆ مدیریت و برنامه‌ریزی از بالا به پایین به جای مدیریت و برنامه‌ریزی از پایین به بالا؛
- ◆ کوتاهی عمر دوران مدیریت مدیران شهری؛
- ◆ بی‌مسئولیتی و بی‌برنامگی و تأکید بر نگرش بخشی به جای نگرش سیستمی؛
- ◆ تکیه بر پروژه‌محوری به جای توسعه‌محوری، «تأکید بر جنبه‌های رشد شهری به جای توسعه شهری» و تکیه بر فردمحوری به جای برنامه‌محوری؛
- ◆ چندپارچگی در مدیریت و تصمیم‌گیری، چه در ارتباط با دیگر نهادهای ذی‌ربط و چه در درون شهرداری؛
- ◆ عدم شفافیت و پاسخگویی: عدم حسابرسی و اطلاع‌رسانی؛
- ◆ بی‌توجهی به آموزش شهروندان و مدیران و کارکنان نهادهای خدمات‌رسان شهری.

از این رو اصلاح و بازنگری در نظام مدیریت شهری کشور با تحولات ساختاری و محتوایی دیدگاه‌های نوین مطرح در زمینه مدیریت شهری به‌طور جدی مورد تأکید بوده و ضمن مطابقت رویکردهای نوین، باید با شرایط و ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاکم بر

حکومت‌کنندگان - موضوع محوری توسعه است. پس از آن سازمان ملل در دومین کنفرانس مربوط به سکونتگاه‌های انسانی، در سال ۱۹۹۶ استانبول، شعار خود را «فعالیت جهانی برای حکمروایی شهری خوب» قرار داد و تأکید کرد که شهرهای جهان می‌بایست در جهت استقرار حکمروایی شهری قدم بردارند (برک‌پور، ۱۳۸۵: ۵۰۰). در گزارش سالانه ۱۹۹۷ نیز این بحث با موضوع تازه‌ای یعنی سیاست‌های توانمندسازی دولت با بهره‌مندی از حکمرانی، به‌عنوان موضوع اصلی سیاست‌گذاری‌های توسعه قرار گرفت و به‌طور کلی پس از آن مفهوم جدید حکمرانی خوب در سیمناها و همایش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. از سال ۲۰۰۰ به‌طور مداوم بانک جهانی هر ساله گزارشی در مورد فعالیت‌ها و همکاری‌های این بانک با کشورهای مختلف با عنوان «اصلاح نهادهای عمومی و تقویت حکمرانی» منتشر کرده است (عربشاهی، ۱۳۸۳: ۱۱ و ۱۲).

محصول، فرآیندی که در سطوح مختلفی عمل می‌کند و واژه حاکمیت گویای معنای «governance» است (عسگری (الف)، ۱۳۷۸: ۱۳۵). از طرفی دیگر موضوع مورد بحث درباره خوبی یا بدی حاکمیت نیست؛ بلکه کارآمدی، زندگی و مشارکت مورد نظر است. از این رو واژه شایسته گویای معنای «good» خواهد بود (اطهاری، ۱۳۸۶: ۳۲). استفاده ما از واژه حکمروایی خوب یا حاکمیت شایسته، گذشته از واژه‌شناسی، به همان مفهومی است که به‌وسیله سازمان‌های جهانی مسئول توسعه به کار گرفته شده است. به‌طور کلی، در ادبیات منتشر شده در سال‌های اخیر، واژه‌های «حکمرانی خوب شهری»، «حکمروایی خوب شهری» و «حاکمیت شایسته شهری» بیش از سایر اصطلاحات، مورد نظر کارشناسان بوده است. اما با وجود این آنچه مورد اهمیت می‌باشد مفهوم و اصول رویکرد مورد نظر است.

۳- تعاریف و مفهوم حکمروایی شهری

در طی دهه اخیر گزارش‌ها و مطالب نسبتاً زیادی پیرامون حکمروایی شهری به‌ویژه با محوریت بانک جهانی که ابداع‌کننده واژه حکمروایی و توسعه‌دهنده این مفهوم می‌باشد، منتشر شده است. بانک جهانی، حاکمیت را به‌عنوان «روشی که بر اساس آن بر مدیریت اقتصادی یک کشور و منابع اجتماعی آن برای رسیدن به توسعه اعمال قدرت می‌شود» تعریف نموده است. در یک تعریف جامع‌تر ارائه شده در سال ۱۹۹۵ چنین آمده است «حکمرانی مجموعه‌ای از روش‌های فردی و نهادی، عمومی و خصوصی است که امور مشترک مردم را اداره می‌کند و فرآیندی پیوسته است که از طریق آن منافع متضاد یا متنوع را همساز نموده و اقدام همکاری‌جویانه اتخاذ می‌گردد. حکمرانی شامل نهادهای رسمی و نظام‌هایی است که برای تضمین رعایت قانون، قدرت پیدا کرده‌اند که به نفع آنها است». بر اساس تعاریف بالا می‌توان گفت که «حاکمیت شایسته» روشی برای تنظیم روابط اجتماعی در بین حوزه‌های خصوصی و سیاسی است که دستیابی به توسعه پایدار را ممکن می‌سازد. «هایدن» سه شرط نفوذ و نظارت شهروندان، رهبریت پاسخگو و

۲- معنای واژه

در ادبیات منتشر شده «حکمروایی خوب» را برگردان واژه «Good Governance» عنوان کرده‌اند. با وجود این، اکثر صاحب‌نظران داخلی معتقدند، به‌جای ترکیب عربی - فارسی «حکمروایی»، واژه «حاکمیت» را معادل (Governance) می‌توان به کار برد و به‌جای واژه «خوب»، واژه «شایسته» را معادل (Good) قرار داد (اطهاری، برک‌پور، کاظمیان و مهدیزاده، ۱۳۸۶: ۹). واژه «حاکمیت شایسته» به چند دلیل بر واژه‌ای چون حکمرانی یا حکمروایی خوب ترجیح دارد. حکمرانی یا حکمروایی مترادف با حکومت (government) است که در عین حال به قدرت حاکم (ریاست قوه مجریه governor) نیز اطلاق می‌شود؛ در صورتی که حاکمیت، چیزی بیش از صرف اعمال اقتدار توسط حکومت است. حاکمیت مستلزم کار فراسوی مرزهای بخش عمومی و نیز بین بخش‌های عمومی، خصوصی و اجتماعات محلی است. شراکت و شبکه‌سازی برای موفقیت در این عرصه امری اساسی به‌شمار می‌رود. به این ترتیب به‌نظر می‌رسد حاکمیت با حکومت یکسان نیست. حاکمیت یک فرآیند است تا یک

قدرت دولت است؛ واگذاری آن نیست بلکه تقسیم آن در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی است و قدرت، همچنان در اختیار حکومت است. دیدگاهی دیگر، بر مبنای نگرش رایج بر نظریه «دولت حداقلی»، حکمروایی را به مفهوم قدرت دادن به بازار و بخش خصوصی می‌داند. حکمروایی بنابر اقتضای شرایط و نیروهایی که آن را به کار می‌گیرند، می‌تواند به سمت پیچیده‌تر شدن اقتدار حکومت برود یا به سمت بازار و بخش خصوصی حرکت کند. شیوه درست و هنجاری حکمروایی این است که باید بتواند مشارکت و همکاری را میان همه نیروهای مؤثر در مدیریت جامعه یعنی دولت، بخش خصوصی، بخش عمومی و تشکل‌های مردمی برقرار کند (اطهاری، برک پور، کاظمیان و مهدیزاده، ۱۳۸۶: ۱۱). در مجموع از تحلیل و مقایسه تعاریف گوناگون حکمروایی، مبنای مشترک زیر را می‌توان استنتاج کرد:

- ◆ حکمروایی شهری، مفهومی گسترده تر و فراگیرتر از حکومت شهری است؛
- ◆ حکومت شهری، مجموعه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره شهر است، حال آنکه حکمروایی شهری نوعی فرآیند و ارتباط میان حکومت شهری و شهروندان است؛
- ◆ حکمروایی شهری، هم حکومت شهری و هم جامعه مدنی را در بر می‌گیرد؛
- ◆ تحقق حکمروایی شهری مستلزم کنش متقابل بین نهادهای رسمی و دولتی و نهادهای جامعه مدنی است؛
- ◆ حکمروایی شهری بر حقانیت و تقویت عرصه عمومی تأکید می‌کند؛
- ◆ حکمروایی شهری به دلیل شرکت نهادهای گوناگون جامعه مدنی در مدیریت و اداره شهر، می‌تواند به سازگاری منافع و رفع تعارضها منجر شود.

مأخذ: (برک پور، ۱۳۸۴: ۴۹۸)

مسئول و معامله به مثل اجتماعی را برای تسهیل حاکمیت خوب تعریف می‌کند که هر کدام دارای سه عنصر به شرح دیاگرام فوق است (عسگری(الف)، ۱۳۷۸: ۱۳۹).

در واقع حاکمیت شایسته در پی فراهم آوردن محیطی است که در آن شهروندان، امکان توافق و برقراری انواع روابط اجتماعی (اقتصادی، سیاسی و فرهنگی) را به طور آزادانه داشته باشند، بدون آنکه حقوق دیگران را نقض کنند. به زبان اقتصادی، در چنین شرایطی هزینه‌های ارتباطات یا معاملات (Transaction costs) اجتماعی به حداقل می‌رسد، که معادل به حداقل رسیدن اصطکاک در محیط فیزیکی است؛ در نتیجه توسعه اجتماعی و رشد اقتصادی به بالاترین سرعت و شتاب می‌رسد. بنابر نظر صاحب‌نظران داخلی؛ حکمروایی شهری یعنی اثرگذاری همه ارکان اثرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام سازوکارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط «عرصه حکومتی» اختیاردار آن دو باشد. منشأ قدرت و مشروعیت در حکمروایی شهری، تمام «شهروندان» و حضور آنها در همه صحنه‌ها و ارکان «جامعه مدنی» است (شهیدی، ۱۳۸۶: ۴۲). مدنی‌پور معتقد است: حکمرانی خوب به این معناست که تمام طرف‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های درگیر و مردم محل با یکدیگر همراه گردند و همه به‌نحوی در برنامه‌ریزی و مدیریت دخیل شوند (اسدی، ۱۳۸۲: ۲۷).

حکمروایی از دیدگاه جامعه‌شناسی، نوعی پارادایم یا چارچوب تاریخی و معرفتی جدیدی است برای پاسخگویی به شیوه اداره جوامع کنونی که می‌تواند ایدئولوژی‌های مختلفی را درون خود داشته باشد. در یک برداشت، حکمروایی به مثابه سلسله مراتبی شدن

۴- تفاوت حکومت شهری و حکمروایی شهری

حکومت و حکمروایی دو الگوی متفاوت در شیوه اداره شهرها هستند. تفاوت این دو ایده در میزان قدرت، نفوذ و صلاحیت سه عنصر دولت، بخش خصوصی و بخش مردمی (جامعه) در جامعه شهری است. بنا بر نظر «مک لاین» حکومت، مجموعه‌ای از نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی است و مبین رویکرد سنتی به اداره شهرها و مدیریت شهری و کلان شهری است و بیشتر به مناسبات حکومت مرکزی با شهرداری‌ها و سازمان‌های رسمی و حکومتی می‌پردازد و بر روابط عمومی بین آنها تأکید دارد؛ در حالی که حکمروایی نوعی فرآیند است که متضمن نظام به هم پیوسته‌ای است که هم حکومت و هم اجتماع را در بر می‌گیرد (لاله‌پور، ۱۳۸۶: ۶۲). در تعریف نظری، حکمروایی، یک گام جلوتر از حکومت است. حکومت، یک نهاد است در صورتی که حکمروایی، یک فرآیند تعاملی است که میان نهاد رسمی حکومتی و عناصر دیگر، شکل می‌گیرد و سیاست‌ها و تصمیم‌ها از دل این تعامل برمی‌خیزد. در ادامه راه، این فرآیند می‌تواند به یک نهاد تثبیت شده تبدیل شود که توانایی اداره جامعه را داشته باشد (اطهاری، برک‌پور، کاظمیان، و مهدیزاده، ۱۳۸۶: ۱۲).

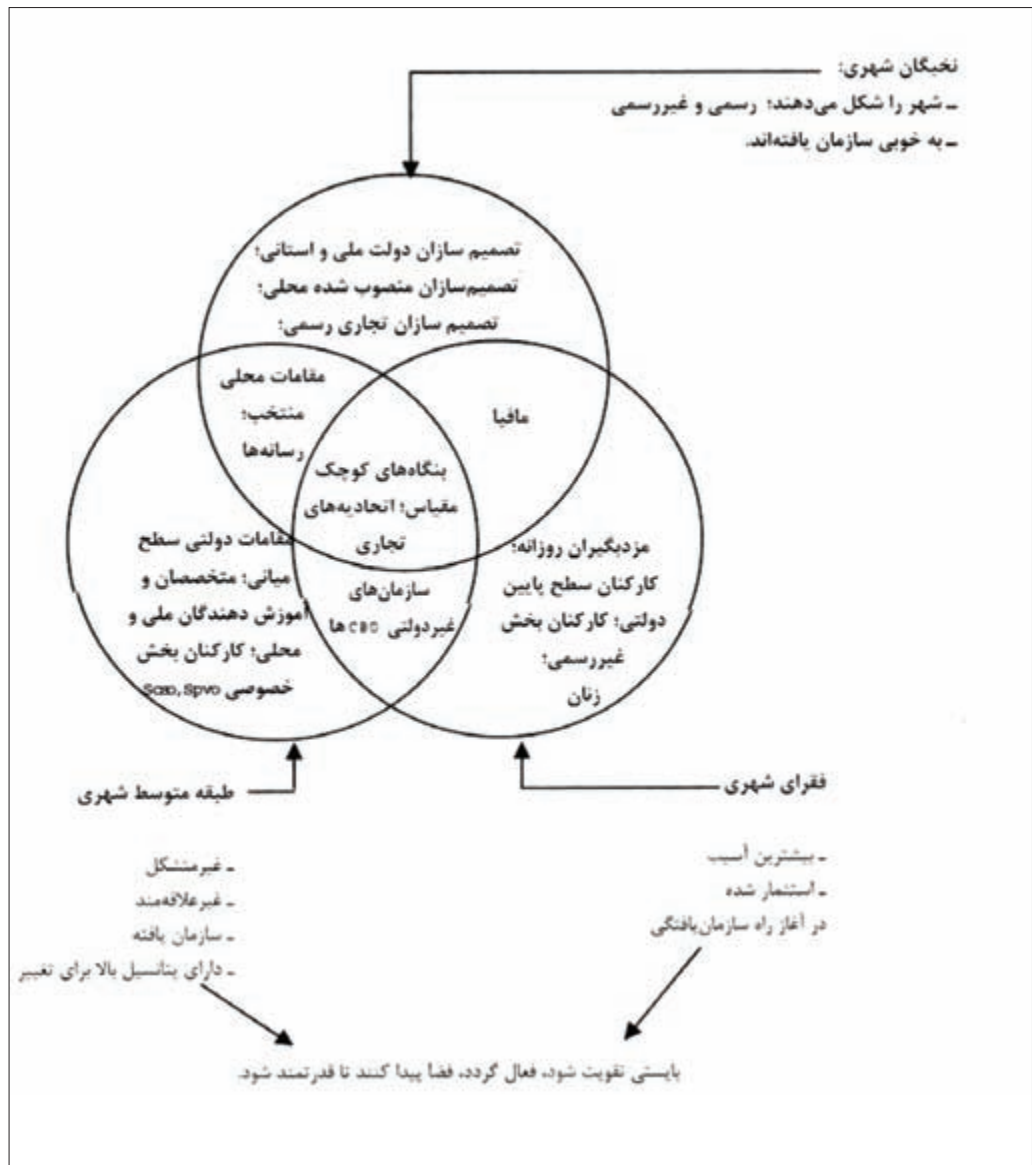
بدین ترتیب از دیدگاه‌های مختلف، یکی از تفاوت‌های عمده میان حکومت شهری و حکمروایی شهری در فراگیرتر و گسترده‌تر بودن مفهوم حکمروایی نسبت به حکومت خلاصه می‌شود. در واقع حکمروایی، حکومت را شامل می‌شود و علاوه بر آن عناصر، گروه‌ها و سازمان‌هایی را هم که به طور غیررسمی در رشد و توسعه شهر مؤثر هستند در بر می‌گیرد. نکته دیگر اینکه مفهوم حکمروایی شهری در مقیاس‌های مختلف تعریف شده است. پژوهشگران حکمروایی را از مقیاس محلی تا مقیاس ملی و بین‌المللی به کار برده‌اند. برای مثال «سرنیواس» اشاره می‌کند که حکمروایی هم دولت و هم جامعه مدنی (یعنی بازیگران اجتماعی و اقتصادی، نهادهای مبتنی بر اجتماع و

گروه‌های سازمان نیافته، رسانه‌های همگانی و نظایر آن) را در سطوح محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی شامل می‌شود یا در یکی از اسناد سازمان ملل، حکمروایی به عنوان فرآیند اعمال اقتدار اقتصادی، سیاسی و اجرایی برای اداره کشور در همه سطوح تلقی شده است (برک‌پور، ۱۳۸۵: ۴۹۴).

۵- ویژگی‌های حکمروایی خوب شهری

حکمروایی در واقع فرآیندی است که دولت، آن را هدایت می‌کند ولی با همکاری بخش خصوصی و جامعه مدنی به پیش می‌رود (برآبادی، ۱۳۸۳: ۵۵). در حکمروایی دولت یکی از کنشگران است و سایر عوامل دخیل در حکمروایی بسته به سطح مورد بحث، گوناگون‌اند. همان طور که در نمودار (شماره ۱) روابط درونی میان کنشگران شهری نشان داده شده است، این تعامل می‌تواند در سطح اقشار مختلف و یا سازمان‌های گوناگون تعریف گردد.

نمودار (شماره ۱): روابط کنشگران شهری

را از حاکمیت شهری خوب را به شرح جدول زیر آورده است(عسگری(الف)، ۱۳۷۸: ۱۴):

همچنین در دومین کنفرانس ملل متحد در مورد سکونتگاه‌های انسانی، معیارهایی چون: پاسخگو بودن، فراگیر بودن، مشارکت‌جو بودن، قانون‌مدار بودن و شفافیت داشتن به‌عنوان ویژگی‌های حکمروایی خوب مطرح شد. به‌طور کلی همان‌طور که در نمودار (شماره ۲) نشان داده شده است، از برآیند نظرات مختلف، حکمروایی خوب می‌بایست ۷ ویژگی عمده داشته باشد. بر این اساس این نوع حکمروایی مشارکتی، اجماع‌گرا، پاسخگو، شفاف، کارا و کارآمد، دربرگیرنده و پیرو قانون است.

در مقایسه با مفهوم حکمروایی به‌طور عام، حکمروایی خوب شهری می‌بایست دارای ویژگی‌های باشد که مطلوبیت آن را تبیین کند. حکمروایی خوب یک پیش‌نیاز اساسی برای توسعه پایدار است. در کشورهای مختلف با منابع طبیعی و ساختار اجتماعی مشابه و برابر، با تفاوت در شیوه‌های مدیریت و اجرا نشان داده شده است که بهبود سطح زندگی و رفاه جامعه نیز به‌صورت متفاوتی ارتقا یا کاهش یافته است(Downer, ۲۰۰۰: ۵). سازمان‌های بین‌المللی و صاحب‌نظران، معیارهای مختلفی را برای تبیین حکمروایی خوب بیان کرده‌اند. برنامه توسعه سازمان ملل متحد مجموعه ویژگی‌های موردنظر خود

ویژگی‌های حاکمیت شهری خوب

✓ مشارکتی	✓ اهل تساهل و مداراگر و پذیرشگر رویکردهای متنوع
✓ پایدار	✓ توانا در بسیج منابع برای اهداف اجتماعی
✓ مشروع و مقبول	✓ عمل به حکم قانون
✓ شفاف	✓ تقویت مکانیزم‌های بومی و محلی
✓ اعتلادهنده عدالت و برابری	✓ کارایی و کارآمدی در استفاده از منابع
✓ خدمت‌گرا	✓ تسهیل‌گرا و توانمندساز
✓ توانا در توسعه منابع و روش‌های حاکمیت	✓ تنظیم‌کننده و کنترل‌کننده
✓ اعتلادهنده تعادل و برابری جنسی	✓ توانا در برخورد با موضوعات موردی (زمان‌دار)

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

نمودار (شماره ۲): ویژگی‌های حکمروایی خوب شهری

این حکمروایی تضمین می‌کند که فساد به حداقل برسد، دیدگاه‌های اقلیت‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد و صدای آسیب‌پذیرترین اقشار اجتماع در تصمیم‌سازی‌ها شنیده شود. همچنین حکمروایی خوب شهری به نیازهای حال و آینده جامعه پاسخ می‌دهد. در مجموع تبیین ویژگی‌های حکمروایی خوب شهری به صورت ذیل است (فرزین‌پاک، ۱۳۸۳: ۷۰):

- **مشارکت:** مشارکت زنان و مردان نقطه اصلی حکمروایی خوب است. مشارکت می‌تواند مستقیم و یا از طریق مؤسسات قانونی میانی یا نمایندگان صورت پذیرد. مشارکت، نیازمند تشکل یافتن و سازماندهی است. این موضوع به مفهوم آزادی تشکیل مؤسسه و آزادی بیان از یک سو و جامعه مدنی سازمان‌یافته از سوی دیگر است.

- **پیروی از قانون:** حکمروایی خوب نیازمند چارچوب‌های عادلانه قانونی است که بی‌طرفانه به اجرا درآیند و در عین حال نیازمند حمایت کامل از حقوق بشر به‌ویژه در خصوص اقلیت‌هاست. اجرای منصفانه قوانین نیازمند نظام قضایی غیروابسته و نیروی پلیس غیرمغرض و فسادناپذیر است.

- **شفافیت:** شفافیت به مفهوم پیروی تصمیم‌های گرفته‌شده از مقررات و قوانین است و بدین مفهوم است که اطلاعات آزادانه در دسترس و مستقیماً در اختیار کسانی قرار گیرد که از این تصمیمات و اجرای آن تأثیر می‌پذیرند. همچنین شفافیت یعنی اطلاعات کافی که به شکلی قابل فهم فراهم شده باشد.

- **اجتماع‌گرایی:** در یک اجتماع مفروض، کنشگران گوناگونی به چشم می‌خورند و در نتیجه دیدگاه‌های متفاوتی نیز وجود دارند. حکمروایی خوب نیازمند میانجی‌گری میان علائق مختلف در جامعه برای رسیدن به اتفاق نظر در اجتماع است؛ به طوری که دیدگاه‌های کل جامعه و چگونگی رسیدن به آنها، به بهترین شکل جلب شود. همچنین لازم است چشم‌انداز وسیع و بلندمدتی از آنچه که برای توسعه پایدار بشری نیاز است و چگونگی دسترسی به اهداف چنین توسعه‌ای طرح شود. این چشم‌انداز تنها در نتیجه درک زمینه‌های تاریخی، فرهنگی

و اجتماعی جامعه ترسیم شدنی است.

- **اهداف و دربرگیری:** رفاه جامعه به تضمین این امر وابسته است که همه اعضای جامعه حس حمایت شدن را در خود داشته باشند و نه جدا ماندن از جریان اجتماع. بدین ترتیب نیاز است که همه گروه‌ها و به‌ویژه آسیب‌پذیرترین آنها فرصت بهبود و یا حفظ شرایط رفاهی خود را داشته باشند.

- **اثربخشی و کارآمدی:** حکمروایی خوب به مفهوم آن است که فرآیندها و مؤسسات، نتایجی را ارائه کنند که نیازهای جامعه را برآورده سازند و در کنار آن به بهترین شکل از منابع بهره‌برداری کنند. مفهوم کارآمدی در حیطه حکمروایی خوب استفاده پایدار از منابع طبیعی و حمایت از محیط زیست را نیز در بر دارد.

- **پاسخگویی:** پاسخگویی از مقتضیات حکمروایی خوب است. نه تنها مؤسسات دولتی بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی نیز بایستی پاسخگوی عموم و همچنین مؤسسات ذی‌نفع باشند. اینکه چه کسی به چه کسی پاسخگوست بسته به آنکه تصمیم‌ها یا عملکردها در داخل سازمان یا مؤسسه باشد و یا خارج از آن، متغیر است. در حالت کلی، سازمان‌ها یا مؤسسات پاسخگوی افرادی‌اند که از تصمیم‌ها یا عملکردهای آنها تأثیر می‌پذیرند. پاسخگویی نمی‌تواند بدون شفافیت و رعایت قوانین اعمال گردد.

۶- معیارهای حکمروایی خوب شهری در ایران

بر اساس مطالعاتی که در زمینه حکمروایی خوب شهری و مطابقت آن در شرایط شهرهای ایران صورت گرفته است، معیارهایی چون مشارکت شهروندان، اثربخشی و کارایی، پذیرا بودن و پاسخ‌ده بودن، مسئولیت و پاسخ‌گویی، شفافیت، قانونمندی، جهت‌گیری توافقی، عدالت، بینش راهبردی و تمرکززدایی به‌عنوان معیارهای حکمروایی خوب شهری در ایران نام برده شده است. هر یک از معیارهای نام برده دارای مفهومی است که در نظامی

یکپارچه در تعامل با یکدیگر نظام مدیریت شهری مبتنی بر حکمروایی خوب را تشکیل می‌دهد. در ادامه هر یک از معیارهای فوق به عنوان معیارهای مطلوب حکمروایی شهری در شهرهای ایران معرفی می‌گردند (برک‌پور، ۱۳۸۵: ۵۰۱):

– **مشارکت شهروندان:** منظور از مشارکت، قدرت تأثیرگذاران بر تصمیم‌گیری‌ها و سهیم شدن شهروندان در قدرت است. مشارکت فقط به حمایت مردم از تصمیم‌گیران و تأیید سیاست‌های آنان محدود نمی‌شود، بلکه فرآیندی است که در آن شهروندان و مسئولان در تصمیم‌گیری شهری سهیم می‌شوند.

– **اثربخشی و کارایی:** این معیار بر استفاده از منابع موجود برای تأمین نیازهای شهروندان، ارائه خدمات شهری و رضایت مردم استوار است.

– **پذیرا بودن و پاسخ‌ده بودن:** این معیار، دو نکته مکمل را هم در بر دارد. مسئولان شهری باید هم نیازها و خواسته‌های شهروندان را دریابند و بپذیرند و هم نسبت به آن واکنش و پاسخ مناسب را از خود نشان دهند. بنابراین هم‌سویی خواسته‌های شهروندان و اقدام مسئولان، ضروری است.

– **مسئولیت و پاسخ‌گویی:** این معیار بر مسئول بودن و به عبارت گویاتر، حساب پس دادن مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان استوار است. بنابراین وجود سازوکارهایی برای پاسخ‌گویی مسئولان ضروری است.

– **شفافیت:** شفافیت، نقطه مقابل پنهان‌کاری در تصمیم‌گیری است. پنهان‌کاری، امکان بروز فساد در تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد، حال آنکه شفافیت مانع از گسترش آن می‌شود. این معیار بر گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، وضوح اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود استوار است.

– **قانونمندی:** منظور از قانونمندی در تصمیم‌گیری شهری، وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست. پای‌بندی به قوانین، مستلزم آگاهی

شهروندان از قانون و همچنین احترام مسئولان به قانون است.

– **جهت‌گیری توافقی:** شهر، عرصه گروه‌ها و منافع مختلف و گاه در حال ستیز با یکدیگر است. منظور از جهت‌گیری توافقی، تعدیل و ایجاد توافق میان منافع مختلف است. این کار مستلزم وجود ارتباط و تلاش مشترک میان سازمان‌های دولتی، شهروندان و سازمان‌های غیردولتی (نماینده گروه‌های مختلف) است.

– **عدالت:** منظور از عدالت، ایجاد فرصت‌های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی خود، تلاش در جهت تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در اعلام نظر و تصمیم‌گیری است.

– **بینش راهبردی:** فرارفتن از مسائل روزمره شهر و پرهیز از غرق شدن در آنها، مستلزم وجود بینشی گسترده و درازمدت نسبت به آینده یا داشتن بینش راهبردی در زمینه توسعه شهری است.

– **تمرکززدایی:** طی مطالعات بانک جهانی، بیش از ۶۰ درصد کشورهای در حال توسعه در حال اجرای برنامه تمرکززدایی هستند (شفیعی، ۱۳۸۱: ۴۷). این مفهوم بر واگذاری اختیار به سازمان‌ها و مراکز مختلف و صلاحیت نهادهای محلی بر انجام وظایف تأکید می‌کند. تمرکززدایی بر اصل «تفویض مسئولیت به سطح پایین‌تر» (Subsidiarity) استوار است.

۷- **بررسی نمونه‌ای از تجارب داخلی**
رویکرد حکمروایی خوب شهری، به‌عنوان چارچوبی مفهومی جهت اصلاح و هدایت فرآیندهای تعاملی در نظام‌های مدیریتی در سطوح مختلف مرتبط با شهرها مطرح است. در واقع در سطح محلی (شهرها) و در سطح فراتر از شهرها (مجموعه‌های شهری) به‌عنوان اصلی‌ترین سطوح مرتبط با مدیریت شهرها مطرح‌اند. در هر یک از این سطوح بنابر ضروریات مقیاس آنها فرآیندهای نظام مدیریت می‌تواند برگرفته از محور مفهومی حکمروایی خوب باشد. در ایران طرح «نظام جامع مدیریت

مجموعه‌های شهری کشور» به‌عنوان نمونه مطالعاتی است که در زمینه چارچوب نظام مدیریتی شهرها، در دهه اخیر صورت گرفته است. (۱)

الگوی مدیریت مجموعه‌های شهری در دو سطح؛ یکی سطح منطقه‌ای (مجموعه شهری) است که کل مجموعه شهری را در بر می‌گیرد و دیگری سطح محلی است که شهرداری‌های هر کدام از شهرها و شهرک‌های موجود در مجموعه شهری را شامل می‌شوند. در این مطالعات، اهداف کلانی که در گزینش الگوی مناسب برای نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری در نظر گرفته شده است، با محوریت مفهومی حکمروایی خوب مبتنی بر دیگرام زیر است. تطابق اهداف کلان ذکر شده جهت تدوین نظام جامع مذکور، با معیارهای حکمروایی خوب شهری در ایران مشتمل بر: مشارکت شهروندان، اثربخشی و کارایی، پذیرا بودن و پاسخ‌ده بودن، مسئولیت و پاسخ‌گویی، شفافیت، قانونمندی، جهت‌گیری توافقی، عدالت، بیش‌راهبردی و تمرکززدایی نشان می‌دهد که در یک راستای مفهومی تعریف شده‌اند.

اهداف کلان نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری

<ul style="list-style-type: none"> کاهش هزینه ارائه خدمات شهری بهبود کیفیت خدمات شهری افزایش خدمات شهری 	حداکثر کارایی اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> سازگاری با قوانین اساسی و موجود استفاده از ظرفیتهای اداری موجود هزینه های اداری و نسکالای 	حداکثر سازگاری و انطباق قانونی و اداری
<ul style="list-style-type: none"> بذریس نوبت بذریس مجلس بذریس مردم 	حداکثر پذیرش سیاسی و اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> توزیع بهتر درآمد بهبود عدالت توزیعی خدمات 	حداکثر عدالت و برابری اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> توسعه اجتماعی توسعه کالبدی 	بهبود سازی توسعه و برنامه ریزی

مأخذ: (عسگری (ب)، ۱۳۷۸: ۴۵)

چارچوب تدوین شده و روابط متقابل نظام مدیریت مجموعه‌های شهری همان گونه که در نمودار (شماره ۳) نشان داده شده است بر پایه دو سطح سیاستگذاری و برنامه‌ریزی و سطح مدیریت اجرایی و عملیاتی قرار گرفته است. در این چارچوب «الگوی مدیریت کلان شهری دوسطحی» مدنظر است که سطح اول آن راه مدیریت‌های

شهری محلی (شهرداری‌ها، دهیاری‌ها و شوراهای مربوطه) شکل می‌دهند و سطح دوم به تشکیلات ویژه مدیریت مجموعه شهری می‌پردازد. عملکردهای اصلی سطح دوم عمدتاً به سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی و نظارت مربوط می‌شود و به‌جز موارد خاص و خارج از اختیارات و امکانات سطوح محلی، وارد امور جزئی نمی‌شود. عناصر مدیریتی سطح محلی نیز استقلال مدیریتی و قلمرویی خود را در درون محدوده رسمی خود (محدوده شهر و روستا) حفظ کرده و به انجام وظایف و ارائه خدمات محلی می‌پردازند (عسگری (ب)، ۱۳۷۸: ۵۳).

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriati Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

می‌تواند کمی پیچیده و مبهم باشد. از نظر تمرکززدایی، با توجه به دوسطحی بودن نظام مدیریت مجموعه‌های شهری و جایگاه تعریف‌شده سطوح محلی در این نظام، می‌تواند کارایی مطلوبی داشته باشد. در معیار دارا بودن بینش راهبردی نیز با توجه به اینکه در نظام مدیریتی مذکور، در سطح مدیریتی مجموعه شهری هدف‌گذاری و تدوین سیاست‌های مشترک در قالب مجموعه‌ای همکار از شهرها و روستاها با تعاملات و برون‌داده‌های کل مجموعه دیده می‌شود، امکان نگرش راهبردی به مسائل مربوط به مجموعه را فراهم می‌کند.

در مجموع بررسی تجربه فوق نشان می‌دهد، نظام مدیریتی مذکور در بسیاری از معیارهای حکمروایی خوب نظیر، کارآیی، عدالت، جهت‌گیری توافقی، نگرش راهبردی و تمرکززدایی دارای جهت‌گیری‌های تعریف‌شده مناسبی است که امکان تحقق این معیارها را می‌تواند فراهم کند. در سایر معیارها نظیر: مشارکت شهروندان، شفافیت و پاسخ‌گویی، نظام مدیریتی مذکور هر چند که جهت‌گیری‌های غیرمستقیم و کلی داشته است اما نیازمند تبیین شفاف‌تر سازوکار تعامل نظام مدیریت تعریف‌شده این معیارهاست.

جمع‌بندی

شهرها به عنوان بزرگ‌ترین اجتماع مدنی دنیا، امروزه به‌عنوان کانون تمدن‌های بشری از جایگاه پراهمیتی برخوردارند. این جایگاه در کنار روبه‌رویی با انبوه مشکلات جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و فضایی، مدیریت شهرها را بیش از هر زمان دیگری پیچیده و دشوار کرده است. از این رو مراکز علمی و تحقیقاتی و سازمان‌های بین‌المللی توسعه در طی چند دهه اخیر، با تشدید مسائل حوزه مدیریت شهری و در پی تحقق پایداری در مدیریت شهری به چاره‌جویی پرداخته و در نهایت در زمان حاضر رویکرد «حکمروایی خوب شهری» به‌عنوان اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت پذیرفته شده است.

با توجه به اینکه روزبه‌روز بر انبوهی و پیچیده‌گی مشکلات مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، افزوده می‌شود به‌کارگیری اصول حکمروایی خوب شهری ضرورت انکارناپذیر حال و چشم‌انداز آینده مدیریت شهرهاست. مؤلفه‌هایی چون شفافیت، پاسخ‌گویی، مشارکت‌طلبی، قانون‌مداری، کارآمدی، اجماع‌گرایی، عدالت، بینش راهبردی و تمرکززدایی می‌تواند به‌عنوان برون‌رفت از مشکلات فعلی و ترسیم مطلوب چشم‌انداز آینده نقش محوری در برنامه‌های مدیریت شهری ایران ایفا کند. با این وجود با توجه به نهادینه و ساختاری شدن بسیاری از مشکلات مدیریت شهری در ایران در ابتدای امر تحقق‌پذیری اصول فوق دشوار می‌نماید. لیکن تبیین صحیح، نهادینه‌سازی و نگاه راهبردی به موضوع «حکمروایی خوب شهری»، کمک می‌کند تا مدیریت پایدار شهری به‌سرعت و با امیدواری بیشتری در شهرهای ایران شکل گیرد.

پی‌نوشت:

۱۰- شفیع، حسن؛ دستور کار ۲۱، منشور مدیریت

شهری مشارکتی، شهرداری‌ها، سال سوم، شماره ۳۵، فروردین ۱۳۸۱.

۱۱- لاله پور، منیژه؛ حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه، جستارهای شهرسازی، سال ششم، شماره ۱۹ و ۲۰، بهار ۱۳۸۶.

۱۲- صالحی، اسماعیل؛ اجلاس ۲۰۰۲ سران کشورها در ژوهانسبورگ و اهمیت آن در مدیریت شهری، شهرداری‌ها، سال سوم، شماره ۳۵، ۱۳۸۱.

۱۳- فرزین‌پاک، شهرزاد؛ از آموختنی‌های شهر، حکمروایی خوب چیست؟، شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۶۹، بهمن ۱۳۸۳.

۱۴- زیبایی، نیره؛ حکمروایی شهری زمینه‌ساز پایداری شهر، <http://citymanager.blogfa.com>، ۲۵ دی‌ماه ۱۳۸۷.

۱۵- عربشاهی، زهرا؛ قانون برنامه چهارم زیر ذره‌بین حکمروایی خوب شهری، شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۶۹، بهمن ۱۳۸۳.

۱۶- عسگری(الف)، علی؛ طرح طراحی نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری کشور، پژوهشکده شهری و روستایی، مرحله اول، ۱۳۷۸.

۱۷- عسگری(ب)، علی؛ طرح طراحی نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری کشور، پژوهشکده شهری و روستایی، مرحله سوم، ۱۳۷۸.

۱۸- عسگری(ج)، علی؛ لایحه نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری کشور، پژوهشکده شهری و روستایی، ۱۳۷۸.

19 . James, M.B. "Managing the Modern City"; Chicago; Centre for Governmental Stickers, 1991.

20 . Morgan, T.M. Environmental Health, Wadsworth, Canada, 2003.

21 . Downer, Alexander, Good Governance (Guiding principles for implementation), Australia, Canberra Mail- ing Centre, 2000.

۱- طرح «طراحی نظام جامع مدیریت مجموعه‌های شهری کشور» به کارفرمایی پژوهشکده شهری و روستایی سازمان شهرداری‌ها و توسط پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس، گروه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای با مدیریت آقای دکتر علی عسگری در تابستان ۱۳۷۸ انجام شده است.

منابع و مأخذ:

۱- اسدی، ایرج؛ برنامه‌ریزی و مدیریت شهری از قلمرو علم تا میدان سیاست (گفتگو با علی مدنی‌پور)، شهرداری‌ها، سال پنجم، شماره ۵۷، بهمن ۱۳۸۲.

۲- اطهاری، کمال؛ برک‌پور، ناصر؛ کاظمیان، غلامرضا و مهدیزاده، جواد؛ حکمروایی شهری مبانی نظری و ضرورت شکل‌گیری آن در ایران (گفتگو)، جستارهای شهرسازی، سال ششم، شماره ۱۹ و ۲۰، بهار ۱۳۸۶.

۳- اطهاری، کمال؛ حاکمیت شایسته و ضرورت احیای حوزه عمومی، جستارهای شهرسازی، سال ششم، شماره ۱۹ و ۲۰، بهار ۱۳۸۶.

۴- برآبادی، محمود؛ حکمروایی خوب شهری، شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۶۹، بهمن ۱۳۸۳.

۵- برک‌پور، ناصر؛ حکمروایی شهری و نظام اداره شهرها در ایران، همایش برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، ۱۳۸۵.

۶- بوجانی، محمدحسین؛ لزوم بازبینی محتوای مدیریت کلان شهری، روزنامه اعتماد، شماره ۱۳۴۲-۱۲، تیرماه ۱۳۸۶.

۷- ترابی، علیرضا؛ مدیریت پایدار شهری در گرو حکمرانی خوب، شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۶۹، بهمن ۱۳۸۳.

۸- جی، شایبرچیم؛ مدیریت شهر، خط‌مشی‌ها و نوآوری‌ها، ترجمه: پرویز زاهدی، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۷۹.

۹- شهیدی، محمدحسین؛ شهرسازی، حمل و نقل و حکمروایی شهری، جستارهای شهرسازی، سال ششم، شماره ۱۹ و ۲۰، بهار ۱۳۸۶.

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
Modiriat Shahri - No.23.Spring 2009

۵۹-۷۰

زمان دریافت مقاله:

۱۳۸۷/۷/۲۱

زمان پذیرش نهایی:

۱۳۸۸/۱/۲۹

ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری شهر جدید بهارستان در راستای تحقق شهرداری الکترونیکی

حمیدرضا شیروانی

کارشناس ارشد معماری، سپاهان شهر اصفهان، اصفهان، ایران.

زهرا بانوشی*

کارشناس مهندسی فناوری اطلاعات، اصفهان، ایران.

Baharestan New City Electronic Municipality's Preparation Evaluation according to Electronic Municipality

Abstract:

After "digital division" government, companies and urban organization world leaders tried to use information technology for development. For effective use of information technology a country should have a vast access to ICT in infrastructure and should have a legal place and electronic preparation. Developing countries' leaders can evaluate electronic preparation to ease the united planning of ICT. This helps them to centralize their efforts and determine the regions which need external help. There are many tools to evaluate a country or economics' preparation for being electronic and these ways use different expressions and methods of electronic preparation test and evaluations are different in purpose and results.

The purpose of this article is to evaluate Baharestan as sixth electronic municipality pilot so that recognizing and evaluating the existing condition in electronic preparation suitable plans become ready to change its condition to a desirable condition.

Keywords: municipality electronic preparation evaluation, electronic preparation electronic municipality.

چکیده:

با پدیدار شدن شیخ «تقسیم‌بندی دیجیتال» رهبران جهانی دولت‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های شهری به دنبال مهار قدرت فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات (ICT) در جهت توسعه هستند. برای استفاده مؤثر از ICT، یک کشور باید در زمینه زیرساخت‌ها، دسترسی گسترده جمعیت به ICT و بستر قانونی و تنظیمی، آمادگی الکترونیکی داشته باشد. رهبران کشورهای در حال توسعه می‌توانند ارزیابی آمادگی الکترونیکی را جهت تسهیل اندازه‌گیری و طراحی برنامه‌های یکپارچه‌سازی ICT به کار برند. این امر به آنها کمک می‌کند تا تلاش‌هایشان را متمرکز کرده و مناطقی را که به کمک خارجی نیاز دارند، مشخص کنند. گسترده‌ای از ابزارهای ارزیابی برای اندازه‌گیری آمادگی الکترونیکی یک کشور یا یک اقتصاد ایجاد شده است. این ابزارها به‌نحو وسیعی از تعاریف و روش‌های مختلف آزمون آمادگی الکترونیکی استفاده می‌کنند و ارزیابی‌ها به‌نحو شایانی در اهداف و نتایج باهم تفاوت دارند.

هدف از این مقاله بررسی میزان آمادگی الکترونیکی شهر بهارستان به‌عنوان ششمین پایلوت شهرداری الکترونیکی می‌باشد تا با شناسایی و ارزیابی وضعیت موجود خود از منظر آمادگی الکترونیکی، برنامه‌ریزی‌های راهبردی مناسب برای نیل به وضعیت مطلوب اتخاذ کنند. همچنین مجموعه‌ای از شاخص‌های اساسی و اوزان را برای ارزیابی آمادگی الکترونیکی مشخص کرده و ارائه می‌کند.

کلمات کلیدی:

ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری، آمادگی الکترونیکی، شهرداری الکترونیکی

نهادینه نشده باشند، تحقق شهر الکترونیک و شهرداری الکترونیک به سادگی امکان پذیر نخواهد بود.

۱- مفهوم آمادگی الکترونیکی

منظور از آمادگی الکترونیکی توانایی پذیرش، استفاده و به کارگیری فناوری اطلاعات و کاربردهای مرتبط با آن در جوامع می باشد. عوامل متعددی بر چگونگی استفاده از فناوری اطلاعات و سطح آمادگی الکترونیکی جوامع و سازمان ها تأثیر گذار است که ضروری است که به دقت در این پروژه برای سازمان شهرداری مورد مطالعه و شناسایی قرار گیرد. (۱)

۲- اهداف آمادگی الکترونیکی

از اهداف نیل به آمادگی الکترونیکی با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، فنی و حقوقی می توان به اهداف اقتصادی همچون حفظ توان رقابت دیجیتال، ایجاد زیرساخت های فناوری اطلاعات و ارتباطات، گسترش کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات در راستای توسعه توان اقتصادی و گسترش سرمایه گذاری خارجی و اهداف اجتماعی چون کاهش شکاف دیجیتالی، بهره مندی افراد و سازمان ها از اطلاعات کیفی و ایجاد اعتماد در مشتریان اشاره کرد. برای ارزیابی آمادگی الکترونیکی مدل های متفاوتی از جمله CSPP, CID, APEC, MOSAIC, EIU و ITU وجود دارد که شاخص ها و روش های متفاوتی را برای سنجش آمادگی الکترونیکی ارائه داده اند. وجود مدل های ارزیابی آمادگی الکترونیکی موجب برنامه ریزی دقیق تر برای ورود هوشمندانه به عصر اطلاعات می باشد و فراهم کننده بستر نظارت بر عملکرد دستگاه های اجرایی است. متأسفانه در کشور ما مدل یا شاخص معینی برای سنجش آمادگی الکترونیکی کشور وجود ندارد و تنها ملاک ارزیابی، گزارش سازمان ها و نهادهای خارجی است؛ بنابراین لازم است تهیه گزارش آمادگی الکترونیکی کشور در حوزه های مختلفی همچون دولت الکترونیکی، تجارت الکترونیکی و آموزش الکترونیکی مورد توجه قرار گیرد تا با بررسی نقاط ضعف و قوت، راهکارهای افزایش

آمادگی الکترونیکی، طبق تعریف واحد اطلاعات کونومیسیت، وضعیت ICT کشورها از نظر زیرساخت های مورد نیاز و توانایی مصرف کنندگان دولت و فضای کسب و کار است که در این راستا منابع مصرف کنندگان شامل دولت، مردم یا بخش خصوصی، بررسی می شود. رسیدن به ارزیابی صحیح در شناسایی جایگاه کشور در آمادگی الکترونیکی نیازمند انتخاب مدل واحد، استاندارد و بررسی آن طی سال های متوالی است؛ زیرا به تنهایی از روی افت رتبه، نمی توان اطلاعاتی در خصوص وضعیت میزان رشد کشور به دست آورد و این مستلزم این است که مدلی انتخاب شود تا براساس آن مدل ارزیابی ها صورت گیرد.

نهاد ارزیابی وضع موجود از نظر آمادگی الکترونیکی در کشور و هر سازمان، مقدمه ای برای برنامه ریزی و نیل به وضع مطلوب خواهد بود. اگر روند پیشرفت IT در کشور را در سه مرحله شناسایی وضع موجود، ترسیم وضع مطلوب و برنامه ریزی گذار از وضع موجود به وضع مطلوب در نظر بگیریم، می توان در مرحله نخست، جایگاه کشور را از لحاظ آمادگی شناسایی کرد و به بررسی میزان ضعف و قوت در چهار محور آمادگی الکترونیکی (بنگاه های اقتصادی، شهروندان، زیرساخت ها و دولت ها) پرداخت. زمانی که آمادگی الکترونیکی در جامعه ای به شکل مطلوب وجود داشته باشد، می توان زمینه ای برای استقرار اثربخش شهر الکترونیک و شهرداری الکترونیک باشد؛ زیرا در شهر الکترونیک تمام خدمات مورد نیاز ساکنان از طریق شبکه های اطلاع رسانی تأمین می شود و شهرداری الکترونیکی با بهره گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات، خدمات خود را در حوزه وظایف شهرداری به صورت سریع، قابل دسترس و امن به شهروندان ارائه می دهد. هدف از ایجاد شهر الکترونیکی و شهرداری الکترونیکی توزیع خدمات به صورت سهل و آسان و به صورت ۲۴ ساعته حتی روزهای تعطیل خواهد بود. بنابراین آمادگی الکترونیکی شهروندان نیز در دریافت خدمات ارائه شده به عامل کلیدی و مهمی در این ارتباط بدل گردیده است. اگر جامعه ای آمادگی الکترونیکی دریافت خدمات مبتنی بر شبکه ها را نداشته باشد و مؤلفه های آمادگی الکترونیکی در جامعه

آمادگی الکترونیکی که ضامن تحقق برنامه‌های توسعه دانش بنیان است، تدوین شود. (۳و۱)

۳- محورهای اصلی آمادگی الکترونیکی

موارد اقتصادی: مواردی از قبیل میزان رشد در GDP، رشد در سرمایه‌گذاری خارجی، رشد در درآمد سرانه افراد و...

موارد حقوقی: این موارد شامل سیاست ملی ICT، قوانین حاکم بر فضای دیجیتال، سیاست کاربرد و آموزش IT در همه بخش‌های کلیدی یک اقتصاد و...

موارد اجتماعی: فاکتورهای اجتماعی نظیر سطح سواد و تحصیلات پایه، زیرساختار فرهنگی جامعه نظیر گرایش به پذیرش ICT، آگاهی از کاربرد ICT برای افزایش بهره‌وری و بازده کاری.

موارد فنی: زیرساخت‌های مخابراتی، شبکه‌های رایانه‌ای، اینترنت و... (۴و۱)

به آمادگی الکترونیکی یک کشور می‌شوند. در این میان چهار مؤلفه عمده در آمادگی الکترونیکی یک کشور نقش حیاتی دارند. توجه ویژه به این مؤلفه‌ها در هر برنامه آمادگی الکترونیکی ضروری است. این مؤلفه‌ها شامل شهروندان، بنگاه‌های اقتصادی، دولت‌ها و زیرساختار می‌شوند. همه این مؤلفه‌ها با یکدیگر ارتباط داخلی داشته و لازم است با هم هماهنگ شوند. ملاحظه تنها یک بخش از مؤلفه‌های مذکور منجر به آمادگی الکترونیکی نخواهد شد مگر اینکه سایر مؤلفه‌ها نیز با آن هماهنگی لازم را داشته باشند. (۴)

۵- فرآیند توسعه آمادگی الکترونیکی

- تعیین اهداف توسعه ICT در سطح ملی
- گزینش مدل ارزیابی آمادگی الکترونیکی با توجه به اهداف

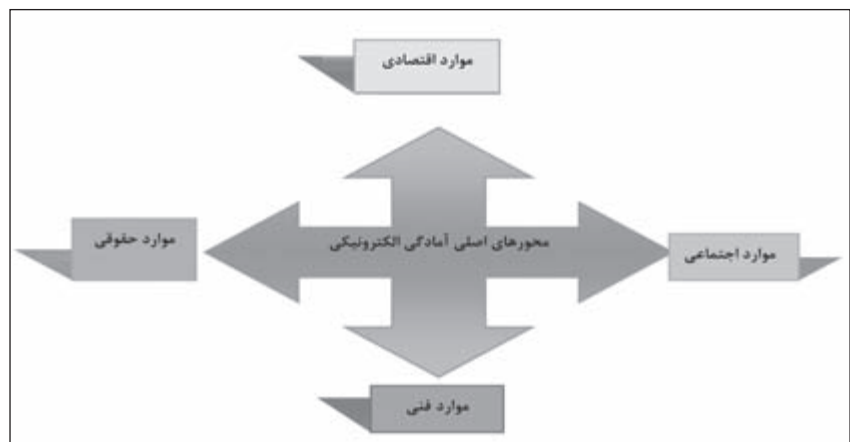
- انجام ارزیابی آمادگی الکترونیکی
- تهیه و تدوین راهبرد یا استراتژی و برنامه اجرایی مبتنی بر نتایج

- اجرای برنامه... (۸و۷)

۴- مؤلفه‌های آمادگی الکترونیکی

مؤلفه‌های متعددی وجود دارند که روی هم‌رفته منجر

شکل (شماره ۱): محورهای اصلی آمادگی الکترونیکی

مدل‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی

میزان آمادگی یک جامعه را در بهره‌برداری از فناوری اطلاعات و تجارت الکترونیک نشان می‌دهند. در نگاهی دقیق‌تر، این مدل‌ها از تعاریف بسیار گسترده و متنوع و روش‌های سنجش متفاوتی برخوردارند... (۷۰۵)

مدل‌های مختلفی برای ارزیابی آمادگی الکترونیکی توسط شرکت‌های مشاوره‌ای و دانشگاه‌ها عرضه و به کار گرفته شده است. در نگاه سطحی، هر کدام از این مدل‌ها

جدول (شماره ۱): مدل‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی در سطوح مختلف

سطح	مدل‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی
زیرساخت اطلاعاتی	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, ITU, USAID, CIDCM, NRI
قابلیت ارائه و موجودیت اینترنت	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, CIDCM, NRI
سرعت و کیفیت شبکه	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, ITU, USAID, NRI
نرم‌افزار و سخت‌افزار شبکه	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, NRI
سرویس‌ها و پشتیبانی فناوری اطلاعات و ارتباطات	CID, EIU
مهارت‌ها و منابع انسانی (سواد اطلاعاتی)	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, ITU, ESAID, NRI
افراد و سازمان‌های برخط (کارمندان و بخش‌ها)	CID, APEC, CSPP, McConnell, EIU, ITU, NRI
محتوای مناسب محلی	CID, APEC, EIU
پشتیبانی مالی و سرمایه‌گذاری برای توسعه ICT	McConnell, EIU, ITU, USAID
فناوری اطلاعات و ارتباطات در محل کار	CID, APEC, CSPP, EIU
فرصت‌های شغلی فناوری اطلاعات و ارتباطات	CID, EIU
تجارت الکترونیک B2C (ارتباط با مصرف‌کننده)	CID, APEC, CSPP, EIU
تجارت الکترونیک B2B (ارتباط با سازمان‌های دیگر)	CID, APEC, EIU
دولت الکترونیک	CID, APEC, McConnell, USAID, NRI
محیط قانونی و مقرراتی (مثل قانون کی‌رایت...)	CID, APEC, McConnell, EIU, USAID, NRI
سیاست و مدیریت فناوری اطلاعات	CID, CSPP, EIU, CIDCM
منافع سرویس‌های الکترونیکی (هزینه و شارژ...)	APEC, ITU
امنیت رمزنگاری (مثل زیرساخت عمومی، امضای دیجیتال، حریم و...)	APEC, CSPP, McConnell, EIU, USAID
درجه نوآوری	EIU, CSPP
استانداردهای صنعتی (برای توسعه ICT)	APEC, EIU

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shabri
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

■ ۶۲ ■

جدول (شماره ۲): متدولوژی مورد استفاده برای ارزیابی آمادگی الکترونیکی (فتحیان، ۱۳۸۶: PPT)

مدل	پرسشنامه	روش آماری	تجربیات موفق	تحلیل وقایع و سوابق گذشته
CSPP	√	√		
CID	√	√		
APEC	√	√		
WITSA	√	√		
McConnell		√	√	√
Crenshaw & Robinson		√		
CIDCM		√	√	√
Mosaic	√	√	√	√
USAID		√		√

۶- طرح ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری شهر بهارستان

۶-۱- شهر بهارستان

شهر بهارستان با محوریت شهرداری الکترونیکی دارای پتانسیل‌هایی است که از جمله آنها می‌توان به حضور بالای ۷۰ درصد مردم با تحصیلات بالای دیپلم که بهترین عامل در اشاعه فرهنگ استفاده از فناوری اطلاعات می‌باشد. همچنین می‌توان به وجود زیرساخت مخابراتی مطلوب با پتانسیل بالا (فیبرنوری، بی‌سیم، DSL) وجود مراکز علمی و دانشگاه‌های معتبر کشور اشاره کرد.

به‌منظور ارزیابی مناسب فناوری اطلاعات و ارتباطات در شهرداری بهارستان که ناشی از اقدامات صورت گرفته و برنامه کلان فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICTMP) شهرداری که توسط سازمان فاوا تدوین گردید می‌باشد (جدول شماره ۴)، دو پروژه ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان و ارزیابی عملکرد دوره‌ای (سالانه) ICT توسط سازمان فاوا به شهرداری بهارستان پیشنهاد گردید که در فاز اول پروژه ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری انجام گرفته است و نتایج در ادامه ارائه شده است.

۶-۲- ضرورت اجرای طرح

در اکثر کشورها علی‌رغم سرمایه‌گذاری در این فناوری، گسترش و نفوذ کاربردهای متنوع فاوا، به‌کندی صورت می‌پذیرد. علت اصلی این مشکل، پایین بودن سطح آمادگی الکترونیکی جامعه برای پذیرش و استفاده از فاوا در درون و میان جوامع و سازمان‌هاست. بنابراین درک صحیح از میزان این آمادگی برای جهت‌گیری درست تلاش‌های آغازین و تدوین استراتژی‌های مناسب، ضروری به‌نظر می‌رسد و به همین دلیل لازم است تا با استفاده از ابزار ارزیابی مناسب، سطح آمادگی شهرداری برای تحقق کاربردهای متنوع فاوا مورد سنجش قرار گیرد. در راستای ارزیابی آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان اقدامات ذیل صورت پذیرفت:

۶-۳- متدولوژی و مدل ارزیابی الکترونیکی

پس از بررسی مدل‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی، در نهایت مدل و مدل ارزیابی، شاخص‌های ارزیابی، ساختار اوزان شاخص‌ها و برنامه اجرایی در شهرداری بر اساس مدل دکتر حمید نوری انتخاب گردید. بیشترین تمرکز این مدل بر روی زیرساخت‌های تکنولوژی است. پس از بررسی مدل تغییراتی متناسب با ساختار شهرداری در ساختار مدل ایجاد گردید. لازم به ذکر است که این تغییرات تأثیری در نتیجه ارزیابی نداشته و دلیل این تغییرات را می‌توان الگو گرفتن از مدل‌های ارزیابی و اهمیت بیشتر برخی از پارامترها و شرایط بومی و منطقه‌ای دانست.

شکل (شماره ۲): مدل آمادگی الکترونیکی دستگاه شهرداری

به زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و توسط مسئول انفورماتیک تکمیل گردیده است.

۲-۴-۶ تعریف شاخص‌های ارزیابی

در این قسمت، شاخص‌های ارزیابی کمی مورد نیاز برای هر یک از حوزه‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی با استفاده از تکنیک‌های مقیاس‌سازی (استانداردسازی داده) و اوزان مدل تحقیق، شاخص آمادگی الکترونیکی حوزه تحقیق با روش میانگین موزون محاسبه گردیده است. شاخص‌ها به شکلی تعریف شده است که کل دستگاه شهرداری را تحت پوشش قرار داده و وضعیتی شفاف و روشن از فناوری اطلاعات و ارتباطات و زیرحوزه‌های آنها را مشخص نماید. در همین راستا شاخص‌های تعریف شده برای بخش ارزیابی آمادگی الکترونیکی سازمانی دستگاه شهرداری در سه حوزه اصلی «آمادگی سازمانی، آمادگی نرم‌افزارهای کاربردی و خدمات و آمادگی زیرساخت» دسته‌بندی شده است. در تعریف این شاخص‌ها نکته حائز اهمیت که در نظر گرفته شده است، توجه به استانداردهای بین‌المللی در خصوص آمادگی الکترونیکی و کاربردی بودن آنها است. در همین راستا، تأثیرات سه مؤلفه «دسترسی‌ها، فرصت‌ها و ظرفیت‌ها» به‌طور مستقیم و غیرمستقیم نیز در نظر گرفته شده است.

در واقع مدل ارائه‌شده شامل سه سطح زیرساخت، سیستم‌ها و خدمات و سازمان شهرداری می‌باشد که هر کدام شامل تعدادی شاخص در راستای ارزیابی آمادگی الکترونیکی با در نظر گرفتن دسترسی‌ها، فرصت‌ها و ظرفیت‌های پیش‌روی سازمان شهرداری می‌باشند.

۴-۶ انتخاب ابزارهای اندازه‌گیری

برای جمع‌آوری اطلاعات لازم از ابزارهای زیر استفاده شده است:

۱-۴-۶ پرسشنامه

در اینجا از ۴ نوع پرسشنامه استفاده شده است:
الف: این پرسشنامه جهت بررسی حوزه‌های کلان ارزیابی آمادگی الکترونیکی، شامل استراتژی‌ها و راهبردها می‌باشد و پس از تدوین، توسط شهردار و معاونان تکمیل گردیده است.
ب: این پرسشنامه جهت میزان رضایتمندی کاربران از سیستم‌ها تهیه و تکمیل شده است.
ج: این پرسشنامه جهت استخراج اطلاعات تکمیلی مربوط به زیرساخت و منابع انسانی تهیه و توسط مسئول انفورماتیک تکمیل شده است.
د: پرسشنامه جهت استخراج اطلاعات تخصصی مربوط

جدول (شماره ۳۵): شاخص‌های ارزیابی آمادگی الکترونیکی در حوزه‌های مختلف

اوزان	حوزه‌های ارزیابی	مناظر ارزیابی
۳	شبکه محلی	زیرساخت فنی ۳۵ درصد
۷	شبکه اینترنت (فیبرنوری، بی‌سیم و DSL)	
۳	سرویس‌های ارزش افزوده شبکه (ویدئو کنفرانس، FTP و...)	
۶	سخت‌افزار	
۶	مرکز داده و تماس شهرداری	
۵	امنیت	
۵	GIS	
۱۵	مکانیزه کردن امور شهرداری	سیستمها و خدمات الکترونیکی ۴۵ درصد
۱۵	مکانمندی سیستم‌های موجود	
۱۵	وبسایت و پورتال	
۱۲	الکترونیکی نمودن خدمات شهرداری	
۷	یکپارچگی سیستم‌های موجود	
۳	آمادگی کاربران IT	آمادگی سازمانی شهرداری ۲۰ درصد
۵	آمادگی نیروی متخصص IT	
۴	مدیریت، برنامه‌ریزی و تشکیلات فاوا	
۳	همسو بودن راهبردهای کسب‌وکار و فاوا	
۳	آمادگی مالی (بودجه عمرانی و جاری IT)	
۲	آمادگی حقوقی	

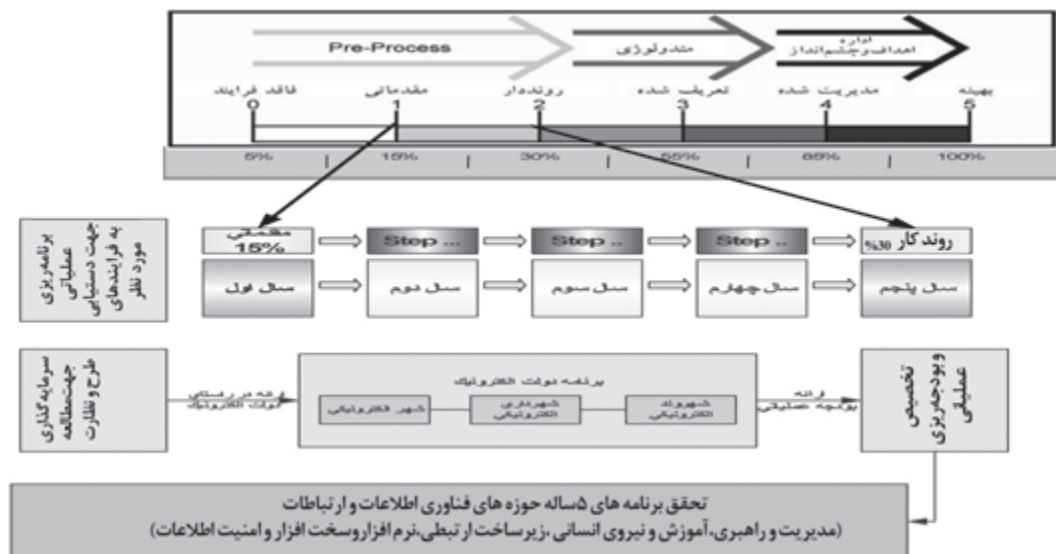
فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahr
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

۷-۵ برنامه اجرایی ارزیابی آمادگی الکترونیکی

روند اجرایی و ساختار برنامه ارزیابی آمادگی الکترونیکی در نمایش داده شده است:

شکل زیر دارای ۳ سطح می‌باشد:

شکل (شماره ۳۵): روند اجرایی و ساختار برنامه ارزیابی آمادگی الکترونیکی

برنامه کلان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری بهارستان با تأکید بر شهر الکترونیک، شهروند الکترونیک و شهرداری الکترونیک مستلزم تخصیص بودجه مناسب در حوزه‌های مختلف ICT شامل: مدیریت و راهبری، آموزش و نیروی انسانی، زیرساخت ارتباطی، نرم‌افزار، سخت‌افزار و امنیت اطلاعات می‌باشد. (۲)

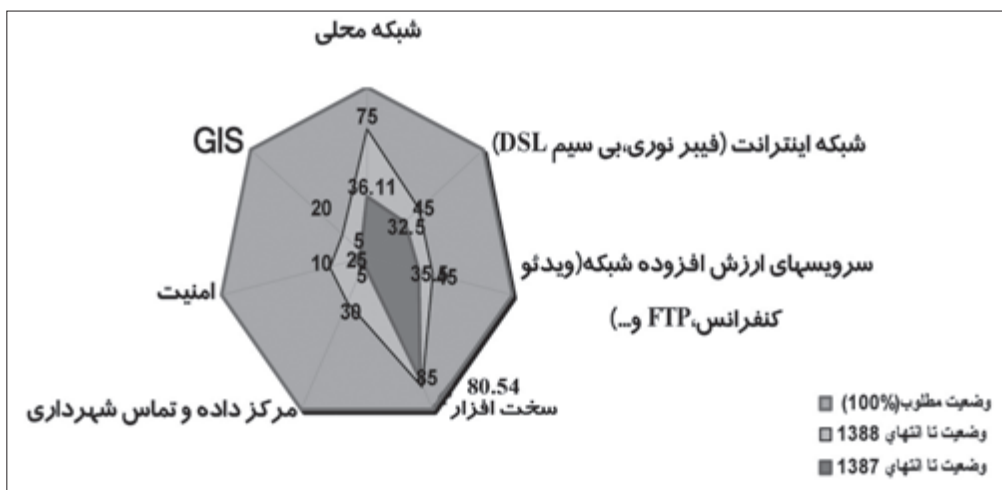
۶-۷ تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارزیابی آمادگی الکترونیک شهرداری بهارستان با استفاده از نمودارهای راداری

اهمیت تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌حدی است که سایر بخش‌ها با هدف جهت‌دهی و انجام اثربخش و کارایی این بخش تدوین می‌شوند. اطلاعات به‌دست آمده از شهرداری بهارستان به قرار زیر است:

سطح اول در واقع بیانگر مکان و جایگاه سازمان از لحاظ الکترونیکی شدن می‌باشد که شامل پنج مرحله فاقد فرآیند، مقدماتی، روندار، تعریف‌شده، مدیریت‌شده و بهینه می‌باشد، که درصد هر کدام در شکل نمایش داده شده است. سطح دوم شکل نمایانگر جایی می‌باشد که اکنون در آن قرار داریم و جایی که می‌بایست به آن برسیم. در واقع شهرداری بهارستان اکنون در مرحله مقدماتی-روندار قرار دارد که می‌بایست در طول این برنامه پنج‌ساله و با ارزیابی آمادگی الکترونیک انجام‌شده به اتمام مرحله روندار برسد که رشد ۱۵ درصدی در تحقق برنامه‌های دولت الکترونیک می‌باشد.

سطح سوم نیز بیانگر حوزه‌های دولت الکترونیک و فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌باشد، که در طول برنامه پنج‌ساله باید بدانها بودجه لازم تخصیص گردد. در واقع

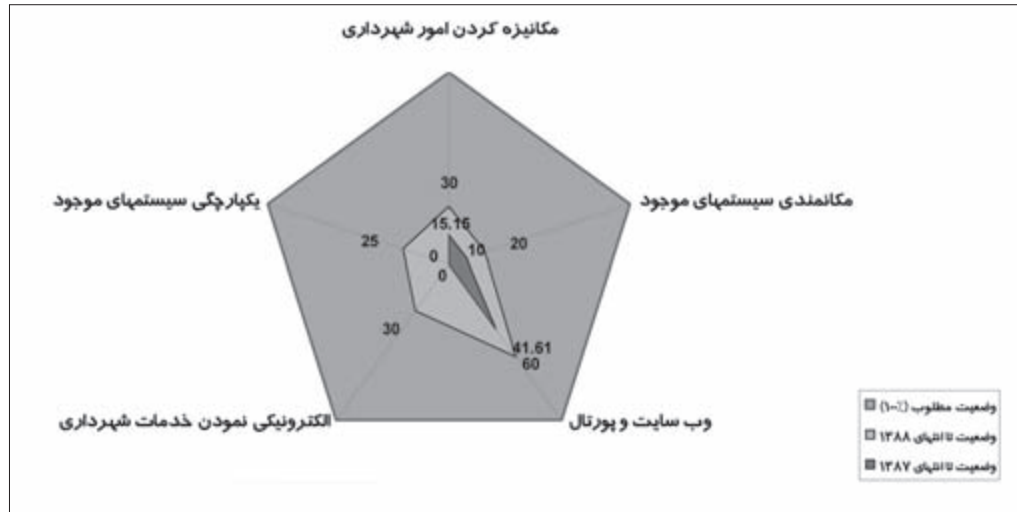
نمودار (شماره ۱۵): وضعیت آمادگی الکترونیک شهرداری بهارستان در حوزه زیرساخت فنی

درصد آمادگی زیرساخت فنی در سال ۱۳۸۷ = ۲۹,۴۴

درصد آمادگی زیرساخت فنی در سال ۱۳۸۸ = ۴۵,۴۲۸

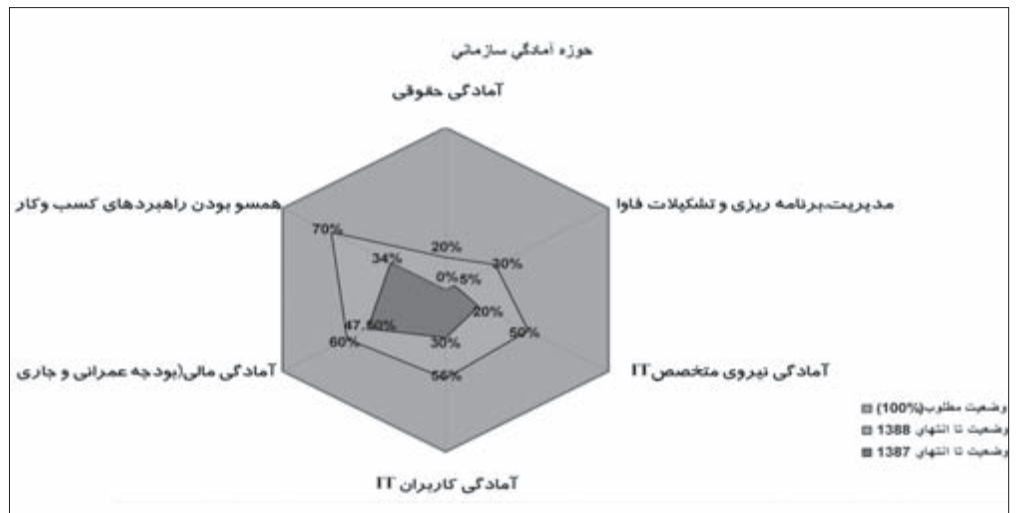
نمودار (شماره ۲): وضعیت آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان
در حوزه سیستمها و خدمات الکترونیکی

درصد آمادگی سیستمها و خدمات الکترونیکی در سال ۱۳۸۷ = ۱۱,۰۰

درصد آمادگی سیستمها و خدمات الکترونیکی در سال ۱۳۸۸ = ۲۷,۸۸

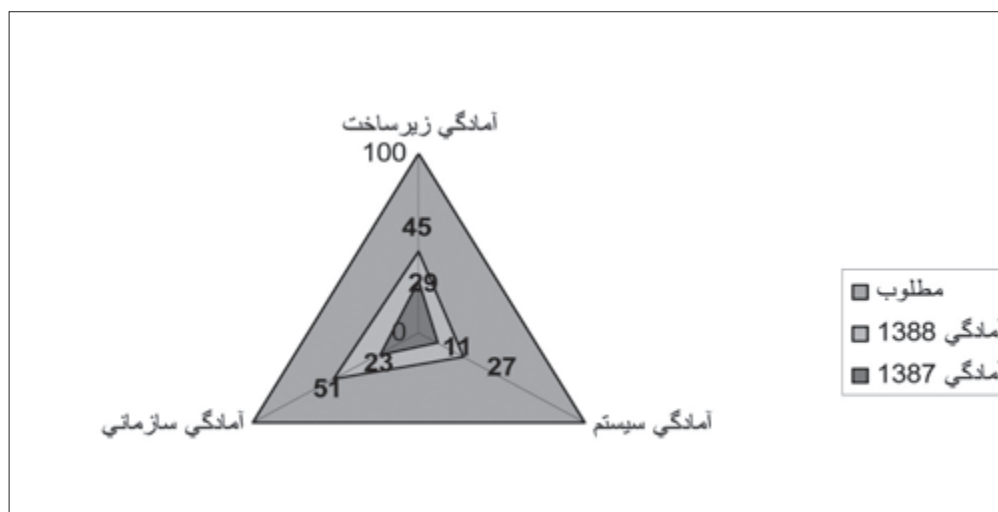
نمودار (شماره ۳): وضعیت آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان در حوزه آمادگی سازمانی

درصد آمادگی سازمانی در سال ۱۳۸۷ = ۲۰,۱۶۵

درصد آمادگی سازمانی در سال ۱۳۸۸ = ۴۴,۷۵

نمودار (شماره ۴): نمایش وضعیت آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان

درصد آمادگی الکترونیکی شهرداری در سال ۱۳۸۷=۱۹,۷

درصد آمادگی الکترونیکی شهرداری در سال ۱۳۸۸=۳۸,۱

سال ۱۳۸۸	سال ۱۳۸۷	وزن	منظر ارزیابی
۴۵ درصد	۲۹ درصد	۳۵ درصد	۱- آمادگی زیرساخت فنی شهرداری
۲۷ درصد	۱۱ درصد	۴۵ درصد	۲- آمادگی سیستمها و خدمات الکترونیکی شهرداری
۴۴ درصد	۲۰ درصد	۲۰ درصد	۳- آمادگی سازمانی (زیرساخت غیرفنی) شهرداری
۳۸,۲ درصد	۱۹,۷ درصد	۱۰۰ درصد	مجموع آمادگی الکترونیکی شهرداری بهارستان

جدول (۴) سند راهبردی شهرداری بهارستان

	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱
برنامه کلان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری بهارستان					
پروژه‌های حوزه مدیریت و راهبری					
پروژه ایجاد واحد فاوا شهرداری بهارستان		✓			
پروژه بروزرسانی سالانه برنامه اجرایی برنامه کلان فاوا		✓	✓	✓	✓
پروژه انجام ارزیابی سالانه آمادگی الکترونیکی			✓	✓	✓
پروژه‌های حوزه نیروی انسانی، آموزش و فرهنگ‌سازی					
پروژه طراحی و پیاده سازی نظام نذارک منابع انسانی در حوزه فاوا					
پروژه برگزاری نمایشگاه‌های دوره‌ای دستاوردهای فاوا در شهرداری		✓	✓	✓	✓
پروژه برگزاری همایشها و سمینارهای دوره‌ای شهر و شهرداری الکترونیکی		✓	✓	✓	✓
پروژه ایجاد نشریه تخصصی فاوا در شهرداری			✓	✓	✓
پروژه فرهنگ‌سازی و آموزش عمومی کاربران		✓	✓	✓	✓
پروژه نیازسنجی و برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی فاوا		✓	✓	✓	✓
پروژه نیازسنجی و برگزاری دوره‌های آموزشی کاربری در شهرداری		✓	✓	✓	✓
پروژه‌های حوزه زیرساخت فنی					
طراحی و پیاده‌سازی شبکه محلی	✓	✓			
طراحی و پیاده‌سازی شبکه بی سیم شهرداری		✓	✓	✓	
طراحی و پیاده‌سازی سرویسها (Conference Video)		✓	✓		
طراحی و پیاده سازی مرکز داده	✓	✓	✓		
طراحی و پیاده‌سازی مرکز تماس (۱۳۷ و -)	✓	✓			
طراحی و پیاده‌سازی کانال دسترسی		✓	✓	✓	
تدوین و پیاده سازی سیستم مدیریت امنیت اطلاعات		✓	✓		
پروژه‌های حوزه توسعه سیستم‌های کاربردی					
فاز یک سیستم جامع شهرسازی	✓				
فاز دو سیستم جامع شهرسازی		✓			
توسعه سیستم جامع عمرانی				✓	
فاز یک سیستم جامع خدمات شهری			✓		
توسعه سیستم جامع اتوماسیون اداری	✓	✓			
فاز یک توسعه سیستم جامع نذارکات و پشتیبانی				✓	
فاز دو توسعه سیستم جامع نذارکات و پشتیبانی					✓
سیستم جامع بازرسی و نظارت				✓	
فاز یک سیستم جامع مدیریت منابع انسانی			✓		
فاز دو سیستم جامع مدیریت منابع انسانی				✓	
فاز یک سیستم جامع درآمد		✓			
فاز دو سیستم جامع درآمد			✓		
فاز یک سیستم جامع مالی		✓			
پروژه فاز دو سیستم جامع مالی			✓		
فاز یک سیستم جامع مدیریت اطلاعات و برنامه‌ریزی				✓	
فاز دو سیستم جامع مدیریت اطلاعات و برنامه‌ریزی					✓
جامع پروژه‌ها و پیمانها					
سیستم جامع حقوقی و قوانین	✓				
سیستم جامع حمل و نقل و ترافیک			✓	✓	
سیستم جامع ارائه و پشتیبانی خدمات فاوا			✓		
سیستم اطلاعات مکانی - GIS		✓	✓	✓	✓
سیستم جامع اطلاع‌رسانی و ارتباط با شهروندان	✓	✓	✓	✓	✓

نتیجه گیری:

با توجه به اینکه حدود ۲ دهه است که اهمیت و ضرورت انجام آمادگی الکترونیکی کشورها و سازمان‌ها مشخص گردیده، اما تاکنون در ایران هیچ‌گونه ارزیابی دقیق و مشخصی از آمادگی الکترونیکی برای شهرداری‌ها اجرا نشده است. البته باید توجه داشت که بهترین مدل وجود ندارد و مدل‌ها با توجه به اهداف و شرایط ساختاری، فرهنگی و محیطی به صورت اقتضایی عمل می‌کند و قابل تغییر هستند. همچنین برای دستیابی به هدف آمادگی الکترونیکی بایستی ارزیابی، طی سال‌های متوالی تکرار شود تا از طریق تحلیل نتایج ارزیابی، میزان پیشرفت و نقاط قوت و ضعف شهرداری بهتر شناسایی گردد و بتوان به سرعت برای آنها راهکارهای عملی اتخاذ نمود. با توجه به نتایج به دست آمده در شهرداری بهارستان می‌توان گفت که حرکت اساسی باید در این راستا انجام گیرد تا برای همگام شدن با طرح چشم‌انداز بیست‌ساله دولت در راستای دولت الکترونیک که در آن شهرداری‌ها، نماینده‌گان دولت در شهر هستند بتوانند پس از شناخت وضعیت کنونی خود به تدوین پروژه‌ها و طرح‌های لازم برای رسیدن به این هدف اصلی و ارتقای شهرها و کشور عزیزمان گام بردارند.

منابع و مأخذ:

- ۱- سرفرازی، مهرزاد؛ معمارزاده، غلامرضا؛ آمادگی الکترونیک شاخصی نو در استقرار اثربخش شهر الکترونیکی و شهرداری الکترونیکی، پنجمین کنفرانس مدیریت فناوری اطلاعات و ارتباطات.
- ۲- برنامه فناوری اطلاعات و ارتباطات پروژه ICT MP کلانشهرها، شرکت داده‌پردازی، کلانشهرها، سال ۱۳۸۵.
- ۳- مستأجران، مه‌ری؛ بدری‌زاده، هدی؛ نصر، مسعود؛ ارزیابی آمادگی الکترونیکی مناطق چهارده‌گانه شهرداری اصفهان در راستای تحقق شهرداری الکترونیکی، پنجمین کنفرانس مدیریت فناوری

اطلاعات و ارتباطات.

۴- فتحیان، محمد؛ مهدوی‌نور، سیدحاتم؛ مبانی و مدیریت فناوری اطلاعات، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران: ۱۳۸۵.

5-Sergey S. Russia e-readiness assessment. Institute of Information Society, Moscow, 2004.<http://prior.russia-gateway.ru/en/documents/readiness/> [May 2007].

6-E-READINES Assessment tools comparison ,update 2005,available at:www.bridge.org

7-World bank, 'E-Readiness as a tool for ICT development

8- E-Readiness Guide How to Develop and Implement a National

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shabri
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

ارائه مدل پیشنهادی جهت پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک در طرح‌های توسعه گردشگری روستایی (بررسی تطبیقی و ارائه مدل پیشنهادی با توجه به شرایط معاصر ایران)

دکتر محمد رضا بمانیان*

دانشیار و مدیر گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

دکتر محمد ضایع‌پور جعفر

دانشیار و مدیر گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

مهندس هادی محمودی نژاد

پژوهشگر دکتری معماری و مدرس دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

چکیده

گردشگری روستایی بالاخص گردشگری طبیعی روستایی که به نام اکوتوریسم روستایی تسمیه یافته است، از مهم‌ترین رویکردهای اقتصاد گردشگری در راستای بهره‌وری بهینه و پایدار از منابع طبیعی و زیست‌بوم روستایی به‌شمار می‌رود که از جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و معیشتی و رشد و پیشرفت رشد ناخالص ملی مورد التفات فزاینده‌ای قرار گرفته و در این میان، پاسداشت و نگهداشت محیط زیست و منابع طبیعی، از مهم‌ترین محورها و مؤلفه‌های گسترش آن به‌شمار می‌رود.

در واقع می‌توان منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری شرایط فعلی ایران را گنجینه و منابعی دانست که باید در راستای استفاده بهینه، گسترش توجه گردشگران داخلی و خارجی به منابع و جاذبه‌های روستایی و روش‌های مدیریت مؤثر و کارآمد این صنعت راهکارهایی ارائه شود و با توجه به گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات، لازم است تا از این فناوری در توسعه و مدیریت گردشگری روستایی بهره برد.

بر این اساس در این مقاله در روش تحقیق تطبیقی و توصیفی با رجوع به نمونه‌های موردی در حال انجام و انجام‌شده ملی و بین‌المللی به ارائه یک مدل برای توسعه گردشگری الکترونیک پرداخته می‌شود. نتایج و یافته‌های پژوهش حاضر بر ارائه مدلی در توسعه گردشگری الکترونیک روستایی بر اساس چرخه‌دمینگ، به محورهای: ۱- طراحی و برنامه‌ریزی؛ ۲- اجرا؛ ۳- بازرسی و کنترل؛ ۴- اقدام اصلاحی؛ اشاره دارد که می‌تواند در شرایط معاصر ایران، در توسعه گردشگری روستایی در حوزه به‌کارگیری بهینه و کارآمد منابع و جاذبه‌های موجود مناطق روستایی مؤثر باشد.

کلمات کلیدی:

گردشگری طبیعی روستایی، گردشگری مجازی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، چرخه‌دمینگ.

Offering a proposal model for electronic tourism in order to reform and correct the consumption pattern of tourism sources in rural tourism development plans (Comparative survey and model suggestion considering Iran's contemporary conditions)
Abstract:

Rural tourism especially rural natural tourism which is called rural ecotourism is one of the most important economical approaches in tourism for maximum and constant use of natural resource and rural environment and is considered so important in cultural, social, economical, growth and development aspects. Here environment and natural resources protection is one of the most important parts of it.

In fact to reform and correct the consumption pattern in Iran's resources Islamic Republic of Iran leader's speech is being used and we can consider natural resources and tourism attraction as a treasure which measures should be taken to draw and develop more attention of internal and foreign tourists to rural attractions and resources and developing information technology.

So in this article with comparative and descriptive method getting help from case studies in Iran and other countries a model for electronic tourism development is represented. Results of this research represent a model in electronic rural tourism development based on doming cycle in 1. Planning and design; 2. Operation; 3. Investigation and control; 4. Correction and reforming which in contemporary condition can enable us to use the resources.

Key words: rural natural tourism, virtual tourism, information technology, doming cycle.

مقدمه

فناوری اطلاعات و ارتباطات به واسطه ایجاد محیط اطلاعاتی برای هر یک از مؤسسات توریستی و ایجاد ساختار اطلاعاتی که در آن، کل سیستم می‌تواند به خوبی کار کند، در سیستم توریسم تأثیرگذار بوده است. بخش‌های مختلف این صنعت در این محیط اطلاعاتی می‌تواند به شناسایی فرصت‌های تجاری در بازار بپردازد و به توسعه همکاری با تهیه‌کننده‌ها و واسطه‌ها اقدام کنند و همچنین می‌توانند مؤسسات غیررسمی، به منظور توسعه و ارائه خدمات توریسم ایجاد کنند. به این ترتیب بیشتر سودها نصیب سهامداران می‌شود؛ زیرا تغییرات تکنولوژی، همکاری‌های مؤثری را به وجود می‌آورد و ابزاری را برای جهانی شدن صنعت توریسم فراهم کرده است. فناوری اطلاعات و ارتباطات با ارائه ابزار و امکانات مؤثر، هم برای مشتری به منظور شناسایی و خریداری تولیدات مناسب و هم برای تولیدکنندگان به منظور توسعه، کنترل و توزیع تولیدات در سطح جهانی، به طور مؤثری به تشدید، افزایش و حمایت از جهانی شدن (Globalization) سطح عرضه و تقاضای فعلی در سراسر جهان در صنعت توریسم پرداخته است. علاوه بر این در راستای اصلاح الگوی مصرف منابع گردشگری در مناطق هدف گردشگری، خاصه در مناطق روستایی استفاده از فناوری اطلاعات می‌تواند تأثیرات مثبت فراگیری داشته باشد که توجه به این موارد از مهم‌ترین راهکارهای گسترش این صنعت به شمار می‌رود و در این مقاله به صورت ارائه مدلی پیشنهادی مورد توجه قرار گرفته است.

گردشگری مجازی

گردشگری مجازی (e-tourism) را می‌توان مؤلفه‌ای اساسی و از انواع گردشگری همگام با تکنولوژی اطلاعات (Information Technology) به شمار آورد که حداکثر دو دهه از ظهور آن نمی‌گذرد. گردشگری مجازی، حضور در سرزمین دیجیتالی وب (Digital

(Web) و مشاهده داده‌های صوتی (data Audio)، متنی (text data) و تصویری از دنیای فیزیکی است که امکان سفرهای مجازی و غیرواقعی و بهره‌گیری از جاذبه‌های طبیعی مناطق هدف گردشگری، برای برخی کاربران که قصد مراجعه به این اماکن گردشگری هدف را دارند و یا برای کسانی که از این امکان محروم می‌مانند، فراهم می‌کند. گردشگری دور دنیا که در نوشته ژول ورن، نویسنده شهیر فرانسوی، در هشتاد روز امکان‌پذیر شد، امروزه تنها با ابرمتن‌های اینترنتی، با یک کلیک امکان‌پذیر شده است. با استفاده از سایت‌های کاخ‌موزه‌ها و اماکن باستانی جهان می‌توان به دنیایی اطلاعات متنی و تصویری از نمادهای تاریخ باستان و جلوه‌هایی از گردشگری تاریخی - باستانی دست یافت. برخی از پایگاه‌های دولتی در اینترنت، امروزه سیستم‌های دوربین شهری خود را به سرزمین دیجیتال نیز پیوند داده‌اند. با این دوربین‌ها می‌توان شهرهای مختلف را به صورت زنده مشاهده کرد و حتی از آنها عکس یادگاری گرفت. خیلی از علاقمندان به بازدید از موزه‌های بزرگ جهان، از هر میثاژ مسکو تا لوور پاریس، از تارنماهای اینترنتی آنها برای مشاهده اطلاعات استفاده می‌کنند. حتی، زررو بلیط هواپیما، هتل، مسابقات بین‌المللی ورزشی و جشنواره‌های فرهنگی - هنری جهانی، امروز با رفتارهای سازمانی الکترونیکی همراه شده است.

مزایای گردشگری الکترونیک در راستای اصلاح الگوی مصرف منابع کشور

از آنجا که در طی فرآیند گردشگری الکترونیک، اکثر فعالیت‌های وابسته به فرآیند، به صورت الکترونیکی و با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات انجام می‌شود، بر این اساس مزایای بسیاری را برای آن می‌توان برشمرد که در راستای اصلاح الگوی مصرف یا اصلاح ساختار تولید و امکان‌دهی دسترسی گردشگران به منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری قابل تبیین محتوایی است:

۱) فراهم آوردن خدمات اینترنتی با کیفیت و سرعت بالا برای گردشگران

به وجود آوردن یک زیرساختار مناسب جهت اتصال به اینترنت و شبکه گسترده اطلاعات از مزایایی است که در طی فرآیند گردشگری الکترونیک به دست می آید. این زیرساختارها شامل اجزای نرم افزاری و سخت افزاری لازم جهت برقراری ارتباطات و انتقال اطلاعات به صورت الکترونیکی می شود.

۲) فراهم سازی کانال های آموزشی و محیط آموزشی همگانی برای گردشگران و اهالی صنعت گردشگری

ابزارهایی که فناوری اطلاعات در اختیار گردشگران قرار می دهد، باعث تسهیل فرآیند رزرواسیون، ذخیره جا و اخذ پذیرش انتخاب اماکن هدف گردشگری و رویه رسیدن به مقصد و مسافرت و برنامه ریزی بهتر و بیشتر گردشگری در استفاده از جاذبه های تاریخی، طبیعی و زیست محیطی این اماکن می شود. با استفاده از این روش ها می توان روش های آموزش مجازی را در هر زمان و مکان برای مخاطبان پیاده سازی کرد؛ به طوری که برای تحصیل و برگزاری کلاس های آموزشی دیگر به حضور فیزیکی افراد در کلاس نیازی نیست، بلکه کلاس ها می توانند به طور مجازی و بر روی شبکه اینترنت برگزار شوند. بدین ترتیب روستاییان مناطق هدف گردشگری نیز که به دلیل عدم وجود امکانات فیزیکی از بسیاری از خدمات ارائه شده محروم بوده اند با استفاده از این روش، امکان استفاده از خدمات و تسهیلاتی را که تنها در مناطق شهری وجود دارند، به دست می آورند.

۳) شرکت در فعالیتهای اقتصادی شهری به وسیله روستاییان

از طریق فناوری اطلاعات این امکان برای روستاییان مناطق هدف، طرح های گردشگری فراهم می شود تا بتوانند در فعالیتهای اقتصادی روستا که در ارتباط با بازارهای شهری منطقه ای و حتی ملی است، مداخله کنند. این امر به مثابه ابزاری توانمند است که روستاییان در آن به عنوان بازیگران اصلی در فعالیتهای اقتصادی

روستایی و حتی سطح ملی مطرح می شوند؛ چنانچه روستاییان می توانند با حذف واسطه های مربوطه، به فروش محصولات و فرآورده های خود بپردازند و یا میحتاج و مواد مورد نیاز برای کشت و زرع خود را بی واسطه از فروشندگان خریداری نمایند.

۴) افزایش و بهبود کیفیت زندگی

در این ساختار توزیع خدمات و تسهیلات رفاهی به طور متناسب و عادلانه میان ساکنان شهری و روستایی و خود روستاییان با یکدیگر، صورت می گیرد که در نتیجه موجب بهبود سطح رفاه اجتماعی و بستر سازی گسترش و بسط عدالت اجتماعی در ساختار جامعه می شود. در طی این ساختار روستاییان از آموزش های عمومی و فرصت های تجاری و سرمایه گذاری جدید برخوردار می شوند که بهبود ساختار کیفیت زندگی روستایی را نیز به همراه دارد.

۵) ارائه بهتر و بیشینه خدمات و تسهیلات به روستاییان مناطق گردشگری

در طی این فرآیند این امکان برای روستاییان فراهم می شود تا بتوانند از خدماتی که در روستا وجود ندارد، برخوردار شوند و در واقع حلقه ای مکمل میان شهر و روستا به شمار می رود که بسیاری از دشواری های سفر به شهر را برای روستاییان کاهش می دهد که از جمله آنها می توان به دسترسی به آموزش مجازی، بانکداری الکترونیک و پرداخت قبوض و عوارض سالیانه، ورود به عرصه تجارت الکترونیک و فروش محصولات و فرآورده های روستایی و حذف واسطه های اقتصادی، و سازماندهی به بهداشت و مدیریت روستایی، اشاره داشت.

۶) ارائه خدمات یک مرحله ای به گردشگران و روستاییان مناطق گردشگری

با ایجاد ساختار مناسب ارتباطات به وسیله فناوری اطلاعات و همچنین الکترونیکی کردن، دیگر نیازی به مراجعه پی در پی مردم به ادارات و سازمان های مختلف وجود ندارد، بلکه تمام فرآیند تنها به یک فعالیت تقلیل خواهد یافت.

۷) تقویت رقابت تجاری و ایجاد فرصت‌های تجاری بیشتر در بستر تجارت الکترونیک

الکترونیکی کردن پرداخت‌ها و دریافت‌ها و همچنین آگاهی سریع از فرصت‌های تجاری و امکان سرمایه‌گذاری، محیط رقابتی قابل توجهی را در عرصه تجارت به وجود می‌آورد. در این صورت تجار و اهالی روستا می‌توانند نسبت به فرصت‌های تجاری موجود آگاهی پیدا کنند و در صورت تمایل برای استفاده از آنها به صورت الکترونیکی اقدام کنند.

۸) ارتباط بهتر سازمان‌ها و ارگان‌های وابسته به صنعت گردشگری

ارتباط سازمان‌ها و بخش‌های مربوط با یکدیگر و تسهیل امر مکاتبات از طریق اینترنت، توسط زیرساختارهای الکترونیک، ارتباط یکپارچه‌ای را بین سازمان‌های مرتبط با یکدیگر به وجود می‌آورد؛ چنانچه سازمان‌ها و نهادهای وابسته به فرآیند گردشگری (تورها، آژانس‌های مسافرتی، هتل‌ها، مدیریت مرکزی توریسم در مناطق گردشگری روستایی و حتی روستاییان پذیرای گردشگر که می‌توانند با تشکیل NGOهای خصوصی به پذیرش و جذب گردشگران اقدام کنند) می‌توانند در سریع‌ترین زمان ممکن به آخرین اطلاعات راجع به گردشگران، نحوه سکونت و ساماندهی فرآیند اقامت پردازند و از این طریق، این امکان نیز فراهم می‌شود تا ارگان‌ها و نهادهای وابسته و مرتبط با گردشگری به منظور ارتقای کیفی خدمات قابل ارائه و بررسی مشکلات موجود با هدف ایجاد رفاه بیشتر برای گردشگران و یا ساکنان محلی از این فناوری استفاده نمایند.

۹) افزایش مشارکت‌های روستایی و مداخلات مستقیم روستاییان در اداره امور محلی در ارتباط با روستا یا مسایل گردشگری

از این طریق این امکان فراهم می‌شود تا روستاییان به‌عنوان بخشی از ذی‌نفعان (Stake holders) پروژه‌های گردشگری در فرآیند تصمیم‌سازی (Decision making) و تصمیم‌گیری (Decision)

taking) مداخله نمایند و به تدبیر امور محلی روستایی و یا بهبود و سازماندهی مسایل مرتبط با اداره امور روستایی بپردازند.

۱۰) **دسترسی همگانی به خدمات شهری**
از این طریق این امکان برای روستاییان مناطق هدف طرح گردشگری فراهم می‌شود تا به برخی خدمات و تسهیلات شهری دسترسی بلاواسطه داشته باشند و در عین حال از مراجعه مستقیم آنها به مناطق شهری که با صرف هزینه و زمان زیاد ممکن می‌شود، پرهیز نمایند.

۱۱) همگون‌سازی فعالیت‌های گردشگری و ظرفیت برد گردشگری مناطق روستایی با پتانسیل‌های موجود

از این طریق این امکان فراهم می‌شود تا علاوه بر هدایت، راهبری و کنترل مدیریت گردشگری در مناطق روستایی هدف، این امکان نیز فراهم شود تا بتوان ظرفیت کل‌پذیری جهانگردان و گردشگران اکوتوریسم خاص (توریسم کشاورزی، توریسم مزرعه، توریسم سبز و...) که نیاز به اسکان و همکاری نزدیک روستاییان دارد، فراهم شود که از این طریق از ورود گردشگران خارج از ظرفیت محلی روستاییان جلوگیری می‌شود؛ چنانچه بدون این روش ممکن است گردشگران به برخی مناطق روستایی وارد شوند و مکانی برای اسکان آنها یا مزرعه‌ای برای گذران اوقات فراغت و یا خانواده‌ای روستایی برای ارائه خدمات به آنها وجود نداشته باشد.

۱۲) ایجاد اشتغال برای جوانان روستایی و افزایش درآمد خانوارهای روستایی

در طی این فرآیند این امکان فراهم می‌شود تا خانوارهای روستایی خود به جذب و پذیرش گردشگران پردازند و از طریق اینترنت از برخی از گردشگران که تمایل به اقامت در روستا و در میان خانوارهای روستایی مناطق هدف را دارند، بخواهند تا در تاریخ، زمان و مکان مشخص و از پیش تعیین‌شده از خدمات و تسهیلات گردشگری اکوتوریسم روستایی این مناطق بهره‌گیری کنند.

۱۳) مدیریت، هدایت و کنترل و راهبری بهتر گردشگری روستایی

استفاده از این روش و فناوری اطلاعات، این امکان را فراهم می‌کند تا بتوان به سازماندهی و کنترل و تدبیر بهتر امور مربوط به گردشگری پرداخت و در واقع به عنوان مرکزی برای برنامه‌ریزی محلی در توریسم روستایی عمل می‌کند. در طی این روش از اقدامات ناهماهنگ که می‌تواند نارضایتی گردشگران و یا روستاییان را در پی داشته باشد، پرهیز می‌شود و امکان سازماندهی و مدیریت مناسب طرح‌های گردشگری روستایی به صورت انفرادی یا گروهی در میان اجزای صنعت گردشگری (تورها، آژانس‌ها، مراکز خدماتی و رفاهی محلی، محل‌های اسکان و هتل‌ها و سطوح خدماتی محلی و روستاییان) فراهم می‌شود.

۱۴) تسریع در برطرف کردن مشکلات احتمالی و ارتباط مستقیم با گردشگران

در طی این فرآیند این امکان وجود دارد تا در صورت ایجاد مشکلات از پیش تعیین نشده و احتمالی، بتوان به سرعت مراتب امر را به گردشگران اطلاع داد و از ایشان خواست تا در زمان و در بستر شرایطی دیگر، نسبت به حضور در مناطق گردشگری روستایی اقدام نمایند. این روش می‌تواند علاوه بر بهبود اشکالات موجود، باعث افزایش رضایت گردشگران و تسهیل امور رفع مشکلات را نیز در بر گیرد.

۱۵) صرفه‌جویی در زمان و هزینه

با افزایش استفاده از فناوری اطلاعات و در حوزه گردشگری این امکان فراهم می‌شود تا دو عامل زمان و هزینه، تا حد امکان تقلیل یابند. به این صورت که گردشگران قادر خواهند بود تا تنها با یک کلیک روی صفحه نمایشگر رایانه، نسبت به رزرو محل اسکان و نوع و چگونگی برنامه‌ریزی احتمالی برای سفر (در طول مسیر و یا حتی برنامه‌ریزی گذران اوقات فراغت در مناطق روستایی هدف) اقدام کنند؛ چنانچه این امر با تنها فشار دادن چند کلید روی صفحه کلید یا موشواره رایانه ممکن می‌شود و از مراجعات حضوری پیش از

سفر یا بی‌برنامگی احتمالی در حضور در این مناطق می‌کاهد.

۱۶) ایجاد ساختارهای لازم برای توسعه‌های آتی روستا و گردشگری محلی

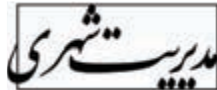
علاوه بر این مراحل، گردشگری یا تدبیر امور محلی روستایی در آینده نیازمند سیستم‌های تکاملی و استفاده از فناوری‌های جدید خواهد بود؛ به طوری که هر فکر سلیمی این امر را اذعان می‌کند که با وجود گسترش فناوری اطلاعات و توسعه انفورماتیک، لازم است تا این موارد در صنعت گردشگری به عنوان صنعت برتر در آینده، مورد ملاحظه قرار داده شود.

۱۷) سیستم جامع اطلاعات گردشگری

مهم‌ترین و برترین مزیت استفاده از فناوری اطلاعات، مدیریت و سازماندهی سیستم اطلاعات گردشگری است؛ به طوری که از این طریق می‌توان با معرفی امکان توریستی و جاذبه‌های موجود طبیعی، تاریخی و فرهنگی این مناطق به جذب و نگهداشت گردشگران در مناطق گردشگری روستایی پرداخت. در ضمن این امکان نیز فراهم می‌شود تا نوع خدمات و تسهیلات رفاهی این مناطق و نقشه چگونگی استفاده از مناطق روستایی شامل: نقشه جغرافیایی و مکان قرارگیری جغرافیایی مناطق روستایی، نحوه دسترسی به این مناطق از طریق شریان‌ها و مسیرهای ارتباطی و علاوه بر اینها، چگونگی حرکت در روستا و مناطق گردشگری و نوع میزان و چگونگی ارائه خدمات و تسهیلات رفاهی (محل کمپینگ، دهکده‌های گردشگری، فروشگاه‌ها و رستوران‌ها، هتل‌ها و متل‌های محلی) در اختیار گردشگران اکوتوریسم روستایی و یا دیگر دستاران طبیعت قرار داده شود.

۱۸) مدیریت و نظارت واحد گردشگری

از این طریق می‌توان به تدوین چشم‌اندازهای بلندمدت و میان‌مدت در صنعت گردشگری روستایی پرداخت. با استقرار سیستم‌های یکپارچه (Integrated System) در گردشگری روستایی از فعالیت‌های موازی، بی‌نظمی و اختلالات موجود جلوگیری می‌شود و

تمام فعالیت‌ها تحت نظارت یک سیستم مدیریتی واحد در حوزه گردشگری صورت می‌گیرد. علاوه بر این، این امکان نیز فراهم می‌شود تا بتوان به برنامه‌ریزی کلان برای مناطق روستایی هدف در طرح‌های گردشگری در انطباق با طرح‌های فرادست گردشگری (طرح‌های جامع گردشگری منطقه‌ای و ملی) و بسترسازی آتی برای توسعه و مراحل گسترش طرح‌های هدف پرداخت.

۱۹) نشر فرهنگ و شاخصه‌های فرهنگی و بومی مناطق روستایی

از طریق اینترنت و ایجاد درگاه‌های مناطق گردشگری روستایی می‌توان به گسترش و پراکنش آداب و رسوم محلی روستایی و زنده‌سازی آداب و فرهنگ بومی برخی از ایل‌ها و اقوام روستایی پرداخت که در حال فراموش شدن هستند. این امر می‌تواند باعث اعتلای شاخص‌های فرهنگ ملی و بهبود سطح آشنایی مردم و گردشگران با روستاییان مناطق هدف طرح‌های گردشگری منجر شود که به افزایش درک متقابل روستاییان و ساکنان شهر، یا گردشگران و میزبان‌های روستایی مناطق گردشگری با یکدیگر منجر می‌شود و انسجام و همبستگی ملی را در ساختار اجتماعی جامعه افزایش می‌دهد.

۲۰) افزایش سطح آگاهی عمومی روستاییان و مداخله بیشتر آنها در سرنوشت سیاسی اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی هدف طرح‌های گردشگری اکوتوریسم روستایی

از این فرآیند توسعه‌ای می‌توان برای افزایش سطح آگاهی عمومی روستاییان نسبت به آنچه در دنیای اطراف آنها در حال وقوع است، استفاده کرد. شایان ذکر است که تنها از این طریق می‌توان روستاییان را به عنوان گروهی از افراد اجتماع، تحت عنوان بازیگرانی جدید در عرصه فرآیندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در رابطه با امور محلی و ملی وارد کرد و مشارکت‌های روستایی را افزایش داد که یکی از مهم‌ترین روش‌های توانمندسازی روستایی به‌شمار می‌رود.

چالش‌های گردشگری الکترونیک

در فرآیند تحقق گردشگری الکترونیک و بهره‌مندی از منافع آن، چالش‌های اساسی وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد و برای رفع آنها برنامه‌ریزی‌های مربوط صورت گیرد. این چالش‌های اساسی عبارتند از:

۱- فقدان سخت‌افزار و نرم‌افزارهای رایانه‌ای

در راستای توسعه گردشگری الکترونیک در مناطق شهری و روستایی و با توجه به شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران به‌راحتی دریافت می‌شود که عدم وجود بسترسازی زیرساخت‌های گردشگری الکترونیک (سخت‌افزار و نرم‌افزار) از مهم‌ترین چالش‌های موجود در برابر توسعه و مراحل گسترش آن به‌شمار می‌رود. در این میان می‌توان به کمبود رایانه و ملحقات سخت‌افزاری دستگاه‌های کامپیوتری (کیس، کیبورد، موشواره، CPU و مادربرد) و در عین حال کمبود نرم‌افزارهای کاربری گردشگری (کمبود برنامه‌نویس‌های ماهر و کاردان و برنامه‌های اینترنتی گردشگری) اشاره داشت.

۲- فقدان سواد اطلاعاتی

آشکار است که در صورت وجود زیرساختار الکترونیک (ICT و شبکه‌های مخابراتی و کانال‌های ارتباطی)، لازم است تا کاربران، گردشگران و روستاییان بتوانند از این زیرساخت‌های الکترونیکی استفاده کنند که نیاز به سواد اطلاعاتی و توانمندی گردشگران و روستاییان در استفاده از رایانه و اینترنت مطرح می‌شود.

۳- فقدان زیرساختار الکترونیکی

در عین حال غیر از موارد فوق می‌توان به کمبود کانال‌های مخابراتی و مجاری انتقال و خطوط مخابراتی و زیرساخت‌های گردشگری در شبکه مخابراتی و ارتباطاتی ایران اشاره داشت که بدون فراهم‌سازی و تدارک آنها یا گسترش شبکه مخابراتی و الکترونیکی، نمی‌توان انتظار داشت تا فرآیند توسعه گردشگری الکترونیک از رشد قابل قبولی برخوردار شود.

۴- دسترسی به اینترنت و شکاف دیجیتالی

طبق آمار، تا پایان سال ۲۰۰۲ میلادی بین ۷۵۰ تا ۹۰

میلیون نفر در سراسر جهان به اینترنت دسترسی داشته‌اند که از این تعداد نزدیک به ۵۰ درصد آنها در ایالات متحده آمریکا و کانادا زندگی می‌کرده‌اند، در حالی که سهم خاورمیانه و آفریقا درصد اندکی برآورد شده است. با توجه به آمار موجود، استنباط می‌شود که بسیاری از مردم دنیا هنوز به اینترنت دسترسی ندارند و بدین ترتیب ایجاد شهر الکترونیک و یا توسعه گردشگری الکترونیک با چالش‌های جدی در این منظر روبه‌رو می‌شود. بنابراین رفع شکاف دیجیتال و اطمینان از دسترسی عمومی، یکی از مهم‌ترین و ابتدایی‌ترین اقدامات در جهت تحقق دولت الکترونیک می‌باشد.

۵- امنیت و حریم درگاه‌های اینترنتی وابسته به صنعت گردشگری

یکی از نگرانی‌های اساسی که در مورد اینترنت و فضای سایبر وجود دارد، حفظ و پاسداشت امنیت و حریم شخصی افراد (گردشگران، روستاییان، کاربران و تورها و سایت‌های خدمات‌دهنده گردشگری) است که می‌بایست راهکارهایی مناسب جهت حل آنها، انتخاب و اجرا گردد.

۶- آموزش در توسعه گردشگری الکترونیک

در توسعه گردشگری الکترونیک، آموزش از دو بعد اساسی مورد بررسی قرار می‌گیرد: اول اطلاع‌رسانی عمومی و آماده‌سازی مردم و شهروندان برای استفاده از خدمات شهر الکترونیک یا گردشگری مجازی و دیگری تربیت و فراهم‌سازی نیروی انسانی مورد نیاز برای ایجاد، توسعه و اداره گردشگری الکترونیک در مناطق روستایی. بر این اساس، لازم است تا با آموزش روستاییان و جوانان محلی تلاش شود تا امکان تربیت نیروی انسانی ماهر روستایی برای اداره امور گردشگری الکترونیک روستایی در مناطق روستایی هدف اجرای طرح‌های گردشگری فراهم شود.

۷- چالش‌های فرهنگی و اجتماعی

اصلی‌ترین چالش‌های گسترش فناوری اطلاعات در مناطق روستایی، بالاخص در ایران، ایجاد مشکلات

فرهنگی و چالش‌های اجتماعی است. هجوم گسترده فرهنگ‌های گوناگون و امکان دسترسی عامه روستاییان به اطلاعات گسترده در درگاه‌های گوناگون موجود در اینترنت، برخی ناهنجاری‌ها را در روابط فرهنگی و اجتماعی مردم به‌وجود می‌آورد. در کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ایران نیز، بنابر شرایط فرهنگی و اجتماعی، احتمال آسیب‌پذیری در اثر تعامل گسترده با دیگر فرهنگ‌ها وجود دارد. هر چند که پیشرفت‌های قابل توجهی در عرصه مکانیسم‌های امنیتی و کنترلی اینترنت حاصل شده است، ولی قابلیت‌های کنترلی در این‌گونه موارد کمتر مؤثر واقع می‌شود. با عنایت به موارد فوق، منظور کردن فاکتورهای فرهنگی، سنتی و اجتماعی کشورها و یا مناطق جغرافیایی خاص، در تبیین اهداف و رسالت گردشگری الکترونیک قبل از ایجاد و توسعه آن ضروری جلوه می‌کند.

بررسی نمونه‌های موردی

هر چند که تجربیات گوناگونی در رابطه با شهرهای مختلف در مورد پیاده‌سازی شهر الکترونیک صورت گرفته است و یا در حال شکل‌گیری است، ولی نمونه‌های اندکی در ادبیات جهانی و ایران در این رابطه دیده می‌شود. در هر حال از آنجا که شباهت‌ها و سطوح مورد بحث در گردشگری الکترونیک روستایی و مراحل توسعه آن با ایجاد شهرهای الکترونیک مشاهده می‌شود، می‌توان از برخی از تحقیقات مربوط به شهرهای الکترونیک، مراحل گسترش و سطوح خدمات ارائه‌شده در آنها در راستای گردشگری الکترونیک شهری و تعمیم‌دهی آن به گردشگری روستایی استفاده کرد. از سویی دیگر، رویکردهای مرتبط با پیاده‌سازی شهر الکترونیک یا گردشگری الکترونیک در مناطق روستایی و شهری در کشورهای مختلف متفاوت است که علت این امر را نیز شرایط خاص اقتصادی و سیاسی و وضعیت زیرساختار فناوری اطلاعات هر کشور و حتی شهرهای موجود در آن می‌دانند. البته شایان ذکر است که سیاست‌ها و برنامه‌های پیش‌بینی‌شده اولیه جهت ایجاد شهرهای الکترونیک در کشورهای گوناگون می‌تواند مورد استفاده قرار داده شود

و در مرحله تعیین و تدوین خدمات مورد نیاز گردشگری الکترونیک و معیارها و مؤلفه‌های دیده‌شده در فرآیند برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی آنها، می‌توان این موارد را لحاظ کرد. در این بخش مقاله لازم است تا روش‌های مورد استفاده در شهرهای تورنتو و چین تایپه برای پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک بررسی شود و مطالعات صورت گرفته در ایران نیز در قالب مطالعات پژوهش‌کنده الکترونیک دانشگاه علم و صنعت ایران و در نظر گرفتن فاکتورهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران، به ارائه روش خاصی برای ایجاد شهرهای الکترونیک و در بستر آن گردشگری الکترونیک ارائه گردد. در پایان نیز گردشگری الکترونیک روستای شاهکوه به تفصیل مورد اشاره قرار داده می‌شود و برخی مؤلفه‌ها و خدمات و تسهیلات ارائه‌شده در آن مورد اشاره قرار می‌گیرد.

گردشگری در شهر الکترونیک تورنتو

از نظر محققان و مجریان شهر الکترونیک تورنتو، برپایی این امر شامل سه مرحله است:
۱- طراحی؛ ۲- پیاده‌سازی؛ ۳- تثبیت.

الف) مرحله اول

بر اساس دیدگاه مزبور، اولین مرحله از ایجاد شهر الکترونیک طراحی ابعاد و مشخص نمودن اجزا و قسمت‌های ضروری است که قابلیت اجرایی داشته باشد. طی این فرآیند نقاط قوت و ضعف شهر و یا به تعبیری بهتر، فرصت‌ها و تهدیدهای رودرروی شهر در فرآیند عملیاتی مشخص می‌شود. سپس فرصت‌ها و تهدیدهای موجود با قوت‌ها و ضعف‌های مکنون در ساختار شهر انطباق داده می‌شود تا با شناسایی پتانسیل‌های موجود، تلاش شود تا از دل تهدیدهای ساختار فعلی، فرصت‌هایی برای توسعه آتی فراهم گردد. پس از این مرحله، فرصت‌ها و تهدیدهای فوق مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و بر اساس آن، معیارهای لازم و اولیه برای پیاده‌سازی شهر الکترونیک ارائه می‌شوند.

ب) مرحله دوم

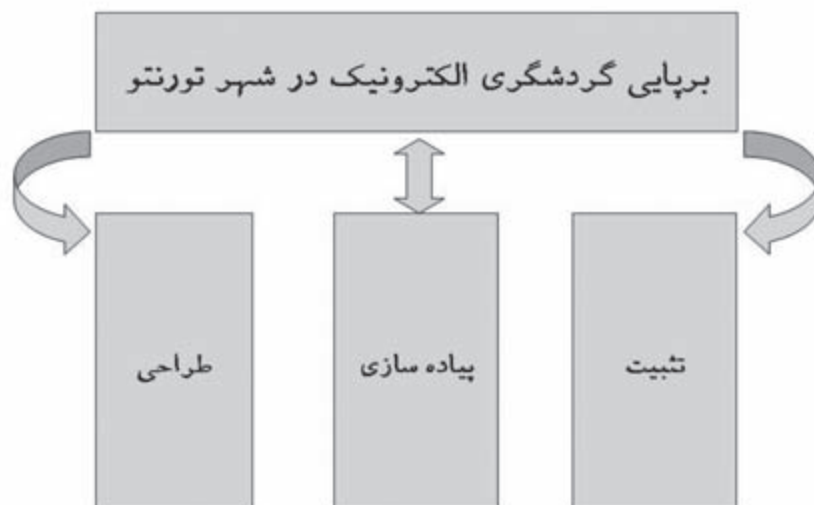
در محله دوم باید زیرساختار لازم برای پیاده‌سازی شهر الکترونیک طراحی شود و از گروه‌های کاری متخصص در زمینه‌های مختلف برای عملی نمودن

طرح ارائه‌شده در مرحله اول استفاده گردد. در این راستا باید چالش‌های طرح نیز مورد شناسایی قرار گیرند و با اتخاذ راهکارهای مناسب، حل و فصل شوند تا بتوان شهر الکترونیک کم‌نقصی داشت. هدف‌های عمده این مرحله عبارتند از:

- ایجاد زیرساختار سخت‌افزاری لازم برای پیاده کردن طرح؛
- تهیه ضوابط و قوانین مرتبط با امنیت و مالکیت به‌عنوان بخشی از طرح؛
- هماهنگ کردن بخش‌های مختلف شهری؛
- کمینه کردن فعالیت‌های تکراری انجام‌گرفته در شهر؛
- کمینه کردن زمان انجام فعالیت‌ها در شهر؛
- کمینه کردن کارهای اداری و دفتری با استفاده از سیستم‌های مکانیزه و بهبود روش‌ها؛
- یکپارچه‌سازی فعالیت‌های تجاری در پیاده‌سازی طرح به منظور افزایش کارایی و راندمان؛
- بهینه‌سازی منابع موجود شهری.

ج) مرحله سوم

- آخرین مرحله در ایجاد شهر الکترونیک، برقراری و تثبیت آن است. هدف نهایی از این مرحله ارائه یک محیط کاملاً تکامل‌یافته (با توجه به مقتضیات و امکانات موجود) برای فناوری و مدیریت اطلاعات در سطح شهر است. اجرای این مرحله از نظر عملی نقطه پایانی ندارد و در هر زمان با پیشرفت در فناوری و مدیریت اطلاعات و همچنین بالا رفتن سطح نیازهای شهروندان این مرحله به مراحل تکاملی نزدیک می‌شود. برخی اهداف را که می‌توان در این ارتباط دنبال کرد، عبارتند از:
- تکامل دائمی و بهبود مستمر فناوری و مدیریت اطلاعات؛
- همگام نمودن فناوری‌های موجود با نیازمندی‌ها و سطح توقع شهروندان؛
- دستیابی به اهداف استراتژیک و دیدگاه‌های آرمانی پیش‌بینی‌شده؛
- برطرف کردن نیازمندی‌های تجاری مختلف به‌طور همزمان در شهر.

گردشگری در شهر الکترونیک تایپه

از نظر بنیانگذاران این درگاه اینترنتی، برای ایجاد یک شهر الکترونیک سه مرحله را باید پشت سر گذاشت:

الف) کاربری فناوری اطلاعات در درون فعالیت‌های شهری

اولین مرحله از ایجاد یک درگاه اینترنتی برای توسعه مفهوم شهر الکترونیک یا گردشگری الکترونیک مجتمع‌سازی فناوری اطلاعات و کاربری آن در درون عملیات مدیریت شهری است. در این مرحله، آن دسته از ابزارها و کاربردهای فناوری اطلاعات که در شهر قابل اجرا و پیاده‌سازی است، شناسایی می‌شوند و به منظور تطبیق آنها با نیازهای شهری (با توجه به ویژگی‌های فرهنگی - اقتصادی شهر) و کاربری همگانی، مورد بازنگری قرار می‌گیرند. هدف از این مرحله، مهندسی مجدد فعالیت‌های شهری است؛ به گونه‌ای که تمامی زوایای کار لحاظ شود و کمبودها و نقصان‌ها کاملاً شناسایی و راهکاری مناسب جهت آنها یافت شود.

ب) ارتباط فعالیت‌های شهری

اگر این مرحله ایجاد شهر الکترونیک نگرش به درون شهر باشد، دومین مرحله، بر نگرش بیرونی تکیه دارد، چراکه روش‌های آن، خدمات ارائه شده در شهر به مشتریان یا به عبارتی دیگر شهروندان و گردشگران را بهبود می‌بخشد. خروجی این مرحله، خدمات مجتمع و یکپارچه یک مرحله‌ای و بدون استفاده از کاغذ می‌باشد. در این مرحله ارتباط با فعالیت‌ها و خدمات و تسهیلات در

نظر گرفته شده، مشخص می‌شود و این ارتباط به صورت الکترونیک بین آنها برقرار می‌شود. پس از این مرحله، به تحلیل و ارزیابی سیستم موجود و انجام فعالیت‌ها در شهر و بهینه‌سازی رابطه بین فعالیت‌های مربوط به توسعه طرح گردشگری پرداخته می‌شود. بدیهی است که تمامی این موارد با نگرش دقیق به راهکارهای جلب رضایت شهروندان، روستاییان و گردشگران و ایجاد رفاه و آسایش برای آنان می‌باشد تا به‌عنوان یک رسالت و هدف آرمانی مورد نظر مسئولان شهر قرار گیرد.

ج) یکپارچه‌سازی فعالیت‌ها و تسهیلات

سومین مرحله بر ارائه اطلاعات مرتبط با بخش غیردولتی و استفاده از یک رابط عمومی متمرکز می‌شود. با این روش، اطلاعات مربوط به شیوه زندگی، کار و تفریح به هم مرتبط می‌شود که هدف از آن ایجاد سیستم منسجم و یکپارچه به‌منظور مدیریت فعالیت‌های شهری با تأکید بر استفاده از فناوری اطلاعات است.

استراتژی‌های تایپه در پیاده‌سازی شهر الکترونیک

شهر تایپه از سال ۲۰۰۰ میلادی برای رسیدن به اهداف آرمانی خود استراتژی‌هایی را در پیش گرفته است:

پی‌ریزی زیرساختار: ایجاد و توسعه یک زیرساختار اطلاعاتی با ظرفیت بالا در تایپه

تایپه در حال مجتمع‌سازی شبکه‌های گسترده سازمان‌های خصوصی و ایجاد یک شبکه

آشنایی مردم با فناوری اطلاعات کمک می کند.
مهندسی مجدد شهرداری: اطلاعاتی کردن

مدیریت شهری

از طریق به کارگیری فناوری ارتباطات و اینترنت، تایپه سیستم های اطلاعات بنگاه های مختلف در سطح شهر را با شهرداری مجتمع سازی نموده است. ۴۳۵ بنگاه و مدرسه مستقیماً تحت نظارت شهرداری تایپه در سال ۲۰۰۰، سیستم تبادل داده های الکترونیکی (EDI) خود را ایجاد نموده اند. بر طبق آمار ارائه شده توسط سایت تایپه، تا آخر آوریل ۲۰۰۰ نرخ درصد کارهایی که کاملاً توسط EDI انجام می شود به ۵۲ درصد و هم اکنون به بیش از ۷۴ درصد رسیده است. با خصوصی سازی ایجاد خدمات اطلاعاتی، تایپه از توانمندی بخش خصوصی در صنعت اطلاعات استفاده می کند. با این روش، تایپه ایجاد شهر الکترونیک خود را به گونه ای که خدمات بسیار متفاوتی ارائه دهد، تسریع خواهد کرد.

افزایش کارایی دولت: به کارگیری فناوری اطلاعات در جهت بهبود بخشی خدمات به شهروندان و گردشگران

به منظور بهبود خدمات رسانی، تمام بنگاه های تحت نظارت شهرداری به ایجاد درگاه های اینترنتی

خدمات دهی با کیفیت و سرعت بالا در آن شهر است. با این روش تایپه قادر است تمام بنگاه ها، مدارس، مجمع ها و بیمارستان ها و خانه ها را به هم متصل کند و شهر را جهت تبدیل شدن به یک محیط زندگی کاملاً شبکه ای پیش برد. به زودی یک شبکه اطلاعاتی در سطح شهر بر اساس مدل MAN بنا نهاده می شود که به علاوه تمام بنگاه های دولتی شهر با استفاده از شبکه وسیع ADSL به هم متصل خواهند شد. در این رابطه به منظور ایجاد سهولت در عرضه مراودات اجتماعی و اقتصادی، راه اندازی مکانیسم امضای الکترونیک را با هدف توسعه همگانی کارت های الکترونیک توسط شهروندان در دست اجرا دارد.

مردم: ایجاد آموزش از راه دور

هدف مجتمع سازی رایانه ها در مدارس سطح شهر و نهادها و ارگان ها این است که به منظور توسعه آموزش، با سیستم های کامپیوتری به هر کدام از شهروندان یک دوره آموزشی سه ساعته به صورت برخط ارائه می کند تا سطح علمی مردم را افزایش دهد. تایپه در حال سازمان دهی رقابت ها و فعالیت های عمومی گوناگون برخط به منظور تشویق شهروندان به اکتساب و تقویت مهارت های به کارگیری اینترنت می باشد. آموزش اینترنتی از برنامه درسی تمام رشته ها شده است. این روش به

پرداخته‌اند تا قابلیت‌های جستجوی اطلاعات و پردازش برخط را فراهم کنند. این امر در سال ۱۹۹۹ به انجام رسیده است و هر سال، خدمات این درگاه‌ها مورد بازرسی قرار می‌گیرد. خدمات بدون کاغذ شهرداری و دوری از بوروکراسی اداری در حال تبدیل شدن به یک امر عادی است. هر زمان شهروندان موردی را بایگانی کنند اگر متقاضی موافقت کند، تمام بنگاه‌ها پس از آن می‌توانند اطلاعات لازم (مثل پرونده‌ها یا موارد بایگانی‌شده قبلی) را به دست آورند و دیگر نیازی به جمع‌آوری اطلاعات لازم توسط بنگاه‌ها نمی‌باشد. به‌علاوه فرم‌های درخواست بر روی وبسایت قرار گرفته‌اند تا مردم بتوانند یک کپی از فرم درخواست را از اینترنت دریافت و پس از تکمیل، آن را به صورت برخط تحویل دهند. کلاس‌های آموزشی شبکه‌های اطلاعاتی برگزار می‌شود و ابزارها و وسایل توانا با شبکه (Net-enabled devices) در دسترس عموم قرار خواهد گرفت تا شهروندان به شهروندان شبکه‌ای (NetCitizen) تبدیل شوند.

خدمات عمومی غیردولتی: ایجاد شبکه‌های اطلاعات عمومی

طرح ایجاد ۹ شبکه اطلاعات عمومی برنامه‌ریزی و اجرای آن تا سال ۲۰۰۱ به انجام رسیده است. بر روی این شبکه، امنیت عمومی، خدمات داوطلبانه، خدمات مراقبت درمانی و دارویی، خدمات دستگیری از بینوایان و دیگر خدمات اجتماعی موجود است. تاپیه منابع بخش خصوصی را گردآوری کرده است تا اطلاعات مختلف در سازمان‌های مختلف، برای عموم به راحتی قابل دسترس باشد. این کار باعث گسترش و تقویت توسعه صنایع گردشگری و مسافرتی می‌گردد. تاپیه درصدد ایجاد وبسایت‌های مجتمع و گروه‌ها به منظور ارائه وبسایت مجتمع‌های مدیریتی است تا دامنه دید و محتوای مراکز خدمات‌رسانی را گسترش دهد و تا جایی که قانون اجازه می‌دهد اطلاعات مراکز اطلاعاتی دولت را در اختیار

عموم و صنایع اطلاعاتی برمبنای اشتراک قرار دهد.

نمونه‌های موردی موجود در ایران

موضوع شهر الکترونیک در ایران و توسعه آن در مناطق روستایی، به پیشنهاد پروفیسور علی اکبر جلالی در سال ۱۳۷۹ مطرح گردید؛ چنانچه طبق تفاهم‌نامه‌ای بین دانشگاه علم و صنعت ایران و سازمان منطقه آزاد کیش قرار بود جزیره کیش به اولین شهر الکترونیکی ایران تبدیل شود. پس از طرح موضوع، همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی در جزیره کیش برگزار گردید تا ابعاد مختلف موضوع شهر الکترونیک کیش مورد نقد و بررسی قرار گیرد. علاوه بر این در سال ۱۳۸۱ موضوع شهر الکترونیک مشهد با محوریت شهرداری مطرح گردید و پروژه سند راهبردی شهر الکترونیک مشهد به عهده دانشگاه علم و صنعت ایران قرار گرفت و در حال حاضر نیز اقدامات پراکنده‌ای درباره شهر الکترونیک اکباتان، شهر الکترونیک کرج و شهر الکترونیک شیراز در رسانه‌ها مطرح شده است. در رابطه با گردشگری الکترونیک و درگاه‌های اینترنتی روستایی نیز می‌توان به روستای الکترونیکی شاهکوه اشاره کرد که به همت پروفیسور جلالی در حال بهره‌برداری است و اولین نمونه قابل قبول و موجود در گردشگری الکترونیک روستایی در ایران و در انطباق با ادبیات این تحقیق به‌شمار می‌رود. در ادامه به این موارد اشاره مختصری می‌شود:

روستای الکترونیک شاهکوه

شاهکوه روستایی کوهستانی واقع در البرز مرکزی است که از شمال به گرگان و از جنوب شرقی به شاهرود و از جنوب غربی به دامغان می‌رسد و از نظر تقسیمات کشوری در استان گلستان قرار می‌گیرد. این روستا در ارتفاع ۲۰۰۰ متری دریا قرار دارد و با شهرهای گرگان و شاهرود ارتباط زمینی از راه شوسه دارد. شاهکوه به علت موقعیت جغرافیایی، دارای زمستان‌هایی سرد و تابستان‌هایی معتدل است و مردم آن به کارهای

پذیرش آگهی در سایت | شماره حساب ها | موارد استفاده کمکها

یکی از وظایفی که مجمع دانشگاهیان و به طبع سایت شاهکوه در آغاز راه اندازی بر خود مأموم می دیده اشاعه فرهنگ استفاده از اینترنت و کامپیوتر و پرورش استعداد های شاهکوهیان در استفاده از اینترنت بوده است ، برای این منظور ، شروع به برگزاری انواع کلاس های آموزشی در شاهکوه و روستاهای اطراف نموده است همچنین اخیراً در سایت شاهکوه قسمتی تحت عنوان آموزش مجازی در نظر گرفته شده که در آن به آموزش چند نرم افزار و آموزش های متوسط برای استفاده از اینترنت برای شاهکوهیان می پردازد . طبیعتاً برای برگزاری چنین امکاناتی مجمع دانشگاهیان احتیاج به حمایت و پشتیبانی و کمک از جانب تمامی عزیزان دارد .

اما ...

چگونه می توانیم به روستای شاهکوه کمک کنیم ؟

- از نظر ما سایت شاهکوه سایت ملی ایران است لطفاً مطالب متنوع و مفیدتان را برای ما بفرستید تا در سایت قرار دهیم .
- سایت هایی را که به نظر شما مفید است و با کار ما ارتباط دارد به ما معرفی کنید تا آدرس آن را در سایت قرار دهیم .
- استفاده از کامپیوترها و تجهیزاتی که احتمالاً مورد استفاده شما نمی باشد و می توانید آن را برای ما ارسال کنید .
- کمک های مالی که می توانید به حساب ما واریز کنید .
- فراهم کردن امکان تحصیل برای جوانان شاهکوهی در خارج از کشور .
- اهدای کامپیوتر و یا وسایل جانبی آن .
- معرفی شاهکوه و سایت آن در سایت های مختلف .
- ارسال اسناد و مدارک فارسی خود برای تقویت کتابخانه مجازی روستایی قرن آباد (شاهکوه)

پذیرش آگهی در سایت

آگهی در سایت یا در خواست شما به مدت یک ماه در صفحه نخست سایت شاهکوه قرار خواهد گرفت و چنانچه تمایل داشته باشید این مدت تمدید خواهد شد که در زیر هزینه مربوط به درج banner تبلیغاتی ذکر شده است ، همچنین سایت شاهکوه برای تبادل banner ها نیز آماده است ، مدیران سایت هایی که تمایل دارند کمکی به شاهکوهیان داشته باشند می توانند banner تبلیغاتی سایت شاهکوه که در زیر ملاحظه می فرمایید در سایت خود قرار دهند ، در این صورت سایت شاهکوه ضمن تشکر از این دوستان سعی خواهد کرد banner تبلیغاتی ، آبی ، سایت ها ، د لیست banner های تبلیغاتی ، سایت شاهکوه را بدهد .

امکانات موجود اصلاً جوابگوی شور و شغف دانش آموزان نبود و قطعاً اگر امکانات بیشتری وجود داشت، کلاس ها از کیفیت بهتری برخوردار می شدند. این سایت در تابستان ۱۳۷۹ و با مدیریت جناب آقای دکتر علی اکبر جلالی عضو برجسته مجمع و پشتیبانی و همکاری اعضا و اهالی راه اندازی شد. این امر در رسانه های داخلی و خارجی انعکاس فراوانی یافته است و در مدت زمان کمتر از سه ماه قریب ۶ هزار نفر از سایت شاهکوه دیدن کردند که اغلب آنها ایرانیان مقیم خارج از کشور بودند و چنین کاری برایشان بسیار دور از ذهن و قابل ستایش بود. در همین راستا، بنیاد دانش و هنر که بنیادی خیریه برای کمک به امر آموزش در ایران است و توسط ایرانیان مقیم خارج از کشور حمایت می شود، تعداد ۹ دستگاه کامپیوتر، چاپگر و اسکنر به مجمع اهدا کردند. در پیام دکتر جلالی از دانشگاه ویرجینیا به مجمع ایشان در روستای شاهکوه آمده است: خوشبختانه سایت شاهکوه جزء سایت های معروف جهان شده است و خیلی ها تمایل دارند کالاهای شاهکوه را خریداری نمایند و حتی در سایت بزرگ

کشاورزی و دامپروری اشتغال دارند. در زمستان مردم این منطقه به شهرهای گرگان و شاهرود کوچ می کنند ولی در تابستان جمعیت زیادی را در خود جای می دهد و به تعداد ۵۰۰ خانوار می رسد. در تابستان ۱۳۷۹ و بعد از اینکه مخابرات روستای چهارباغ افتتاح گردید، مجمع دانشگاهیان منطقه شاهکوه با دعوت از آقای دکتر عمادی معاون محترم وزیر جهاد سازندگی اتصال به شبکه جهانی اینترنت را برقرار نموده است و به عنوان اولین روستای ایرانی در شبکه جهانی اینترنت شناخته شد. اتصال روستا به اینترنت مورد توجه رسانه های داخلی و خارجی نیز قرار گرفت و چندین روزنامه و مجله داخلی و خبرگزاری های خارجی از جمله فرانس پرس خبر اتصال اولین روستای ایرانی به اینترنت را تیتیر خود قرار دادند. بعد از اتصال به اینترنت، کلاس های آشنایی با اینترنت و آموزش کامپیوتر در دو روستای چهارباغ و شاهکوه در روزهای ۱۵ تا ۱۸ مرداد ماه برگزار شد که مورد توجه مردم و دانش آموزان منطقه قرار گرفت. مسأله مهمی که در برگزاری این کلاس ها به چشم می خورد، این بود که

آمازون دات کام که بزرگ‌ترین فروشگاه اینترنتی جهان است، کتاب و موسیقی شاکوهی در لیست فروش آن شرکت قرار گرفته است. اگر میلیون‌ها دلار هزینه می‌شد این مقدار اثر نداشت.

- خدمات گردشگری الکترونیکی در سایت شاهکوه؛
- درآمدزایی و تبلیغات در درگاه اینترنتی شاهکوه؛
- جلب کمک‌های دولتی و غیردولتی؛
- استفاده از سطوح مخابرات و ایجاد سطوح و زیرساختار الکترونیکی؛
- مشارکت‌سازی روستایی در ایجاد و توسعه زیرساختار و سخت‌افزارهای لازم در توسعه روستای الکترونیک؛
- ارائه محصولات کشاورزی و زراعی و فرآورده‌های دامپروری و صنایع دستی.

بتوان بر پایه این شناخت و تجزیه و تحلیل به ارائه راهکارها و راهبردها، سیاست‌ها و برنامه اقدام احتمالی در توسعه گردشگری روستایی با استفاده از فناوری اطلاعات در این حوزه روستایی پرداخت. بر این اساس است که مراحل روش اجرای گردشگری الکترونیک روستایی به‌طور عام، شامل موارد زیر می‌شود:

- الف) شناخت و شناسایی شاخصه‌ها، سنجه و ویژگی‌های منطقه گردشگری در ابعاد عام، شامل: ویژگی‌های طبیعی جغرافیایی و اقلیمی؛ ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی؛ ویژگی‌های اقتصادی؛ جاذبه‌ها و پتانسیل‌های گردشگری.
- ب) شناخت و شناسایی شاخصه‌ها، سنجه و ویژگی‌های منطقه گردشگری در ابعاد خاص، شامل:

زیرساختار الکترونیک موجود و امکان توسعه و گسترش احتمالی بسترهای الکترونیک موجود برای رویکرد گردشگری الکترونیک در منطقه روستایی هدف؛ ویژگی‌های نرم‌افزاری موجود و امکان توسعه و گسترش احتمالی بسترهای نرم‌افزاری موجود یا مورد نیاز برای توسعه گردشگری الکترونیک روستایی در منطقه روستایی هدف؛

ویژگی‌های سخت‌افزاری موجود و امکان توسعه و گسترش احتمالی بسترهای سخت‌افزاری موجود یا مورد نیاز برای توسعه گردشگری الکترونیک روستایی در منطقه روستایی هدف؛

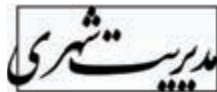
ویژگی‌های مربوط به سواد اطلاعاتی و میزان آشنایی احتمالی روستاییان و یا بسترهایی که می‌تواند در فرآیند توسعه سواد اطلاعاتی در منطقه روستایی مورد نظر مورد استفاده قرار داده شود.

ج) تجزیه و تحلیل و آنالیز جاذبه‌ها و پتانسیل‌های منطقه با اهداف گردشگری منطقه مورد نظر توسعه گردشگری برای استخراج نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای موجود در رابطه با توسعه گردشگری الکترونیک و استفاده از فناوری اطلاعات در قالب تحلیل سوات. (د) تدوین چشم‌اندازها، اهداف و آرمان‌های توسعه

نتیجه‌گیری راهکارها و پیشنهادها

چگونگی ایجاد گردشگری الکترونیک

پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک از دیدگاه صاحب‌نظران و اندیشمندان این حوزه در دنیا روش‌های متفاوتی دارد و به‌طور کلی دارای رویه مشخص و خاصی نیست. اما در مجموع همه آنها دارای یک چهارچوب و قالب کلی هستند و به‌طور کلی و در عین حال نامحسوس به همدیگر وابسته‌اند. با توجه به اینکه منابع و مطالب علمی بسیار محدودی در مورد شهر الکترونیک وجود دارد و ایجاد گردشگری الکترونیکی نیز یک پدیده نوظهور است، هنوز روش علمی و تئوریک تأییدشده‌ای برای پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک و مجازی ارائه نشده است و بیشتر مطالب نیز حاصل تجارب موجود در نتایج ایجاد و توسعه گردشگری الکترونیک در جهان می‌شود. علاوه بر این از آنجا که این کاربست فناوری اطلاعات در صنعت گردشگری خاصه گردشگری روستایی چالش‌های مخصوص به خود را دارد، لازم است تا در قالب تحلیل سوات (S.W.O.T) به تجزیه و تحلیل ویژگی‌ها، شاخصه‌ها و شرایط محیطی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی روستای هدف نیز پرداخته شود تا

طرح گردشگری الکترونیک در منطقه گردشگری و بررسی میزان انطباق آنها با شرایط عام فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و شرایط خاص: زیرساخت‌های توسعه فناوری اطلاعات، سخت‌افزارها، نرم‌افزارها و سواد اطلاعاتی.

ه) ارائه راهکارها، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اقدام احتمالی برای توسعه و گسترش گردشگری الکترونیک و پیش‌شرط‌های آن در مناطق روستایی هدف.

بر این اساس در گام نخست می‌بایست به شناسایی ویژگی‌ها و شاخصه‌های عام در منطقه مورد نظر طرح گردشگری پرداخت. در این راستا، لازم است تا شناسایی کاملی از وضع موجود منطقه روستایی تحقیق برداشته شود که در دو بعد عام و خاص صورت می‌گیرد تا امکان تحلیل و ساماندهی نتایج آن، در تدوین راهکارها، راهبردها و سیاست‌ها و برنامه‌های اقدام فراهم شود.

راهکارهای پیشنهادی

ارائه مدل پیشنهادی جهت پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک

با توجه به وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و شرایط خاص حاکم بر آن اجرای مراحل توسعه گردشگری الکترونیک در روستاها و مناطق دارای پتانسیل‌های طبیعی (اکوتوریسم) در نواحی حاشیه شهری و روستایی، اجرای گردشگری الکترونیک و پیاده‌سازی آن، دقت عمل و برنامه‌ریزی خاصی را نیاز دارد؛ چنانچه با در نظر گرفتن تمام محدودیت‌ها و فرصت‌های موجود بتوان در کمترین زمان و با صرف کمترین هزینه ممکن، اهداف پیش‌بینی‌شده را تحقق بخشید. از آنجا که در بسیاری از عملیات صنعتی و اجرایی از مدل «چرخه‌دمینگ» استفاده می‌شود، در ارائه این مدل برای توسعه گردشگری الکترونیک روستایی در ایران نیز به‌صورت پیشنهادی در قالب این روش به ارائه مراحل توسعه و گسترش فرآیند طرح‌ریزی و اجرا اشاره می‌شود.

این مراحل عبارتند از: ۱- طراحی و برنامه‌ریزی؛ ۲- اجرا؛ ۳- بازرسی و کنترل؛ ۴- اقدام اصلاحی.

الف) طراحی و برنامه‌ریزی

هدف از انجام این مرحله طراحی تغییراتی است که منجر به بهبود وضعیت موجود می‌شود. در این روند با بررسی‌های اولیه، انجام تجزیه و تحلیل بر روی سیستم پیشنهادی و مدنظر، رسم نمودارهای پاراتو و نمودار علت و معلولی، نقاط ضعف و قدرت سیستم موجود بررسی و سپس طرحی برای بهبود وضعیت موجود ارائه می‌شود. در این بخش فرآیند پیشنهادشده، دقیقاً بایستی الگوی گردشگری و توسعه توریسم در روستای پیشنهادی، اهداف، برنامه‌های عملیاتی و اجرایی، زمان و سایر عوامل مشخص شود و از مکانیسم‌های مختلف برای همپوشانی فعالیت‌ها و تعیین زمان شناوری آنها، با هدف کاهش هزینه‌ها و صرفه‌جویی در وقت و نیروی انسانی استفاده شود.

ب) اجرا

در این مرحله طرح و برنامه، اهداف پیش‌بینی‌شده اولیه حالتی اجرایی به خود می‌گیرند و عملیات لازم جهت تحقق آن صورت می‌پذیرد. با توجه به جدید بودن موضوع ایجاد و توسعه گردشگری روستایی الکترونیک و با توجه به شرایط فرهنگی، جغرافیایی و مقولاتی نظیر زیرساخت‌های الکترونیک، سخت‌افزار و نرم‌افزارها و سواد اطلاعاتی، لازم است تا گردشگری روستایی الکترونیک در برخی نقاط خاص کشور در نظر گرفته شود تا دستاوردها و نتایج حاصل از آن، پس از اصلاح و نقد و رفع مشکلات و معایب به سایر نقاط تعمیم داده شود.

د) بازرسی و کنترل

پس از اجرای آزمایشی طرح، به منظور تشخیص مؤثر بودن یا مفید بودن سیستم آزمایشی پیاده‌شده، لازم است تا تغییرات و اقدامات و سرمایه‌گذاری‌های صورت‌گرفته در کل فرآیند، مورد بازرسی قرار گیرد. خروجی این مرحله

در صورت مثبت بودن نتایج، به نوعی اثبات موفقیت‌آمیز بودن نسخه آزمایشی طرح تلقی می‌گردد.

(۱) طراحی گردشگری الکترونیکی روستایی؛ (۲) اجرای نمونه و آزمایشی؛ (۳) بازرسی و بازبینی کیفی؛ (۴) پیاده‌سازی و تثبیت.

ه) اقدام اصلاحی

هدف از این مرحله، پیاده‌سازی اقدامات اصلاحی و اعمال تغییرات مورد نیاز برای کل سیستم به منظور اصلاح ساختار سیستم و دستیابی به هدف مورد انتظار می‌باشد. انتظارات این مرحله نیز شامل طرح‌ریزی فرآیندها، استاندارد کردن فرآیندها و اخذ بازخورد از سیستم و انجام آموزش‌های لازم برای اجرای فرآیند استانداردسازی می‌باشد.

طراحی گردشگری الکترونیکی روستایی

این مرحله شامل موارد زیر می‌شود:

- ۱- تعریف چشم‌اندازها، راهبردها، سیاست‌های گردشگری روستایی در پیاده‌سازی گردشگری الکترونیک؛
- ۲- مشخص کردن طرح‌های کاربردی و قابل اجرا برای گردشگری الکترونیک؛
- ۳- تعریف پروژه‌های راهبردی مورد نیاز؛
- ۴- آموزش نیروی متخصص و کاردان؛
- ۵- اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی همگانی.

«مدل چرخه‌دمینگ یک مدل استاندارد جهانی برای انجام پروژه‌های عملی کلان است که می‌تواند در توسعه گردشگری الکترونیک نیز مورد استفاده قرار گیرد.»
با توجه به آنچه گفته شد، توسعه و گسترش گردشگری الکترونیک روستایی در مناطق روستایی دارای پتانسیل‌های گردشگری طبیعی، نیازمند پیاده‌سازی یک نمونه است تا پس از رفع اشکالات و اعمال اصلاحات لازم، نسبت به تعمیم آن به سایر روستاها و حاشیه شهرهای دارای پتانسیل‌های طبیعی گردشگری و برخوردار از امکانات بالقوه اقدام کرد. بر این اساس در مرحله اول، بر طبق چرخه‌دمینگ و با در نظر گیری شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی ایران می‌توان چارچوب زیر را پیشنهاد کرد:

۱- اجرای نمونه و آزمایشی

این مرحله باید موارد زیر را در بر داشته باشد:

- ۱- بازرنگری و مهندسی مجدد ساختار و فرآیندهای فعالیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری؛
- ۲- واردسازی فناوری اطلاعات در فرآیندهای اجرایی سازمان‌های گردشگری و روستاهای شامل طرح؛
- ۳- تعریف ارتباط فعالیت‌های گردشگری با استفاده از سیستم‌های الکترونیکی؛
- ۴- اجرای پروژه‌های راهبردی؛
- ۵- آموزش گسترده شهروندان جهت استفاده و کاربری سیستم؛
- ۶- ارائه بخشی از خدمات و تسهیلات گردشگری به صورت الکترونیکی نمونه.

۳- ایجاد وبسایت درگاه واحد برای دسترسی تمامی خدمات گردشگری روستایی در مناطقی روستایی هدف طرح گردشگری؛ ۴- ایجاد زیرساختار لازم برای ارائه خدمات الکترونیکی؛ ۵- فراهم‌سازی امکان دسترسی به تمامی خدمات و اطلاعات مورد نیاز برای گردشگران و جهانگردان از مناطقی روستایی موضوع طرح و از طریق اینترنت؛ ۶- بازنگری منظم سیاست‌ها و برنامه‌های دولت الکترونیک ایران و تطبیق طرح‌های گردشگری با چشم‌اندازهای موجود.

- بازرسی و بازبینی کیفی

این مرحله نیز موارد زیر را شامل می‌شود:

- ۱- ارزیابی و بررسی نقاط قوت و ضعف؛ ۲- مدیریت اطلاعات (به منظور کسب بازخوردهای حاصل از نواحی روستایی شامل طرح)؛ ۳- مدیریت تغییر (اصلاح نقاط ضعف طرح نمونه در حال اجرا یا اجراشده)؛ ۴- تجزیه و تحلیل سیستم جدید پیشنهادی؛ ۵- مقایسه سیستم جدید با سیستم قبلی.

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

- پیاده‌سازی

- این مرحله نیز مواردی به شرح زیر را شامل می‌شود:
- ۱- یکپارچه‌سازی فعالیتهای گردشگری در حوزه مناطق روستایی مشتمل بر طرح؛ ۲- تدوین استانداردهای لازم در حوزه گردشگری الکترونیک؛

منابع و کتاب شناسی:

- (۱) محمودی نژاد، هادی؛ پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی اکوتوریسم با تأکید بر نواحی روستایی حاشیه رودخانه و سد، به راهنمایی دکتر محمدرضا پورجعفر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۶.
- (۲) بمانیان، محمدرضا و محمودی نژاد، هادی؛ بررسی یک ضرورت، التزام تحقق پذیری شهرسازی الکترونیک: مفاهیم و چالش‌ها، همایش گردشگری الکترونیک، مهر ۱۳۸۶.
- (۳) الوانی، مهدی؛ دشتی، زهره؛ اصول و مبانی جهانگردی، معاونت اقتصاد و برنامه ریزی بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳.
- (۴) پارساییان، علی؛ اعرابی، محمد؛ جهانگردی در چشم اندازی جامع، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۲.
- (۵) اعرابی، محمد؛ ایزدی، داوود؛ مدیریت جهانگردی، مبانی، راهبردها و آثار، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۹.
- (۶) غمخوار، اکبر؛ اصول و مبانی جهانگردی، انتشارات فرآمد، ۱۳۸۲.
- (۷) اعرابی، محمد؛ ایزدی، داوود؛ سیاستگذاری جهانگردی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۲.
- (۸) منشی زاده، رحمت‌الله و نصیری، فاطمه؛ گردشگری روستایی، انتشارات منشی، ۱۳۷۹.
- (۹) بحرینی، حسین؛ طرح توسعه گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، ۱۳۷۹.
- (۱۰) روزنامه همشهری، گلگشت در عالم، پرونده‌ای برای گردشگری، ضمیمه هفتگی اندیشه، ۳۰ آذر ۱۳۸۴.
- (۱۱) امینی، امیر هوشنگ؛ جغرافیای توریستی، مدرسه عالی خدمات جهانگردی و اطلاعات، ۱۳۵۰.
- (۱۲) معاونت خدمات مدیریت و اطلاع رسانی دفتر ریاست جمهور، اسنادی از صنعت جهانگردی در ایران (۱۳۵۷-۱۳۰۱.ه.ش)، ۱۳۸۰.
- (۱۳) عبدالله زاده، محمود؛ سازمان جهانی گردشگری، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۹.
- (۱۴) گتاجی، محمدمهدی؛ اصول بازاریابی خدمات مسافرتی و گردشگری، انتشارات فرس، ۱۳۸۳.
- (۱۵) زاهدی اصل، محمد؛ مبانی رفاه اجتماعی، تهران: نشر دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۱.
- (۱۶) چاک‌وای گی و دیگران؛ جهانگردی در چشم انداز جامع، ترجمه علی پارساییان و محمود اعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۷.
- (۱۷) شارپلی، جولیا؛ گردشگری روستایی، ترجمه رحمت‌الله منشی زاده و فاطمه نصیری، تهران: نشر منشی، ۱۳۸۰.
- (۱۸) رحیمی، حسین؛ جهانگردی روستایی و قلمرو آن، ماهنامه سیاسی اقتصادی، شماره ۱۸۵-۱۸۶، ۱۳۸۱.
- ۱۹ لی، جان؛ گردشگری و توسعه در جهان سوم، ترجمه عبدالرضا رکن‌الدین افتخاری و معصومه السادات امین صالحی، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۷۸.
- (۲۰) قادری، اسماعی؛ نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی پایدار، پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.
- (۲۱) زرگر، محمود؛ مدل‌های راهبردی و راهکارهای تجارت در اینترنت، تهران: انتشارات بهینه، ۱۳۸۰.
- (۲۲) نیکبخش تهرانی، محمدحسن؛ آذر صابری، مهدی؛ آشنایی با تجارت الکترونیک و زیرساخت‌های آن، تهران، انستیتو ایزایران، ۱۳۸۰.
- (۲۳) صنایعی، علی؛ تجارت الکترونیک در هزاره سوم، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، ۱۳۸۱.
- (۲۴) قزل ایاغ، مزده؛ تجارت الکترونیکی مبتنی بر اینترنت، همایش جهانی شهرهای الکترونیکی و اینترنتی، ۱۳۸۰.

CDS رویکردی جدید در برنامه ریزی شهری در رویکردی تحلیلی

یوسف اشرفی*

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

CDS a new approach in urban planning

Abstract:

Cities identified themselves as the main factor of countries future economic factor very fast in the world and they got this specification because of their growing population volume, citizen growth especially in developing countries and their deep importance in economics. More over cities are facing challenges like citizenship world poverty, population attraction looking for job and a better life and etc. because of the economic condition. In fact in a world economics and not having economical preventives competition is increasing between cities. City development strategy provides a kind of frame work to encounter these challenges. This process determines a structure for economical growth strategies which are a part of city's specifications and this process creates a constant and equal condition using policies, strategies and measures for the poor. CDS in most conditions emphasizes on regional economic growth and its goal is to improve economics, create more jobs and improve services.

Keywords: urban development strategy, strategic planning, urban planning, point of view, strategy.

چکیده

شهرها خیلی سریع خود را به عنوان عامل قطعی آینده اقتصادی کشورها در سطح بین المللی معرفی کردند. آنها این ویژگی را به واسطه حجم همیشه فزاینده نسبت جمعیت شان، رشد سریع جمعیت شهری به ویژه در کشورهای در حال توسعه، به علاوه اهمیت زیاد و عمیق شان در اقتصاد به دست آورده اند. علاوه بر این، شهرها با چالش های زیادی مانند فقر جهانی شهرنشینی، جذب زیاد جمعیت به مراکز شهری در جستجوی شغل و زندگی بهتر به دلیل قدرت اقتصادی شان مواجه هستند. در مجموع در یک اقتصاد جهانی و با آزاد شدن موانع تجاری، رقابت میان شهرها به طور فزاینده ای در حال افزایش است. استراتژی توسعه شهری چارچوبی برای مواجه شدن با بحران ها و چالش های مذکور فراهم می آورد.

این فرآیند یک ساختار برای استراتژی های رشد اقتصادی که جزء لاینفک ویژگی شهر هستند تعیین می کند. به طور همزمان این فرآیند شرایطی برای ایجاد شهر پایدار و برابر به واسطه سیاست ها، استراتژی ها و اقداماتی به نفع فقیران شهری فراهم می آورد و لذا در بیشتر حالتها بر روی رشد اقتصاد محلی تأکید می کند و هدف آن بهبود کارایی اقتصادی، ایجاد طیف وسیعی از اشتغال و توسعه و ارتقای خدمات است.

کلمات کلیدی:

استراتژی توسعه شهری، برنامه ریزی استراتژیک، برنامه ریزی شهری، رویکرد، استراتژی

مقدمه

شهرها به سرعت در حال رشد هستند. طبق برآوردها، تا سال ۲۰۳۰ میلادی، دو میلیارد نفر به جمعیت مناطق شهری افزوده خواهد شد و بیشتر تأثیرات این افزایش در کشورهای جهان سوم احساس می‌شود. با وجود رشد جمعیت شهرها به خصوص در کشورهای در حال توسعه، این شهرها ضرورتاً توسعه پیدا نمی‌کنند؛ در عوض، این رشد سریع، فشارهای زیادی را بر محیط زندگی شهری وارد می‌کند. نتیجه این رشد، فقر شهرنشینی، رشد زاغه‌ها و افزایش ناامیدی برای آنهایی است که برای زنده ماندن و ترقی خانواده خود در سکونتگاه‌های متراکم زمین‌های حاشیه شهر بدون دسترسی به خدمات اساسی و اغلب بدون دسترسی به حق مسلم انسانی خود در کشمکش هستند. با وجود این، شهرنشینی دلیل واقعی بیشتر مشکلات شهری نیست. اغلب اوقات دلیل واقعی این مشکلات کمبود ظرفیت‌های اجرایی و سیاسی و نبود تعهد برای مدیریت مؤثر شهری است.

استراتژی توسعه شهری (CDS) جدیدترین رویکرد در برنامه‌ریزی شهری است که توسط سازمان ائتلاف

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

■ ۹۰ ■

شهرها در سال ۱۹۹۹ با هدف ارتقای توسعه شهری پایدار، ارتقای کیفیت اداره و مدیریت شهر و کاهش سیستماتیک و مداوم فقر شهری پیشنهاد شده است. در مقاله حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع و اسناد خارجی در زمینه CDS و نیز مطالعه شهرهایی که سند CDS برای آنها تهیه شده است، به بررسی و تشریح این رویکرد، اهداف، اصول و فرآیند تهیه آن پرداخته می‌شود. در همین راستا ابتدا مختصراً به برنامه‌ریزی و تحولات سده اخیر آن پرداخته خواهد شد و سپس وارد مبحث استراتژی توسعه شهری می‌شویم.

برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی در معنای کلی، نوعی محاسبه‌گری و نظم‌بخشی به فعالیت‌ها برای رسیدن به اهداف مشخص است (طالب و عنبری، ۱۳۸۵: ۱۸۲). در واقع برنامه‌ریزی، دیسیپلینی دینامیک است که در طول سده گذشته تغییرات زیادی به خود دیده است. جدول (شماره ۱) خط زمانی این تغییرات و فلسفه‌های برنامه‌ریزی از سال ۱۹۰۰ تا سال ۱۹۹۰ را نشان می‌دهد.

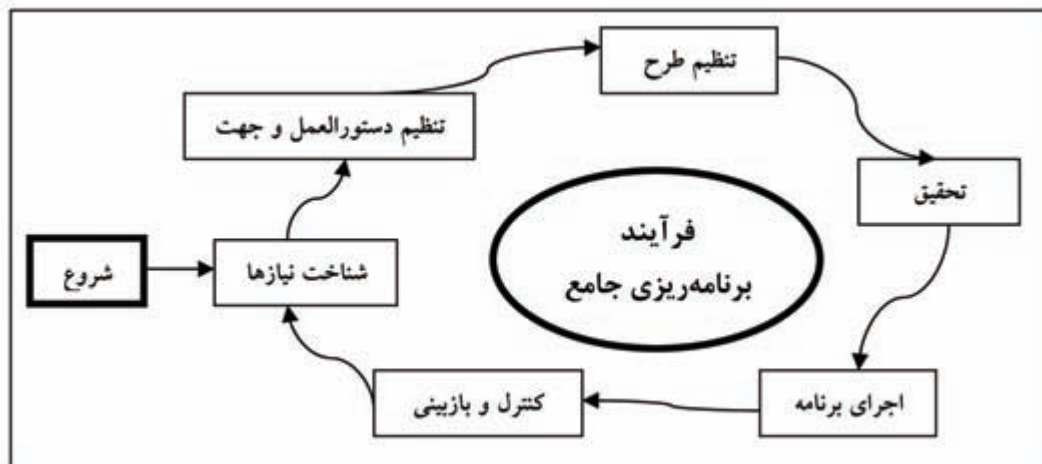
جدول (شماره ۱): تغییرات جنبه‌های برنامه‌ریزی و موارد کاربردی آن

دوره زمانی	۱۹۰۰	۱۹۵۰	۱۹۶۰	۱۹۷۰	۱۹۸۰-۱۹۷۰	۱۹۸۰	۱۹۹۰
محصول	طرح جامع یا کلی ^۱	طرح جامع ^۲	طرح اقدام جمعی ^۳	وضع موجود، نقشه جایگاه و طرح توسعه ^۴	طرح راهبردی	مأموریت، وضعیت و طرح اجرایی	ضوابط و طرح توسعه
جهت حرکت	شهر زیبا و برنامه‌ریزی شهری	برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	برنامه‌ریزی و کالتی ^۵	برنامه‌ریزی محیطی	برنامه‌ریزی فرآیندی	برنامه‌ریزی اجتماع محور و فرآیندی ^۶	شهرنشینی جدید و برنامه‌ریزی سنتی جدید ^۷
تئوری برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی فیزیکی	برنامه‌ریزی جامع	برنامه‌ریزی اجتماعی	برنامه‌ریزی اکولوژیکی	برنامه‌ریزی راهبرد عمومی	برنامه‌ریزی استراتژیک و انتقالی	برنامه‌ریزی فیزیکی
ریشه‌ها	معماری منظر، معماری، جامعه‌شناسی، حقوق، جغرافی، مهندسی، اقتصاد						

- 1- Master or General Plan
- 2- Comprehensive Plan
- 3- Community Action
- 4- Inventory, Site Plan, and Development Plan
- 5- Advocacy Planning
- 6- Community based Planning / Open-ended Planning
- 7- New Urbanism or Neotraditional Planning

مأخذ: (Cooper, 1988: 2)

شکل (شماره ۱): فرآیند برنامه‌ریزی جامع

مأخذ: (Cooper, 1998: 6)

تحت عنوان «در جنگ» مفهوم راهبرد را مطرح می‌سازد. استراتژی به «چه باید انجام گیرد» مربوط می‌شود و برنامه‌ریزی به «چگونه انجام گرفتن کارها» (یمینی دوزی سرخابی، ۱۳۸۲: ۳۵). استراتژی مجموعه اقدامات و سیاست‌هایی است که جهت‌گیری کلی را مشخص می‌کند. این محور چگونگی میل به اهداف بلندمدت را تعیین می‌نماید.

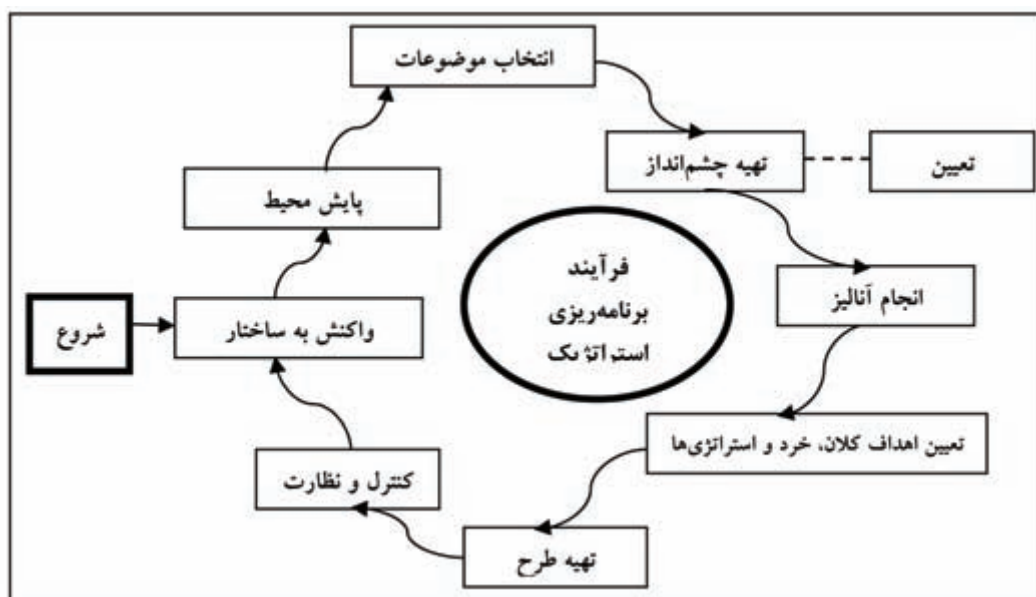
یکی از پیامدهای تفکر سیستمی، ظهور برنامه‌ریزی استراتژیک در امریکا بود. این شیوه برنامه‌ریزی با استفاده از دیدگاه برنامه‌ریزی سیستمی و نیز مدیریت و تصمیم‌گیری سازمانی اوج گرفت و تحت عنوان الگوی جدید «برنامه‌ریزی استراتژیک» ابتدا در بخش خصوصی رواج پیدا کرد و سپس در برنامه‌ریزی عمومی مورد استقبال قرار گرفت (مرادی مسیحی، ۱۳۸۴: ۵۸). برنامه‌ریزی راهبردی در واقع از بطن مدیریت راهبردی زاده شده است که ابتدا در دهه ۱۹۶۰ در قلمرو فعالیت شرکت‌های تجاری در امریکا رواج پیدا کرد و به همین دلیل عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی شرکتی» به آن اطلاق گردید. در واقع مدیریت راهبردی و برنامه‌ریزی راهبردی از نیاز شرکت‌های بزرگ امریکایی به حفظ بقا و دوام خود در شرایط نامن و متغییر اقتصادی نشأت می‌گرفت (مه‌دیزاده، ۱۳۸۵: ۱۶۵ و ۱۶۶).

برنامه‌ریزی شهری در اوایل قرن بیستم با هدف انتظام بخشیدن به تمام فعالیت‌های مربوط به توسعه و عمران شهری تحت نظارت بخش عمومی به وجود آمد. این نوع برنامه‌ریزی - همان گونه که در جدول هم مشاهده می‌شود - تحت عنوان کلی طرح‌های جامع، کاربرد جهانی پیدا کرد. تا سال ۱۳۵۰ الگوی طرح‌های جامع، الگوی غالب برنامه‌ریزی شهری در جهان بود؛ اما از دهه ۱۹۶۰ به این طرف به دلیل ماهیت پیچیده شهرها و نیز حالت ایستایی طرح‌های جامع و البته مشکلات دیگر این طرح‌ها چه از نظر مبانی نظری و چه از نظر روش تهیه، طرح‌های راهبردی با رویکرد سیستمی جای طرح‌های جامع را گرفت. با توجه به این که بحث‌های خیلی زیادی در مورد طرح‌های جامع و مبانی و مشکلات آنها صورت گرفته، در این مقاله برای جلوگیری از اطاله کلام فقط به فرآیند تهیه این طرح (شکل شماره ۱) بسنده می‌کنیم و وارد بحث اصلی که رویکرد استراتژیک و استراتژی توسعه شهری است می‌شویم.^۸

استراتژی و برنامه‌ریزی استراتژیک

ریشه استراتژی به زمینه‌های نظامی بر می‌گردد و منشأ آن را در کتاب «سون تزو» با عنوان «هنر جنگ» می‌توان یافت که در قرن ششم قبل از میلاد نوشته شده است. در قرن نوزدهم نیز کتاب «کارل فون کلسوتیز»

شکل (شماره ۲): فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک

مأخذ: (Cooper, 1998: 10)

مرحله دوم: برنامه‌ریزی اجرایی شامل اجرای تصمیمات، اصلاح و نظارت (مهديزاده، ۱۳۸۵: ۱۶۶). در برنامه‌ریزی استراتژیک، مرحله اجرا پیوندی ناگسستنی با مرحله تولید برنامه دارد و هرگز برنامه در مرحله تولید و بدون توجه به مراحل اجرایی ثابت فرض نمی‌شود و همواره پویایی و انعطاف از اصول اساسی این نوع برنامه‌ریزی است (ملک افضلی، ۱۳۸۲: ۱۹۱). شکل (شماره ۲) فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک را نشان می‌دهد.

رویکرد نوین به برنامه‌ریزی استراتژیک اندکی متفاوت از شیوه برنامه‌ریزی استراتژیک سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ می‌باشد؛ اولاً کاملاً بر پایه اقتصاد و به‌کارگیری منابع کمیاب به صورت مؤثر بنا نهاده شده است و دیگر اینکه گزینشی عمل کرده و تمرکز خود را بر تحقق اهداف محدود قرار داده است. در این رویکرد، بر اجرا و دستیابی به نتایج تأکید بیشتری می‌شود. ویژگی دیگر این رویکرد مشارکت جامعه محلی و گروه‌های ذینفع در فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک می‌باشد. در سال‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ برنامه‌ریزی کاملاً در انحصار حرفه‌ای برنامه‌ریزان بوده است. امروزه مشورت نه تنها یک امر صوری و تزئینی تلقی نمی‌شود بلکه شیوه‌ای است که بر اساس آن می‌توان به نیازهای جامعه محلی، سازمان‌ها و بخش خصوصی که نهایتاً در امر اجرای برنامه‌ریزی نیز دخیل می‌باشند، پی برد (مرادی مسیحی، ۱۳۸۱: ۱۷).

مفهوم کلیدی در برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک تقسیم وظایف برنامه‌ریزی به دو مرحله اساسی است که یک فرآیند واحد را تشکیل می‌دهد:

CDS^۹ یا استراتژی توسعه شهری
CDS فرآیند تهیه چشم‌انداز بلندمدت از آینده شهر است که بر اساس آن برنامه‌های اجرایی (Action plan) تهیه می‌شوند. تمرکز CDS بر روی تقویت اقتصاد رقابت‌پذیر است اما در عین حال جنبه‌های زیست‌محیطی، مالی، زیرساخت‌ها، ساختار شهری و کاهش فقر را نیز پوشش می‌دهد. CDS فرآیندی مشارکتی است که همه ذی‌نفع‌ها و بهره‌وران شهری از همه اجزای جامعه را در بر

مرحله اول: برنامه‌ریزی راهبردی شامل تصمیم‌سازی و سیاستگذاری

می‌گیرد (1: 2006, CDS in China a manual). استراتژی توسعه شهری، یک ابزار جدید برای کمک به توسعه، یک ابزار طراحی شده برای پاسخ به تغییرات جزر و مدی فراگیر جهانی و تسکین فقر شهری و توسعه اقتصاد محلی می‌باشد. اهداف CDS مشارکت ترکیبی همه اجزای تأثیرگذار در جامعه برای رسیدن به چشم‌انداز بلندمدت یکپارچه شهر، تثبیت یک استراتژی رشد، به توافق رسیدن در مورد اولویت‌های مشکلات اداری و شناسایی طرح‌های اجرایی کوتاه‌مدت است (9: 2002, The world bank).

استراتژی توسعه شهری بر فرآیند تغییر، تقویت پویایی اقتصادی و فرصت‌ها متمرکز بوده و استراتژی‌های منعطفی را برای پاسخگویی به واقعیت‌های اقتصادی در شرایط رقابتی به کار می‌گیرد. استراتژی توسعه شهری به ظرفیت‌سازی بهره‌وران برای مدیریت مؤثرتر و کارآمدتر شهر کمک کرده و جذب سرمایه‌ها برای بهبود شرایط اقتصادی شهر را تشویق می‌کند.

استراتژی توسعه شهری یکی از دو رویکرد اصلی در پیمان‌نامه شهرها (Cities alliance) و موضوع اصلی این پیمان‌نامه می‌باشد.^{۱۰} CDS ابزاری برای توسعه مناطق شهری فقیر می‌باشد. CDS نهایتاً یک تصمیم‌سازی مشارکتی است برای شهرهایی که با بحران فقر شهرنشینی، افزایش رقابت و اعمال فشار بر پایداری محیطی و اقتصادی روبه‌رو هستند. CDS چارچوبی برای رشد اقتصادی، پایداری و برابری آن با انجام یکسری اعمال و استراتژی‌ها فراهم می‌آورد (UMPcity development strategy, 8: 2002). سند CDS برای رشد منطبق با عدالت اجتماعی شهر از طریق همکاری و مشارکت گسترده جامعه در جهت ارتقای کیفیت زندگی کلیه شهروندان به‌ویژه اقشار فقیر تهیه می‌گردد و هدف اصلی آن تأمین توسعه پایدار شهری از طریق ایجاد ظرفیت‌های اجتماعی برای ایجاد مشارکت همگانی می‌باشد.

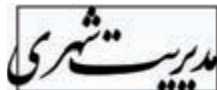
با توجه به تنوع شهرها، بهترین برنامه قابل اجرای جهانی برای پیاده کردن استراتژی توسعه شهری

وجود ندارد. هر شهری نیازمند شناسایی و مشخص کردن فرصت‌ها و مشکلات خود است که ممکن است به‌طور قابل توجهی نسبت به مکانی که واقع شده، سطح اقتصاد، اجتماع و توسعه نهادی و بسیاری فاکتورهای دیگر متفاوت باشد (annual report, 2003: 9). برای مثال CDS در شهر کونکای^{۱۱} اکوادور بر روی کاهش فقر و رشد اقتصادی در چارچوب طرح سرمایه‌گذاری استراتژیک تمرکز دارد و تلاش می‌کند فرآیند مشارکت در شهر را توسعه بدهد (UMP city development strategy, 13: 2002) در صورتی که تمرکز اصلی CDS در شهر شن‌یانگ^{۱۲} چین، باز تعریف نقش اجتماعی حکومت شهری و افزایش رشد اقتصادی از طریق فرآیند تصمیم‌سازی بخش خصوصی می‌باشد (Ibid:17). بنابراین بسته به نوع مکان، زمینه و بازیگران آن، CDS اشکال زیادی به خود می‌گیرد؛ اما ۵ ویژگی مشخص برای CDS می‌توان تعریف کرد:

- ۱- فرآیند CDS توسط شهر انجام شده و نتیجه و محصول آن نیز شهر را در بر می‌گیرد نه حکومت، سازمان مالی بین‌المللی یا مشاوران را.
- ۲- CDS یک چشم‌انداز بلندمدت را در بر می‌گیرد اما با یکسری طرح‌های اجرایی کوتاه‌مدت انجام می‌شود.
- ۳- یک مشارکت معنی‌دار از طرف بهره‌وران در فرآیند وجود دارد و بنابراین در نتیجه فرآیند درگیر هستند.
- ۴- نتیجه CDS استراتژیک و دارای جنبه‌های گوناگون می‌باشد. بنابراین تحت سلطه یک موضوع نبوده و مانند طرح‌های جامع ثابت و ایستا نمی‌باشد.
- ۵- فرآیند CDS به ابداع روش‌های جدیدی از تفکر درباره توسعه شهر و پایداری آن منجر می‌شود (1: 2006, CDS in china: a manual).

اهداف CDS

اهداف فرآیند CDS شامل استراتژی دورنمای یکپارچه شهری، بهبود حکومت و مدیریت شهری، افزایش سرمایه‌گذاری و کاهش سیستماتیک و مداوم

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

۹۳

۱۰- پیمان‌نامه شهرها در ۱۹۹۹ برای اتحاد شهرها و توسعه مشترک آنها با تعهد بر کاهش فقر شهری به‌عنوان یک موضوع مشترک برای همه جهان بسته شد. اعضای شورای گروه Un-Habitat، بانک جهانی، مؤسسه مسؤلین محلی و دولت‌ها می‌باشند. برای اطلاعات بیشتر در مورد cities alliance به این آدرس مراجعه کنید:

www.citiesalliance.org
11-Cuenca
12-Shenyang

فقر شهری است. بیشترین اهمیت این رویکرد این است که به عنوان یک استراتژی گسترده شهری، شهر را به عنوان موتور توسعه اقتصادی در نظر می گیرد و تأثیر مستقیم در کاهش فقر، رشد اقتصادی محلی و بهبود حکمرانی دارد. رویکرد واقعی CDS با توجه به شرایط ملی و محلی متغیر است. با وجود این، بدون توجه به تفاوت های محلی، بیشتر استراتژی های توسعه شهری به عنوان یک فرآیند مشارکتی و بهبودی مؤثر در سه موضوع زیر پذیرفته شده اند:

مدیریت شهری، رشد اقتصادی و کاهش فقر.

مدیریت شهری

مدیریت شهری یک مفهوم پیچیده و دینامیک و پیوسته با موضوعات دیگر می باشد. «پوگ» می گوید: مدیریت توسعه شهر برای پایداری، دامنه ای از الگوهای رشد و تغییراتی است که از نظر محیطی - اقتصادی و اجتماعی باید بهتر از الگوهای جایگزین باشند (Pugh, 2002). «ویلیس» در مقابل معتقد است که مدیریت مناطق شهری برای توسعه پایدار نیاز به شناسایی سنت های محلی، پذیرش و ایجاد ارزش های فرهنگی محلی دارد (Willis, 2001). هدف مدیریت شهری رسیدن به توسعه پایدار شهری با هدف گیری دامنه وسیعی از بخش های فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و با ابعاد متفاوت سازمانی است. بنابراین مدیریت شهری را باید به عنوان یک موضوع پیچیده و چندبعدی در نظر بگیریم (Wong & others, 2006: 647). «استرن» با انتقاد از رویکرد بخشی در مدیریت شهری می گوید: رویکرد بخشی پذیرفته شده توسط برنامه مدیریت شهری (UMP) سازمان ملل، به دلیل افزایش پیچیدگی رشد شهری نارسایی های زیادی دارد و ابهامات زیادی را در زمینه مفهوم کلی مدیریت شهری باقی می گذارد. او از یک رویکرد درون بخشی دفاع کرده و به طور مفهومی، مفهوم مدیریت شهری را تغییر داد (Stren, 1993). با توجه به تعاریف ذکر شده از مدیریت شهری می توانیم

به موضوع مفهومی روشنی از مدیریت شهری و نکات کلیدی آن برسیم. نخست اینکه هدف نهایی مدیریت شهری ترقی و افزایش پایداری و رقابت پذیری شهر است. دوم اینکه مدیریت شهری نیاز به یک رویکرد یکپارچه ای دارد که در آن همه بخش های مرتبط با توسعه شهری در تعامل با یکدیگر قرار بگیرند و سوم در نظر داشتن دخالت مؤثر و استراتژیک در مدیریت شهر است. به علاوه مدیریت شهری نیاز به تعهد قوی از یک حکومت محلی قدرتمند دارد تا از درگیران فعال بخش خصوصی و اجتماعی در شهر حمایت کند. به این معنی که دولت محلی باید نقش یک محرک و هدایتگر را برای یکپارچه کردن همه بازیگران در توسعه شهر بازی کند و به عنوان یک بی طرف برای تشویق رقابت در شهر بین بخش های مختلف تلاش کند.

بسیاری از فعالیت های CDS برای بالا بردن رویکرد مشارکتی در برنامه ریزی استراتژیک و توسعه استفاده می شوند. CDS از اصل تابعیت شهری استفاده می کند که تأکید می کند دسترسی هیچ مرد، زن یا بچه ای به ضرورت های زندگی شهری مانند پناهگاه مناسب، امنیت مالکیت، آب سالم، بهداشت، محیط تمیز، سلامتی، تحصیلات و تغذیه، اشتغال و امنیت عمومی و جابجایی نباید مورد غفلت واقع شود. اصل های مرکزی مدیریت خوب شهری - برابری، سودمندی، پاسخگویی، مشارکت و امنیت - در طول مدت تهیه CDS تأکید شده است. بهبود مدیریت شهری اصل کلیدی برای ریشه یابی فقر شهری به علاوه کنترل کردن فرصت هایی است که جهانی شدن و تمرکززدایی به وجود می آورد.

رشد اقتصادی

آینده شهرها به طور فزاینده ای به توانایی ها و مزیت های اقتصادی شان وابسته است. یکی از مراکز توجه اصلی CDS اقتصاد است. استراتژی توسعه اقتصاد محلی در هر شهر به عنوان جزئی از عمل CDS توسعه پیدا می کند. فرآیند CDS در جمع کردن گروه های مختلف

ذی‌نفوذ- دولت محلی، بخش خصوصی و فقیران- بسیار مفید عمل می‌کند تا مناطق دارای ارجحیت و توسعه طرح‌های اجرایی متمرکز برای بهبود سودمندی و کارایی کل اقتصاد شهری را تعریف کند. همچنین به مردم اجازه می‌دهد و آنها را تشویق می‌کند تا در یک راه جدید و متفاوت درباره آینده شهرشان فکر کنند.

ارتباط میان رشد اقتصادی و کاهش فقر در درون بازار کار شهری مشخص می‌شود. در بسیاری از شهرها مطالعات جزئی‌تری از بخش غیررسمی شهر و بنگاه‌های کوچک اقتصادی انجام می‌شود. همچنین این نیز مشخص شده که برای دخالت اقتصادی در سطح محلی محدودیت‌هایی وجود دارد. در بسیاری شهرها عملکرد غالب و مسئولیت دولت محلی به‌وسیله قانون‌گذار ملی تعریف شده است که برای سیاست‌های اصلی اقتصادی و تصمیمات سرمایه‌گذاری در سطح محلی کاربرد ندارد. بنابراین این محتمل است که برای تکمیل طرح‌های توسعه اقتصاد محلی، محدودیت‌های زیادی وجود خواهد داشت.

کاهش فقر

استراتژی توسعه شهری معتقد است که شهر تنها در شرایطی می‌تواند پایدار باشد که ایجاد برابری و عدالت کند. بنابراین فقیران باید صدا و فضای کافی را برای زندگی در شهر داشته باشند. در این زمینه موضوعاتی مانند امنیت تصرف، اشتغال، دسترسی به خدمات اساسی، تخصیص برابر منابع شهر و قیمت مناسب خدمات قابل بحث هستند (City Development Hyderabad, 2004:1). شرط لازم در رویکرد CDS برای رسیدن به برابری و پایداری، رها کردن خیالبافی‌های فراگیر و جامع و در عوض جذب مشارکت توده‌های مهم بهره‌وران شهری در استراتژی‌ها و همچنین استفاده از دانش و نبوغ محلی برای اظهار نظر و دادن راه‌حل می‌باشد.

ساختمان شهرها که در بیرون از آن حالت رقابتی و در درون آن حالت برابری وجود دارد و منطقه شهری

که تولیدکننده و به‌طور اقتصادی پویا است در ارتباط با دیگر مناطق شهری رشد می‌کنند. این دو موضوع (حالت رقابتی بین شهرها و در عین حال وابستگی متقابل آنها به یکدیگر) امروزه بزرگ‌ترین چالش توسعه به حساب می‌آیند. این چالش‌ها ارتباط مستقیمی با موضوع کلیدی کاهش فقر دارند. کاهش فقر یک هدف مهم برای کل فرآیند CDS به حساب می‌آید اگرچه در بعضی از حالت‌ها میزان شفافیت آن نسبت به دیگر اهداف کم می‌باشد. در بسیاری از شهرها اطلاعات اساسی در مورد فقیران، موقعیت مسکن‌شان، شرایط کاری و نحوه خدمات‌دهی، به‌آسانی در دسترس نیست؛ بنابراین زمان قابل توجه و تلاش زیادی به این کار اختصاص داده می‌شود. شرکت فقیران در گروه‌های سازمان داده شده در بسیاری از شهرها از طریق CDS امکان‌پذیر شده است.

CDS به‌عنوان یک برنامه کل‌نگر، راه‌های ترقی، رقابت‌پذیری شهر، قابلیت زندگی، مدیریت و قدرت پرداخت مالی آن را شناسایی می‌کند. این شامل فرآیندی برای درگیر کردن گروه‌های گسترده‌ای از رهبران محلی برای کمک به قدرتمند کردن طرح‌ها و استراتژی‌های شهری، بررسی چالش‌ها و فرصت‌های آن می‌باشد. در گذشته به نیازهای توسعه شهری اغلب در قالب پروژه‌های بخشی‌انفرادی پاسخ داده می‌شد. این روش برای شهرهایی که با مشکلات چندبعدی و چندبخشی روبه‌رو هستند چندان مناسب نمی‌باشد. در بیشتر اوقات این مشکلات باید به‌صورت یکپارچه مورد تحلیل قرار گرفته- اغلب از نظر جغرافیایی به‌صورت منطقه شهری- اولویت‌بندی شود و در جهت حرکت دادن یا پایدار ساختن رشد اقتصادی باشد و کیفیت زندگی شهری را بهبود بخشد.

اصول CDS

CDS براساس اصول چهارگانه زیر که نشانگر پایداری شهرها هستند، بنیان نهاده شده است:

عمومی است تا بتواند از عهده مشکلات اصلی ساکنان شهری برآید (Van Jijk, 2002). یکی از اجزای کلیدی در مطالعات و تحلیل‌های CDS، تحلیل توان رقابت اقتصادی شهر در سطوح بین‌المللی، ملی و منطقه‌ای است. به عبارت دیگر تدوین راهبرد توسعه و متعاقباً تدوین برنامه اجرایی، مستلزم تعیین مزیت رقابتی شهرها می‌باشد. از این رو تحلیل بستر اقتصادی شهر به منظور ارزیابی قوت‌ها و ضعف‌های آن در مقایسه با دیگر شهرهای منطقه و کشور با هدف شناسایی گوشه‌هایی^{۱۷} است که شهر در آن مزیت رقابتی داشته و قادر خواهد بود برای ارائه محصولات و خدمات خود بازار فراهم نماید (گلکار، ۱۳۸۳: ۶۵). CDS در جستجوی رشد سرمایه‌گذاری بومی و خارجی و تند کردن توانایی شهر برای رقابت‌پذیری است. برای رسیدن به این هدف باید با ایجاد اصلاحات مالی و سازمانی، قدرت شهر برای رقابت با دیگر شهرها را تقویت کرد.

شهرهای رقابتی شهرهایی هستند که اقتصاد قوی با رشد اشتغال، درآمد و سرمایه‌گذاری همه‌جانبه دارند. لازمه توسعه کارآمد شهری فراهم آوردن شرایط مناسب برای افزایش بهره‌وری افراد و مؤسسات است. در شهرهای رقابتی، تولید، سرمایه‌گذاری، اشتغال و تجارت به شکل پویا و در ارتباط با فرصت‌های بازار شکل می‌گیرند. در این بعد لازم است شهروندان از فرصت‌های اشتغال و درآمد کافی برخوردار باشند و اقتصاد شهر بتواند این فرصت‌ها را حفظ کرده و متناسب با افزایش نیاز، فرصت‌های جدیدی به‌وجود آورد. مصادیق موجود از اقتصاد کشورهای مختلف این مسأله را اثبات کرده است که گزیدن شیوه اقتصاد بازار و تن سپردن به رقابت، در مجموع به رشد و افزایش رفاه منجر شده است (رضازاده و همکار، ۱۳۸۳: ۳۱). در مقابل این مسأله، تهدیدهایی همچون به مخاطره افتادن محیط زیست و بروز شکاف درآمدی در جامعه اجتناب‌ناپذیر است. بنابراین برای حفظ رقابت‌پذیری شهرها باید حتی‌الامکان از فرصت‌هایی که به‌دست می‌آید در جهت رشد و ارتقای رفاه استفاده کرد و در مقابل، به شیوه‌هایی برای جبران آسیب‌هایی که از

- قابلیت زندگی^{۱۳}

- رقابت‌پذیری^{۱۴}

- بانک‌پذیری^{۱۵}

- مدیریت و حاکمیت خوب شهری^{۱۶}

قابلیت زندگی

یکی از رویکردهای نوین در زمینه اصلاح و گسترش مفهوم توسعه، مطرح شدن مفهوم کیفیت زندگی و دخالت دادن شاخص‌های اجتماعی و کیفی در اهداف توسعه و عمران شهری و منطقه‌ای است. به‌کارگیری این مفهوم در واقع واکنشی است علیه توسعه یک‌بعدی اقتصادی در سطح ملی و توسعه صرفاً کالبدی در مقیاس شهری و تلاشی است در جهت دستیابی به معیارهای جامع‌تر و چندبعدی در عرصه برنامه‌ریزی (مه‌دیزاده، ۱۳۸۵: ۴۶). یکی از معیارهای قابلیت زندگی شهری، کیفیت زندگی شهروندان است.

معیارهای سنجش کیفیت زندگی شهری به‌طور کلی عبارتند از: امنیت، سلامت، حقوق بشر، آسایش و رفاه اجتماعی. مقولاتی همچون آزادی، عدالت اجتماعی، تعادل زیست‌محیطی، رشد اقتصادی و مردم‌سالاری (دموکراسی) ابزار ضروری نیل به ویژگی‌های کیفیت شهری و در حقیقت بستر ساز آن می‌باشند (صرافی، ۱۳۸۰: ۲۴). در واقع شهری قابل زندگی است که در آن همه ساکنان از فرصت‌های یکسان برای مشارکت و بهره‌مندی از زندگی اقتصادی و سیاسی شهر برخوردار باشند. شهری قابل زندگی است که فضای آن را انسان‌هایی پویا در وجوه مادی و معنوی و همبسته با یکدیگر و طبیعت پپروراند (همان، ۲۳). یکی از نتایج توجه به مفهوم کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی توسعه و عمران، در نظر گرفتن نتایج و آثار کیفی توسعه بر روان و حیات معنوی انسان‌ها است که در گذشته کمتر به آن توجه می‌شد (مه‌دیزاده، ۱۳۸۵: ۴۷).

رقابت‌پذیری

«فان جیجک» می‌گوید که یک عنصر کلیدی مدیریت شهری برای ایجاد شهر رقابت‌پذیر، برابر و پایدار، در گرو هماهنگی و یکپارچگی بخش‌های خصوصی و

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahrī
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

■ ۹۶ ■

- 13- Livability
- 14- Competitiveness
- 15-Bankability
- 16-Good Urban Management and Governance
- 17- Niches

این فرآیند حاصل می‌گردد، اندیشید. از جمله عوامل مؤثر در افزایش توان رقابت‌پذیری در شهرها باید به کاهش مقررات زائد، خصوصی‌سازی، تطبیق قوانین با قوانین بین‌المللی، ادغام نهادهای موازی اجرایی و تصمیم‌گیری و رعایت حقوق مالکیت اشاره داشت (همان: ۳۳).

بانک‌پذیری

بانک‌پذیری در ارتباط نزدیک با رقابت‌پذیری شهر قرار دارد. به عبارتی شهرهای رقابت‌پذیر شهرهایی هستند که بانک‌پذیر هم باشند. یعنی دارای سیستم مالی شهری کارآمد در استفاده از منابع درآمدی و هزینه‌ای خود هستند. ایجاد سایت‌های اطلاع‌رسانی اینترنتی و تهیه بانک‌های اطلاعاتی آنلاین و به‌ویژه بانک اطلاعات شهری، در جهت شفافیت بخشیدن به تمامی تصمیمات و عرضه بدون واسطه اطلاعات و همچنین شناساندن مزیت‌های شهر در جهت جذب سرمایه‌های مالی و انسانی کمک زیادی به افزایش توان بانک‌پذیری شهرها خواهد کرد. هم‌اکنون در اکثر کشورهای پیشرفته، بانک‌ها خدمات آنلاین بانکی را جهت مشتریان خود از طریق اینترنت فراهم آورده‌اند. مشتریان بدون نیاز به حضور در بانک، غالب کارهای بانکی خود را با اتصال به Home Page ویژه بانک‌ها و با استفاده از رمز مخصوص خود انجام می‌دهند (بهزادفر، ۱۳۸۲: ۲۰). تجارت الکترونیکی انجام‌شده در سال ۱۹۹۸ از طریق اینترنت حدود ۴۰ میلیارد دلار بوده که این رقم در پایان سال ۲۰۰۰ به مبلغی در حدود ۱۱۰ میلیارد دلار رسیده است. آمار مذکور ضرورت و جایگاه بانکداری الکترونیکی در تجارت نوین را بیان می‌دارد (کهزادی، ۱۳۷۹: ۸).

مدیریت و حاکمیت خوب شهری

یکی از مباحث بسیار مهم و در عین حال جدید که از دهه ۱۹۸۰ به بعد در ادبیات توسعه مطرح شده، موضوع حکمرانی خوب است. این مسأله به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه در راستای استقرار و نهادینه‌سازی جامعه مدنی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. موضوع حکمرانی

خوب با هدف دستیابی به توسعه انسانی پایدار مطرح شده که در آن بر کاهش فقر، ایجاد شغل و رفاه پایدار، حفاظت و تجدید حیات محیط‌زیست و رشد و توسعه زنان تأکید می‌شود. همچنین حکمرانی خوب شامل طیف وسیعی از ساخت مفاهیمی مانند توسعه پایدار، توسعه روستایی و شهری و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی با رویکرد مشارکتی و شفافیت و به موازات ویژگی‌های غالب استراتژی‌های اجرای خط‌مشی و برنامه‌ریزی‌ها است (شریف‌زاده و قلی‌پور، ۱۳۸۲: ۹۵).

«هاتر»^{۱۸} و «شاه»^{۱۹} شاخص‌هایی را برای حکمرانی خوب تعریف می‌کنند (جدول شماره ۱) و معتقد هستند که با دستیابی به شاخص‌های زیر می‌توان به حکمرانی خوب نزدیک شد:

جدول (شماره ۲): شاخص‌های حکمرانی خوب

شاخص اصلی	زیرشاخص‌ها
مشارکت شهروندان ^{۲۰} (CP)	آزادی سیاسی پایداری سیاسی
محوریت دولت محلی (شهری) ^{۲۱} (GO)	کارایی قضایی کارایی اداری فساد پایین
توسعه اجتماعی ^{۲۲} (SD)	توسعه انسانی توزیع عادلانه
مدیریت اقتصادی ^{۲۳} (EM)	توجه به عوامل بیرون استقلال بانک مرکزی برگشت سود با توجه به نرخ تولید ناخالص داخلی ^{۲۴}

مأخذ: (Huther & Shah, 2000)

استراتژی توسعه شهری معتقد است که حکمرانی خوب شهری یک عامل کلیدی برای رشد شهر و توسعه شهر می‌باشد. بر همین اساس این رویکرد موضوعاتی مانند تمرکززدایی، قدرت مالی شهرداری، محیط زیست، شفافیت و پاسخگویی، فقر، حاشیه‌نشینی و مدیریت شهری را مورد توجه قرار می‌دهد (City Develo-ment Hyderabad, 2004: 1).

اهمیت و حساسیت چگونگی حکمرانی شهری در برقراری تعادل و هماهنگی بین ابعاد گوناگون پایداری شهری است که باید تضادهای بین اهداف مختلف

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahr
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

■ ۹۷ ■

18- Huther

19- Shah

20-Citizen Participation

21- Government Orientation

22- Social Development

23 - Economic Management

24- Invented Debt to GDP Ratio

ساکنان شهر و نیز اهداف کارآفرینان شهری در جهت پایداری را چاره‌جویی کند. چنین حکمرانی تنها بر پایه مردم‌سالاری پایدار خواهد بود. مردم‌سالاری شهری بر دو پایه مهم شأن شهروندی و حاکمیت مردم استوار است. شأن شهروندی به معنای داشتن حقوق و تکالیف یکسان ساکنان شهر در برابر قانون و مشارکت در امور سیاسی و عمومی جامعه است و حاکمیت مردم این است که حکومت‌ها قدرت و اقتدار خود را از منبع دیگری جز خواست و اجماع و رضایت عامه مردم به دست نمی‌آورند و مردم می‌توانند حکومت را تغییر دهند (صرافی، ۱۳۸۰: ۲۵ و ۲۶).

حکروایی راهکارها، فرآیندها و نهادهایی را شامل می‌شود که از طریق آنها شهروندان و گروه‌ها بتوانند به منافع و حقوق قانونی و نیز انجام تعهدات خود دست یابند.

عناصر حکروایی خوب شهری عبارتند از: حساب پس‌دهی^{۲۵}، شفافیت^{۲۶} و اصل رقابت^{۲۷}.

فرآیند تهیه CDS

فرآیند CDS تدوین قاعده‌مندی از چشم‌انداز، استراتژی و پروژه‌های اجرایی برای تکمیل توسعه جامع شهر است. این فرآیند توانمندسازی بهره‌وران اصلی شهر برای ارائه نظرات فردی و کار با یکدیگر است. سازمان‌های مختلف عمومی، خصوصی و جامعه شهری با مداخله در فرآیند CDS مشارکت و همکاری را به‌عنوان نتیجه این مداخله شکل می‌دهند. (City Development Strategy Hyderabad, 2004: 3).

فرآیند CDS را در ۴ مرحله زیر می‌توان تشریح کرد:

۱- فراهم آوردن مقدمات طرح: این مرحله شامل شناسایی محرک‌های تغییر، شرکای اصلی، سیستم‌های مدیریت فرآیند، منابع و ظرفیت‌ها، تعریف اهداف و برنامه کار و نهایتاً یک شناخت جامع و کامل از وضعیت موجود شهر است.

۲- تحلیل: در این مرحله به جمع‌آوری اطلاعات

پایه، تحلیل نقاط قوت و ضعف ایجاد تفاهم و توافق پیرامون مشکلات و اولویت‌های شهری پرداخته می‌شود و گزارش‌های موضوعی تهیه می‌گردد تا بر اساس آن تعریفی از چشم‌اندازها و انتظارات شهر حاصل شود.

۳- تنظیم استراتژی: در این مرحله ابتدا به تعریف چشم‌انداز^{۲۸} و مأموریت شهر^{۲۹}، تدوین گزینه‌ها و همچنین تعیین نقش ذی‌نفعان پرداخته می‌شود؛ سپس راهبردهایی برای دستیابی به اهداف و چشم‌اندازها تدوین می‌شود و برای راهبردهای موردنظر طرح‌ها و برنامه‌های اجرایی تهیه می‌گردد تا بر اساس آن سند توسعه راهبردی شهر تهیه گردد.

تهیه چشم‌انداز در برنامه‌های توسعه راهبردی شهرها از اهمیت زیادی برخوردار است (شکل شماره ۳). این چشم‌اندازها، هرچه باشند، پس از نهایی شدن، ملاک سیاست‌گذاری‌ها، تدوین راهبردها، تدوین برنامه‌ها، تدوین طراحی‌ها و تعریف پروژه‌های موضوعی و موضعی برای رشد و توسعه شهر خواهند بود.

مفهوم کلان چشم‌انداز عبارت است از آینده دور از دسترس و مطلوب یک فرد، شرکت، جامعه و یا یک شهر. چشم‌انداز شهر یعنی آرزوهایی برای آینده. به عبارت دیگر چشم‌انداز، شمای است که هدف بلندمدت توسعه را به ما نشان می‌دهد، که دستیابی به آن با شرایط فعلی مقدور نیست. «برایسون» معتقد است چشم‌انداز، توصیف روشن و فشرده‌ای است از سیمایی که شهر در آینده و پس از به فعلیت درآمدن کلیه توان‌های بالقوه‌اش پیدا می‌کند (گلکار، ۱۳۸۴: ۲۶). چشم‌انداز کمک می‌کند که جایگاه آینده شهر خود را بهتر بشناسیم و از مزایا و فرصت‌هایی که در اختیارمان قرار می‌گیرند بهره‌مند شویم؛ بنابراین تغییرات شهر را جهت‌دار می‌کند و توان انگیزش مدیریت بخش‌های مختلف شهر را خواهد داشت. مهم‌ترین خاصیت چشم‌انداز بسیج کردن نیروهای هر مجموعه به سمت هدف مشخص است. بدین سبب است که چشم‌انداز باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

۱- مقصد روشن و مشخصی را به مردم و بخش‌های

مختلف شهر نشان دهد.

۲- تصویری از آینده مطلوب شهر ارائه نماید.

۳- یکپارچه و کل نگر باشد.

۴- محرک و برانگیزاننده نیروها باشد.

چشم‌اندازها معمولاً دو رویکرد خاص دارند؛ اول آنکه

مشکلات و توانمندی‌های شهر را در نظر می‌گیرند و

دوم آنکه آرمان‌های دور، ولی قابل دسترسی را، در مقابل

شهر قرار می‌دهند. مسلماً خطاب چشم‌اندازها، کل شهر

از شهرداری گرفته تا مردم و از نهادها و ارگان‌های دولتی

گرفته تا بخش خصوصی را در بر می‌گیرد. چشم‌اندازها

شهر را به مثابه یک موجود واحد در نظر می‌گیرند (مثل

یک انسان زنده) که نیازهای متفاوتی دارد، با مشکلات

خاص خود روبه‌روست و برای خود آرمان‌ها و آرزوهایی

در سر دارد. پس مجموعه چشم‌اندازها می‌باید دقیقاً این

شرایط را داشته باشند تا از این طریق شهر، با اتخاذ و

اجرای راهبردها و تدابیر خاص، هم از نظر ساختار درونی

به بالاترین کیفیت ممکن دست یابد و هم از طریق

بسیج هماهنگ همه نیروها و امکانات خود، به سوی

آرمان‌های خاص خود خیز برداشته و حرکت کند.

چشم‌انداز راهبردی شهر عمدتاً بلندمدت (۱۰ تا ۲۰ ساله)،

چالش‌پذیر ولی واقع‌بینانه است و جنبه‌های رقابتی شهر

را در نظر می‌گیرد؛ همچنین به آسانی قابل درک می‌باشد

و دربرگیرنده نقش همه بهره‌وران و دست‌اندرکاران (و نه

تنها نهادهای محلی ذی‌ربط) است.

شکل (شماره ۳): فرآیند اجمالی CDS و جایگاه چشم‌اندازسازی در آن

مأخذ: (UN-HABITAT, 2002:11)

فرآیند تدوین چشم‌انداز معمولاً مراحل زیر را در بر می‌گیرد:

- بررسی فرآیندهای تدوین چشم‌انداز در گذشته: آیا چشم‌اندازی برای شهر در گذشته وجود داشته است؟ اگر بلی، فرآیند تدوین آن چگونه بوده است؟
- اندیشیدن در مورد چشم‌اندازهای احتمالی شهر
- شناسایی چشم‌اندازهای مختلف (گزینه‌ها) برای شهر
- انتخاب چشم‌انداز آتی شهر
- اشاعه عمومی چشم‌انداز آتی شهر.
- چشم‌اندازسازی، انتخاب‌ها و فرصت‌های جامعه را بر اساس اهداف مشترک و ارزش‌های مشترک ارزیابی می‌کند. این فرآیند بر درگیری عمومی از ابتدای تهیه

آن و در طول تهیه تأکید دارد. چشم‌اندازسازی بیشتر بر روی دارایی‌ها تأکید دارد تا نیازها. وجود دائمی آن، مسیر صحیح حرکت شهر یا سازمان را در راستای رسیدن به وضعیت مطلوب تضمین می‌کند (اشرفی، ۱۳۸۷: ۱۰۶).

۴- اجرا نظارت و ارزیابی: در این مرحله تجهیز منابع ذی‌نفعان و سرمایه‌گذاری بر روی راهبردها و برنامه‌های اجرایی و توافق‌شده و حمایت آن، پیاده‌سازی برنامه‌های اجرایی برای رسیدن به چشم‌انداز و نیز پایش و ارزیابی مستمر از کلیه بخش‌های اجرایی برای سنجش میزان پیشرفت نسبت به آنچه که در تنظیم چشم‌انداز و مأموریت مدنظر بوده، انجام می‌شود. شکل شماره ۴ فرآیند تهیه CDS را نشان می‌دهد.

شکل (شماره ۴): فرآیند تهیه CDS

پیش‌شرط‌ها و چالش‌های پیش روی CDS

پیمان‌نامه شهرها در مدت چهار سال حیات خود، دامنه گسترده‌ای از استراتژی‌های توسعه شهری در بیشتر از ۸۰ شهر در ۲۵ کشور را حمایت کرده است. CDS برای شهرهای در مناطق مختلف با ساختار و نظام حکومتی متفاوت از شهرهای اسلامی گرفته تا شهرهای سوسیالیستی و سرمایه‌داری با جمعیت‌های متغیر از ۵۰ هزار نفر تا مناطق شهری با جمعیت بیشتر از ۱۰ میلیون ساکن، تهیه شده است. در این زمینه می‌توان به شهرهای باماکو^{۳۰} در مالی، یوهانسبورگ در آفریقای جنوبی^{۳۱}، شن‌یانگ در چین^{۳۲}، کراکو در لهستان^{۳۳}، اسکندریه در مصر^{۳۴}، صوفیا در بلغارستان^{۳۵} و غیره اشاره کرد.

برای تهیه و اجرای CDS باید بسترهای مناسب آن فراهم گردد. مدیران و رهبران شهری باید اراده، خواست و تعهد کافی به انجام پروژه را دارا باشند. برای تحقق CDS به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه‌ای مانند ایران، نیاز به اصلاحات ساختاری در نظام مدیریت شهری اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. مرور ادبیات موضوع نشان می‌دهد که همواره وجود شخصیت مقتدری از مدیران شهری به عنوان «پیشاهنگ»^{۳۶} و موتور محرکه فرآیند الزامی است. از آنجا که تدوین یک چشم‌انداز مشارکتی قلب سند راهبرد توسعه شهر را تشکیل می‌دهد لذا تأمین مشارکت بخش‌های گوناگون جامعه اهمیت ویژه دارد. اساساً یکی از چالش‌های تهیه این سند در کشورهایی که فاقد تشکیلات گسترده غیردولتی (NGO) هستند تأمین مشارکت سازمان‌یافته اقشار مختلف اجتماعی در فرآیند چشم‌اندازسازی می‌باشد (گلکار، ۱۳۸۳: ۷۵ و ۷۶). قوانین مناسب، آموزش، تبلیغ، تشکل‌های غیردولتی، رشد دموکراسی، توجه به جامعه مدنی و غیره از ضروریات دستیابی به مشارکت در تهیه سند CDS می‌باشند.

در کل اگر بخواهیم بر اساس پیش‌شرط‌های استراتژی توسعه شهری و نیز تجربیات کشورهای مختلف ضعف‌ها و چالش‌های فراروی تهیه و اجرای CDS در کشورمان را نام ببریم باید به دو دسته عوامل اشاره کنیم:

الف- عوامل درونی که به شرایط خود شهر بستگی دارند و عبارتند از: ۱- کمبود آمار و اطلاعات کامل از شهرهای کشور؛ ۲- ضعف نهاد شهرداری به‌عنوان متولی طرح؛ ۳- نبود تجربه کار گروهی؛ ۴- عدم تخصص و مهارت در بسیاری از مدیران و برنامه‌ریزان شهری؛ ۵- نبود سازمان‌های غیردولتی.

ب- دسته دوم عواملی هستند که دارای بعد کشوری بوده و عبارتند از: ۱- ضعف مالی شهرداری‌ها و وابسته بودن آنها به دولت مرکزی؛ ۲- دخالت سازمان‌های مختلف به‌صورت بخشی در مسائل و امور شهری که باعث ایجاد مشکلات زیادی در هماهنگی و مدیریت یکپارچه شهر میشود؛ ۳- نبود یک جامعه مدنی قوی که امروزه از بزرگ‌ترین سرمایه‌های اجتماعی در جامعه شهری به‌حساب می‌آید و به تبع آن نبود اعتماد در شهروندان نسبت به مدیران شهری؛ ۴- نبود فرهنگ مشارکت در کشور؛ ۵- نبود آموزش و اطلاع‌رسانی (نمودار شماره ۴).

پس برای تهیه و تحقق سند CDS با توجه به راهبردی بودن آن، انجام اصلاحات نهادی و مالی در نظام مدیریت شهری کشور لازم می‌باشد. در این زمینه باید شهرداری‌ها را به‌عنوان متولی تهیه سند CDS از یک سازمان محلی به یک حکومت محلی قدرتمند تبدیل کرد. ضمن اینکه باید حیطه وظایف شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهری را گسترش داد و تقویت کرد.

نتیجه‌گیری

استراتژی توسعه شهری (CDS) جدیدترین رویکرد در زمینه برنامه‌ریزی شهری است که توسط سازمان ائتلاف شهرها در سال ۱۹۹۹ پیشنهاد شد. این رویکرد در حقیقت دنباله‌روی برنامه‌ریزی استراتژیک است که در دهه ۱۹۶۰ در پی تفکر سیستمی در امریکا رواج پیدا کرد. CDS با توجه به شرایط متفاوت ملی و محلی متغیر است. علی‌رغم تفاوت‌هایی در آن با توجه به شرایط متغیر مکانی، به‌عنوان یک فرآیند مشارکتی دارای سه هدف اصلی: بهبود مدیریت شهری، رشد

مشارکت سازمان یافته اقشار مختلف اجتماعی در فرآیند چشم‌انداز‌سازی می‌باشد. قوانین مناسب، آموزش، تبلیغ، تشکل‌های غیردولتی، رشد دموکراسی، توجه به جامعه مدنی و غیره از ضروریات دستیابی به مشارکت در تهیه سند CDS می‌باشند. CDS در کشور ما در مراحل آغازین خود می‌باشد و مسلماً رفته‌رفته مورد توجه بیشتری قرار خواهد گرفت. جا دارد که این رویکرد طبق اصول، اهداف و فرآیند تعریف شده برای آن تهیه شود و بسترهای و پیش‌شرط‌های لازم برای تهیه آن فراهم شود. در این صورت است که این راهبرد می‌تواند بسیاری از معضلات برنامه‌ریزی در کشور (برای نمونه نبود مشارکت شهروندان در طرح‌های شهری، نبود انعطاف در برنامه‌ها، عدم تعهد مسئولان و تهیه‌کنندگان برای اجرای طرح و غیره) را حل کند. اما اگر پیش‌شرط‌های ضروری آن فراهم نگردد از همین حالا می‌توان پیش‌بینی کرد که این رویکرد نیز در گرداب مشکلات طرح‌های سابق گرفتار خواهد شد.

منابع و مأخذ:

- ۱- اشرفی، یوسف؛ ارزیابی قابلیت‌های توسعه شهری با تأکید بر نقش دانشگاهی در چارچوب رویکرد استراتژیک، نمونه مورد مطالعه: شهر مراغه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما، دکتر محمدتقی رهنمایی، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا، گروه برنامه‌ریزی شهری، ۱۳۸۷.
- ۲- بهزادفر، مصطفی؛ ضرورت و موانع ایجاد شهر هوشمند در ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۵، صص ۱۵-۲۷، ۱۳۸۲.
- ۳- رضازاده، راضیه؛ بدری، علی اصغر؛ تأثیر جهانی شدن بر نقش و عملکرد شهرها: فرصت‌ها و تهدیدها برای شهر و شهرداری‌ها، مجموعه مقالات همایش شهرداری‌ها و اقتصاد شهری، تهران، خرداد ۱۳۸۳.
- ۴- شریف‌زاده، فتاح؛ قلی‌پور، رحمت‌الله؛ حکمرانی خوب و نقش دولت، فرهنگ مدیریت، سال اول، شماره ۴، صص ۹۳-۱۰۹، ۱۳۸۲.
- ۵- صرافی، مظفر؛ بنیادهای توسعه پایدار کلانشهر

اقتصادی و کاهش فقر می‌باشد. CDS به دنبال شهری با قابلیت زندگی بالا، رقابت‌پذیر، بانک‌پذیر و با مدیریت و حاکمیت خوب شهری است. برای موفقیت در تهیه CDS پیش‌شرط‌هایی لازم است که مهم‌ترین آنها، تعهد رهبران شهری نسبت به پروژه، ایجاد تغییرات نهادی و فرآیندی، هدایت آن توسط یک پشتیبان (Champion) قوی، در دسترس بودن منابع انسانی و مالی و از همه مهم‌تر مشارکت واقعی مردم در تهیه طرح است. در واقع در این رویکرد باید از خیال‌پردازی‌ها و رؤیاهای دست‌نیافتنی و سوداگرانه که معضل بسیاری از طرح‌های شهری است اجتناب کرد و به استفاده از نبوغ و دانش محلی دست یازید. به جرأت می‌توان گفت که این، مهم‌ترین پیش‌شرط موفقیت در تهیه CDS است. هسته اصلی فرآیند CDS، تهیه چشم‌انداز بلندمدت از شهر با مشارکت تمامی شهروندان است. در واقع تهیه چشم‌انداز در CDS، مانند یک چراغ دریایی می‌ماند که بیشتر از آنکه محدوده را مشخص کند، مسیر (موضوع) را مشخص می‌کند و بیشتر از اینکه مکان را نشان دهد جهت را نشان می‌دهد. به چشم‌انداز‌سازی در CDS باید به‌عنوان یک فرآیند مدنی (Civic Process) نگاه کرد که مشارکت شهروندان هسته اصلی این فرآیند را تشکیل می‌دهد.

برای تهیه و اجرای CDS باید بسترهای مناسب آن فراهم گردد. مدیران و رهبران شهری باید اراده، خواست و تعهد کافی به انجام پروژه را دارا باشند. برای تحقق CDS در کشورهای در حال توسعه‌های مانند ایران، نیاز به اصلاحات ساختاری در نظام مدیریت شهری اجتناب‌ناپذیر خواهد بود. تجربیات کشورهای مختلف نشان می‌دهد، همواره وجود شخصیت مقتدری از مدیران شهری به‌عنوان «پیشاهنگ» و موتور محرکه فرآیند الزامی است. از آنجا که تدوین یک چشم‌انداز مشارکتی قلب سند راهبرد توسعه شهر را تشکیل می‌دهد؛ لذا تأمین مشارکت بخش‌های گوناگون جامعه اهمیت ویژه دارد. اساساً یکی از چالش‌های تهیه این سند در کشورهای فاقد تشکیلات گسترده غیردولتی (NGO) هستند تأمین

out Sum s: Annual Report,2003.

17- City Development Strategy Hyderabad, United Nations Human Settlement programme(Un- HABI-TAT), 2004.

18- Cooper, Garry, Module 3. Comprehensive and Strategic Planning, Department of Geography and Planning Appalachian State University Boone, NC,1998.

19- Huther & Shah(2000), Applying A Simple Measure of Good Governence, Present at: www.worldbank.org

20- Pugh, C. Sustainable urban development: some millennial reflections on theory and application. In C. Pugh(Ed.), Sustainable cities in developing countries: Theory and practice at the millennium. London: Earth scan Publications Ltd, 2000.

21- Stren, R. Urban management in development assistance. Cities, 125-138, 1993.

22- The City Development Strategy Process, Citiesalliance.org.com

23- The World Bank office Beijing, Urban/Environment Development Unit, City Development Strategy (CDS) Program In China, 2004.

24- UMP City Development Strategy Reports, Urban Management Programme City Development Strategies: A synthesis and lessons learned, 2002.

25- United Nation Human Settle-

تهران، ارائه شده در همایش توسعه پایدار تهران، ۱۳۸۰.

۶- طالب، مهدی؛ عنبری، موسی؛ دلایل ناکامی برنامه ریزی توسعه در ایران عصر پهلوی دوم، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۷، صص ۱۸۱-۲۰۳، ۱۳۸۵.

۷- کهزادی، نوروز؛ گذری از بانکداری سنتی به بانکداری الکترونیکی، مجموعه مقالات اولین همایش بانکداری الکترونیکی: بانک توسعه صادرات ایران، تیرماه ۱۳۷۹، صص ۲-۱۲، ۱۳۷۹.

۸- گلکار، کوروش؛ چشم انداز شهر / محله: پیشنهاد یک چارچوب مفهومی برای صورت بندی بیانیه چشم انداز، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، صص ۲۵-۳۶، ۱۳۸۴.

۹- گلکار، کوروش؛ آزادی، جلال؛ راهبرد توسعه شهر (CDS) چیست؟ نشریه شهرنگار، شماره ۳۰، صص ۵۹-۸۰، ۱۳۸۳.

۱۰- مرادی مسیحی، وراز (۱۳۸۱)، برنامه ریزی استراتژیک در کلانشهرها: به ضمیمه برنامه استراتژیک لندن، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران، چاپ اول.

۱۱- مرادی مسیحی، وراز؛ برنامه ریزی استراتژیک و کاربرد آن در شهرسازی ایران: نمونه موری کلانشهر تهران، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۴.

۱۲- ملک افضلی، علی اصغر؛ انتخاب استراتژیک در برنامه ریزی شهری: پیشینه تاریخی - مبانی نظری، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۲.

۱۳- مهدیزاده، جواد؛ برنامه ریزی راهبردی توسعه شهری تجربیات جهانی و جایگاه آن در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران: چاپ دوم، ۱۳۸۵.

۱۴- یمنی دوزی سرخابی، محمد؛ برنامه ریزی توسعه دانشگاهها: نظریه ها و تجربه ها، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران: چاپ اول، ۱۳۸۲.

15-CDSInChina:A Manual(2004), www.citiesallianc.org

16- Cities Alliance, Cities With

ments Programme (UN_ HABITAT), UMP City Development Strategy, Nairobi, Kenya, 2002.

26- van Jijk, M. P. (2004). Urban management makes cities more competitive, but requires capacity building'. Urbanicity. <http://www.urbanicity.org>

27- Willis, K. G. Sustainability in urban planning and management: An overview. In K. G. Willis, et al. (Eds.), Urban Planning and Management. Cheltenham: Edward Elgar, 2001.

28- Wong Siu-Wai Tang, Bo-sin , van Horen Basil, Strategic urban management in China: A case study of Guangzhou Development District, Habitat International (30) 645-667, 2009.

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriat Shahri
شماره ۲۳ - بهار ۱۳۸۸
No.23.Spring 2009

- Papers submitted for publication should describe original work not previously published. Papers presented at a scientific meeting should be accompanied by particulars of the meeting.
- Manuscripts may be submitted in English, and should be written according to sound grammar and proper terminology, irrespective of the language, the paper should be accompanied by both English and Persian abstracts.
- Manuscripts should be typed on one side of the A4 paper, with double spacing and 3 cm margin at each side submitted in triplicate.
- The first page of the paper should only contain the title, name(s), degree(s) and address of the author(s), and the source(s) or financial support for the study, if applicable.
- The text should include: title, 3-5 keywords, abstract, introduction, materials and methods, results and discussion, acknowledgment if any, and references.
- The English and Persian abstracts for each paper submitted on two separate pages and inclusive of all information requested under item 4, should not exceed 20 lines.
- Tables, in limited numbers, should be submitted on separate with the captions placed above.
- Figures and graphs (only in black and white) in limited numbers, are accepted only if they are of high quality art work and mounted on separate pages with the legends placed below.
- The same data should not be presented in both tables and figures, and their suggested place should be clearly marked on the margin of the text.
- References alphabetically arranged by the author's name, and in sequential numbers, as will be referred to in the text, should include the following information: name of the author(s), year of publication, title, name of the journal (as abbreviated by index medicus), volume number and page number. With regards to books, the edition, name and address of the publisher should replace the name and volume number of journal.
- Short communications and case reports should, when possible, follow the same be ordered in advance.
- The sole responsibility for the views and statements expressed in the article remains only with the author(s).
- Editors of the journal reserve the right accept or reject any article, as necessary.

Modiriyat Shahri

23

A Quarterly Journal of
Urban Management and Planning

Vol.7. No23 Spring 2009

- ✓ **Electronic Municipality Role in Development Using Remote Estimation Data and Geographic System - Case Study: Marand**
- ✓ **Site selection and spatial analysis of city parks distribution using geographic information system(A case study in Zahedan city; district II)**
- ✓ **Recognition, evaluation and description of organizational, environmental and strategic factors in electronic municipalities' services in Tehran**
- ✓ **An analysis on urban well governing (an analysis approach)**
- ✓ **Baharestan New City Electronic Municipality's Preparation Evaluation according to Electronic Municipality**
- ✓ **Offering a proposal model for electronic tourism in order to reform and correct the consumption pattern of tourism sources in rural tourism development plans (Comparative survey and model suggestion considering Iran's contemporary conditions)**
- ✓ **CDS a new approach in urban planning**